

ЗАХИСТ ЕКОНОМІКИ ВІД ВПЛИВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

*Збірник тез панельної дискусії
V Харківського міжнародного юридичного форуму*

(м. Харків, 20 вересня 2021 р.)

Харків
«Юрайт»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ ПАНЕЛЬНОЇ ДИСКУСІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України

Катамадзе Григол Шалвович – Надзвичайний і Повноважний Посол, Президент Асоціації платників податків України, Віце-президент Європейської Асоціації платників податків, кандидат юридичних наук

Гацелюк Віталій Олександрович - Національний менеджер програм з питань правової реформи Координатора проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

Лисодєд Олександр Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Сметаніна Наталія Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент

Новіков Олег Володимирович – кандидат юридичних наук

Кулик Катерина Дмитрівна – кандидат юридичних наук

Остапко Ксенія Сергіївна – кандидат юридичних наук

3 38 **Захист економіки від впливу організованої злочинності: збірник тез панельної дискусії V Харківського міжнародного юридичного форуму (м. Харків, 20 вересня 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021. 260 с.**

ISBN 978-966-2740-25-1

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою. Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

ISBN 978-966-2740-25-1

УДК 343.9.02:330
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2021
© «Юрайт», оформлення, 2021

ЗМІСТ

Гетьман А. П. ВСТУПНЕ СЛОВО	9
Грігол Катамадзе ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	12
Dr. Manfred Dauster ORGANISED CRIME AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL ECONOMY	15
Варналій З. С. РЕЙДЕРСТВО ЯК ФОРМА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ.....	43
Користін О. Є., Свиридюк Н. П. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ, РИЗИКИ, ВРАЗЛИВОСТІ	48
Нікіфоренко В. С. ПРОТИДІЯ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	59
Трепак В. М. КОРУПЦІЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ТА ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І НЕБЕЗПЕЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ	64
Авдєєва Г. К. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	71
Бабенко К. І., Коваленко-Марченкова Є. В. НЕЗАКОННЕ ПОГЛИНАННЯ ТА РЕЙДЕРСТВО.....	75

Батиргарєєва В. С. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ І ПАНДЕМІЯ COVID-19: ДО ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ	79
Бесчастний В. М. ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	83
Бусол О. Ю., Романюк Б. В. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЇ	87
Вапнярчук В. В. ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПОРЯДКУ ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	92
Вітвіцький С. С., Волобуєв А. Ф. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	96
Войчишена М. В. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СУЧАСНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ	101
Драчевський Є. Ю. ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ СТ. 203-2 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННА ДІЯЛЬНІСТЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР, ЛОТЕРЕЙ».....	104
Дудоров О. О. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: В ОЧІКУВАННІ ЗМІН.....	108

Калініна А. В., Шрамко С. С. «COVID-19» ТРЕНД В ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	114
Калініченко З. Д., Падалка А. В. ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УКРАЇНІ	117
Каменський Д. В. ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУМНІВНИЙ КРОК ЗАКОНОДАВЦЯ В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	121
Кисельова М. С. ВПЛИВ COVID-19 НА РОЗВИТОК ЯВИЩА ОРГАНІЗОВАНОЇ КОРИСЛИВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ.....	126
Колб О. Г., Колб Р. О. ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ, НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	130
Колодяжний В. С. СТРАТЕГІЯ ТА МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ У ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ.....	134
Кононова І. В., Демчук Я. О. АНАЛІТИЧНА РОЗВІДКА ЯК ФУНКЦІЯ ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМСТВ ВІД ВПЛИВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	139
Копотун Ігор, Довбань Ігор СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	144

Корнякова Т. В., Климюк І. М. ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	149
Кубецька О. М., Бірюлін В. В. ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ.....	153
Кузніченко С. О., Бабенко А. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ АНАЛІЗУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	156
Кулик О. Г., Наумова І. В. ПРО ЩО СВДЧИТЬ СТАТИСТИКА ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	165
Ландіна А. В. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ: ДИНАМІКА, ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗРОСТАННЯ І ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ	170
Левченко Ю. О., Миронюк Т. В. НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	174
Лисодєд О. В. УСПІХИ «ВЕЛИКОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ В 'ЯЗНИЦЬ».....	179
Лоскутов Т. О., Городецька М. С. ОКРЕМІ ПИТАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОГЛИНАННЯ ТА ЗАХОПЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ (РЕЙДЕРСТВА).....	183
Мовчан Р. О. РЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ТОВАРНОЇ КОНТРАБАНДИ: PRO ET CONTRA.....	186

Назимко Є. С. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	191
Новіков О. В. ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ.....	196
Оболенцев В. Ф. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА РОЗРОБЦІ ЗАХОДІВ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ.....	199
Остапко К. С. БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК НОВИЙ ОРГАН БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	204
Радутний О. Е. КІБЕРЗАГРОЗИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗМІНИ В КК УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	207
Романов М. В. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ, ЯК ІНДИКАТОР, ЩО СПРИЯЄ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	212
Сметаніна Н. В. ДО ПИТАННЯ ЗВ'ЯЗКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ І КОРУПЦІЇ	215
Таволжанський О. В., Ганджа В. І. СУЧАСНІ ВІРТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ: ШАХРАЙСТВО, ВЧИНЕНЕ ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО- ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ	219

Телійчук В. Г. ЩОДО ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	225
Туманянц А. Р., Крицька І. О. ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	231
Харитонов С. О. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРТЬБИ З КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУ- ШЕННЯМИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	237
Шепітько В. Ю. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ІННОВАЦІЙНИМИ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	241
Shevchuk V. PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF CRIMINALISTIC INNOVATION IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME IN THE FIELD OF ECONOMY	246
Раруша Ігор PROBLEMS OF CONSTRUCTION AND IMPLEMENTATION OF CRIMINALISTIC METHODICS OF INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY	251
Parfylo I. INVESTIGATION PROBLEMS OF FALSIFICATION AND TURNOVER OF FALSIFIED MEDICINES COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS	255

***Гетьман Анатолій Павлович** – ректор Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України*

**Шановні спікери,
учасники та почесні гості панельної дискусії
«Захист економіки від впливу організованої злочинності»!**

Радий вітати Вас в стінах Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на п'ятому Харківському міжнародному юридичному форумі, головній події року у правовому житті нашої держави. Із великою приємністю і вдячністю хочу зазначити, що в нашому заході беруть участь 20 топ-спікерів із 6 країн світу, які представляють Кабінет Міністрів України, Організацію Об'єднаних Націй, Європейський Парламент, Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (Координатор проектів ОБСЄ в Україні), Всесвітню асоціацію платників податків, Європейську асоціацію платників податків, Асоціацію платників податків України, Український союз промисловців і підприємців, великий бізнес, незалежні антикорупційні органи, судову систему, органи правопорядку, кращі університети Європи і світу, фахове експертне середовище. Тему сьогоднішньої панельної дискусії обрано не випадково, адже економіка є основою державотворення, сталого розвитку і добробуту населення.

Україна має суттєві економічні переваги на світових ринках завдяки природним ресурсам, географічному положенню, великому експортному потенціалу, висококваліфікованим спеціалістам, стрімкому розвитку ІТ-сектору, новітніх технологій, цифрових сервісів і стартап-проектів. Однак цей потужний потенціал залишається до кінця нереалізованим. Заважають корупція, неефективне управління державною власністю, незбалансований бюджет, повільні темпи переходу бізнесу на світові стандарти торгівлі, недосконала система оподаткування, замалі обсяги інвестицій і великі зовнішні боргові обтяження. Останнім часом в галузі економіки розпочато низку структурних та інституційних реформ,

спрямованих забезпечення макроекономічної стабільності, активізацію промислового розвитку, дерегуляцію, удосконалення інвестиційного клімату та сприяння зовнішньоекономічній діяльності українських товаровиробників. Втім, технологічна відсталість промисловості, імпортозалежність внутрішнього ринку енергоносіїв, виснаження фінансових ресурсів збройною агресією проти України і світовою пандемією COVID-19 – суттєво уповільнюють темпи економічного зростання та негативно впливають на рівень життя українців.

За останні роки в національній економіці поглибилися системні проблеми і з'явилися нові виклики та загрози. Згідно із Стратегією Національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, до поточних загроз національним інтересам України належать непослідовність та незавершеність реформ у ключових сферах державного управління, що перешкоджають сталому розвитку української економіки, підвищують її уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище. Крім того, недостатній рівень конкуренції та панування монополій у найприбутковіших секторах економіки, значний рівень «тіньової економіки», проблеми із захистом права власності, виконанням судових рішень, а також зарегульованість господарської діяльності, велике податкове навантаження, малодоступні кредити – зменшують конкурентоспроможність України, перешкоджають розвитку малого і середнього бізнесу. Суттєвий вплив на економіку здійснює організована злочинність, у тому числі транснаціональні злочинні організації.

В Національній економічній стратегії на період до 2030 року, затвердженій постановою КМУ від 3 березня 2021 р. № 179, визначено головну ціль нової економічної політики України – реальне зростання добробуту населення шляхом забезпечення інноваційного випереджального економічного зростання, формування конкурентоспроможних умов для бізнесу та інвестицій, відновлення довіри до державних інститутів, створення можливостей для підприємців та інвесторів. Для цього необхідно систематизувати законодавство у сфері господарської діяльності, провести судову реформу, мінімізувати втручання держави у бізнес-процеси, розви-

вати ринкову конкуренцію, здійснити демонополізацію економіки та детінізацію господарських відносин, забезпечити стале функціонування фінансової системи, послідовність грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів. Стратегічним завданням у сфері економіки є розбудова національної системи стійкості, в основі якої лежать оцінка ризиків, своєчасна ідентифікація загроз та визначення вразливостей для забезпечення високого рівня готовності бізнесу і держави адаптуватися до змін, підтримати стале функціонування та вчасно зреагувати на небезпеку.

На шляху до інтеграції у світовий економічний простір Україні доведеться вирішувати багато проблем, справлятися з новими викликами, долати перешкоди, шукати складні рішення. Втім, у нас достатньо спроможностей для відстоювання незалежності і суверенітету, довгострокового економічного і соціального зростання, набуття повноцінного членства в Європейському Союзі і НАТО.

Бажаю спікерам і учасникам сьогоднішнього заходу відкритого діалогу, обміну думками, плідної дискусії та напрацювання підходів до вирішення ключових проблем у сфері національної, регіональної та світової економіки.

Грігол Катамадзе –
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Президент Асоціації платників податків України
Віце-президент Європейської Асоціації платників податків*

Постійно публічно говорю про те, що в Україні, де ухилення від сплати податків — не відхилення, а норма, чесні платники податків перебувають у невідгідному становищі.

Бізнес давно «дозрів» і готовий працювати в «білу», але для цього органам законодавчої та виконавчої влади дуже важливо організувати та створити умови для якісного економічного зростання реальному сектору економіки.

Очолюючи Асоціацію платників податків України вже 6 років поспіль, займаючись питаннями реформування податкової системи в цілому і податкового законодавства, зокрема, акцентую увагу на двох ключових позиціях.

По-перше, це прийняття нового Податкового кодексу Розвитку, складовою частиною якого є такі фундаментальні зміни, як заміна податку на прибуток підприємств податком на виведений капітал, скорочення кількості та ставок податків, зниження навантаження на фонд оплати праці, особливе податкове регулювання вільних індустріальних зон.

По-друге, докорінні зміни в системі боротьби з економічними злочинами, створення в Україні нового єдиного правоохоронного органу боротьби з економічною злочинністю.

Бізнес хоче, щоб питання необгрунтованого та безпідставного тиску на нього з боку різних правоохоронних органів припинилося і структури, які роками «годуються» за рахунок українських бізнесменів, не мали невластивих їм функцій.

Так, Президент України Володимир Зеленський, виконуючи одну з ключових передвибірних обіцянок та не дивлячись на опір певного політичного спектра, зайняв принципову позицію - став на сторону українського бізнесу і остаточно поставив крапку, підписавши 22 березня цього року Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» № 1150-IX, який Верховна Рада ухвалила 28 січня 2021 року.

На сьогодні такий правоохоронний орган по боротьбі з економічними злочинами – Бюро економічної безпеки України створений. Але, я глибоко переконаний: для того, щоб він дійсно був важливим органом у частині забезпечення фінансової безпеки держави, Бюро має об'єднати в своїй підслідності розслідування всіх економічних злочинів проти фінансових інтересів держави, запобігати їх вчиненню, розробляти нові методи розслідування саме таких злочинів, мати дуже потужну аналітичну складову під час їх розслідування та бути політично незалежним органом.

Своєчасний моніторинг рівня фіскальної безпеки держави дозволить відстежити можливі негативні фінансові явища та потенційні загрози, які сприяють посиленню депресивних економічних тенденцій, виявити джерела витоку існуючих загроз з метою оперативного та своєчасного реагування на них, реалізувати необхідні заходи щодо покращення функціонування фіскального сектору, що позитивно впливатиме на розвиток фінансової системи держави загалом.

Зараз настає дуже відповідальний для держави період, призначений Директор БЕБУ, настає стадія формування персонального складу. Від прозорості та ефективної роботи всіх задіяних у цьому процесі державних установ залежить не тільки якість роботи майбутнього органу, а й довіра до влади від суспільства та наших іноземних партнерів.

Хочу акцентувати увагу на необхідності використання не традиційної моделі, а ризик-орієнтованого підходу у діяльності БЕБУ, який полягає у виявленні, оцінці та управлінні ризиками криміналізації економіки правоохоронними і контролюючими органами, в межах своїх повноважень та під час реалізації стратегії протидії кримінальним загрозам у сфері економіки.

Асоціація, яку я очолюю, не байдужа ситуація, що склалася в економіці країни, в її фіскальній системі. Вважаємо, що загрози, з точки зору фіскальної безпеки, носять критичний характер, тому їх необхідно виносити в публічну площину обговорення, зокрема на таких авторитетних Конференціях, як V Харківський міжнародний юридичний форум, співорганізатором якого є Асоціація платників податків України.

Не можемо не згадати ще один масштабний захід, співорганізатором якого виступила Асоціація платників податків України –

Міжнародну науково-практичну Конференцію «Законодавче забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України», що відбулася 17 травня цього року за активного сприяння Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, під час якої мною презентовано дослідження, проведене спільно з науковцями ще влітку 2020 року. Це стратегічний аналіз оцінки ризиків та загроз фіскальної безпеки України. Вперше в сучасній українській історії — масштабний та змістовний аналіз оцінки ризиків та загроз фіскальної безпеки України із залученням 7090 представників з ДПС, ДМС, ДФС України та бізнесу — великого, середнього та малого з усіх без виключення регіонів України.

За результатами опитування було визначено 243 загрози у сфері фіскальної безпеки, до основних з яких належить: шахрайство з ПДВ, «схеми» мінімізації податкових платежів, лобіювання представниками влади окремих груп та компаній з просування для них вигідних податкових (митних) умов (преференцій), «тінізація» окремих видів бізнесу, інформаційні атаки щодо дискредитації фіскальної системи, прояви корупції у фіскальній сфері.

Асоціацією вже видано двомовну версію Аналітичного Звіту (україно – англійська), яку направлено усім учасникам зазначеної Конференції.

Упевнений, що нинішній Форум стане прекрасною нагодою для обміну досвідом та ідеями, налагодження контактів, започаткування нових взаємовигідних проектів.

Зі свого боку обіцяю, що Стратегічний аналіз оцінки ризиків та загроз фіскальної безпеки України буде надіслано також усім учасникам сьогоднішнього Форуму.

Бажаю нам плідної роботи, успішного втілення всіх задумів та планів.

Dr. Manfred Dauster

Presiding Judge at the Supreme Court of Bavaria Member of the Institute of Economic Criminal Law, International and European Criminal Law at the University of Saarland, Saarbrücken Assessor of Slovenská Agreditačná Agentúra pre Vysoké Školstvo, Bratislava, Slovakia

Organised crime and its impact on the national economy

When I was asked by the conference organisers to speak on this topic, it was clear to me, against the background of the short preparation time, that I could not even come close to addressing the situation in Ukraine. It does not behave a foreign observer to deal only superficially with the situation in a particular country. The picture of the situation that Ukrainian participants have of their country is much more concrete than the one I could have read. However, the phenomenon of organised crime does not only affect Ukraine, but the whole continent¹ and beyond, so I feel quite able to talk about the subject.

---

¹ As far as the European Union is concerned, see Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime (OJ L 300/42 of 11 November 2008); on its implementation in the Member States **Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments**, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzehrs auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016, p. 20 et seqq.; globally see UN Covenant against Transnational Organized Crime of 15 November 2000 (BGBl. 2005 II p. 954, 956) and the Protocols thereto, to Prevent, Suppress and Punishing Trafficking in Persons, especially Women and Children (in force since 25 December 2003), against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air (in force since 28 January 2004) and against Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition (in force since 31 May 2005). In this context cf. also **Monsau**, Vereinte Nationen und Korruptionsbekämpfung, in *Dresdner Schriften zu Recht und Politik der Vereinten Nationen*, ed. by von Schorlauer, vol. 12, Frankfurt 2010; **Freemantle**, Importeure des Verbrechens. Europa im Griff der organisierten Kriminalität, München 1996; **Besozzi**, Organisierte Kriminalität und empirische Forschung, Chur 1997; **Estermann**, Organisierte Kriminalität in der Schweiz, 2nd ed., Zürich 2021.

Introduction

As a legal scholar, however, it is not possible for me to follow the approaches of economics, which can have its own view of the economic effects of crime, including organised crime. In economic terms, crime is a factor that can be expressed in marks and pennies. This factor calculation does not have to ask without further ado whether the acts underlying the factors are qualified as “good” or “bad” by the positive legal system. Such a purely economic approach, which only recognises that money of whatever origin must be moved, must at least be questioned ethically. Legal scholars, however, must measure the origins (and effects) of money flows against the guidelines of the legal system and thus pose the question of “good” and “evil”. This discussion has been decided in Germany since the days of the old Reichsgericht¹, which gave the answer to the question of whether one fraudster could deprive another fraudster of his fraud gains. Fraud is also legally possible in this relationship because the legal system sees fraud per se as a criminal offence. However organised criminals obtain money or economic power and however they use that money or their economic power is relevant in criminal law. Thus, this article is also based on the harmfulness of organised criminal activities to the national economy - regardless of the results of economic theoretical approaches by national economists.

It is not always easy to describe organised crime with abstract-general characteristics. As we all know and as criminologists and sociologists of crime confirm, its manifestations are too diverse. The definition of organised crime is like the definition of corruption, which can be and often is a side effect of organised crime. Even if it is difficult to put organised crime into general terms in every situation, it is true

---

¹ RGSt 44, 230 and since then constant case law: all property elements that the legal system assigns to a certain person; cf. also **Beukelmann** in von Heintschel-Heinegg (ed.) Strafgesetzbuch. Kommentar, 2nd ed., München 2015, § 263 marginal no. 39; **Fischer**, Strafgesetzbuch. Kommentar, 68th ed., München 2021, § 263 marginal nos. 101 ff; **Perron** in Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch. Kommentar, 30th ed., München 2019, § 263 marginal nos 82 ff; **Hefendehl**, in Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Vol. 5, 3rd ed., München 2019, § 263 marginal nos. 366 et seq.; **Tiedemann**, Leipziger Kommentar zum Strafgesetzbuch, 9th volume, 1st part volume, 12th edition, Berlin/Boston, Vor § 263 marginal nos. 20, 26, § 263 marginal nos. 126 et seqq.

that organised crime (like corruption) can be smelled. Where there is smoke, there is fire. The article serves its purpose when it approaches the subject phenotypically and names the main manifestations of organised crime. It does not claim to be exhaustive. Apart from the fact that organised crime has its own smell, it is also an economic power. It is not only the damage figures it causes, but also the turnover figures attributed to it. Crime-related figures should always be treated with caution, but they do indicate orders of magnitude. The Americans estimate the OC turnover worldwide at 1.6 to 2.2 trillion US dollars. EU estimates are 110 billion euros annually¹. Such figures speak for themselves and indicate what a market factor organised crime is. It can only be overlooked by the oblivious.

Main manifestations and fields of organised crime

When one discusses organised crime, the first things to awaken in Central Europe are clichés, for example from a period in Giuseppe Tomasi di Lampedusa's "Il Gattopardo" (1958) in the Sicily of the second half of the 19th century, in which the blossoming the Sicilian Mafia can be located in the decline of the Kingdom of the Two Sicilies and of the Sicilian aristocratic elites - incidentally masterfully filmed by Lucchino Visconti in 1963 with Burt Lancaster and Claudia Cardinale. Another cliché concerns Mario Puzo's "The Godfather" from 1969, which is set in the mafia milieu of New York from the beginning of the 20th century and which Francis Ford Coppola staged no less masterfully as a film in 1972 with Marlon Brando in the leading role. As is so often the case, such clichés have more in common with nostalgia than with the reality of our times. But every nostalgia, like all other legends, has grains of truth².

---

¹ **Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 8

² With the Italian immigration in the late 19th / early 20th to the USA the first members of organised criminal networks (the Sicilian Mafia or Cosa Nostra -- Our Cause) settled in and around New York. These were the seeds of the American Cosa Nostra. The prohibition of alcoholic beverages from 1919 until 1933 had an effect like a fire accelerator on the development of the Cosa Nostra in the US. The crime families or organizations did spread from NYC to New Jersey, Chicago (Al Capone!) and beyond. During the Second World War and after both the US and Italian Cosa Nostra

Today, things are more mundane than the gloomy descent of the Sicilian princely family Salina. It is no exaggeration to say that crime is organising itself in all social and economic spheres that promise immense profits¹, depending on how the business activities are organised. An almost classic area of such activities is prostitution, which combines with human trafficking to further maximise profits. No more needs to be said about this, because everyone has an idea, albeit vague, but nevertheless sufficient. The same is applicable to international narcotics trafficking across the Atlantic to Europe and the USA or from Asia to the same destinations. The Camorra or “Il sistema” has a firm grip on the transatlantic trade. Not much needs to be said about this either, because we have phenomenological ideas about it. When we talk about transnational narcotics trafficking, it is already imperative at this point to point out links of organised crime to terrorism. Before in 2001 after 9/11, the Americans started the war in Afghanistan, on the one hand to destroy the training and retreat sites of Al-Qaida and to get hold of its followers, and on the other hand to put an end to the rule of the Taliban, the Taliban - despite all their protests against it - operated a flourishing, cross-border heroin trade from there, the end products of which ended

---

were able to consolidate and even expand their influence due to their cooperation with the US military and intelligence service in preparation of the US-invasion of Sicily. US-Italian crime bosses facilitated contacts between US agents and the Sicilian Mafia. It is remarkable that it took until 1951 until for the first time a US Senate Committee mentioned the existence of “sinister criminal organizations” in the US. Obsessed and consumed by hatred towards alleged communist activities in the US, FBI director J Edgar Hoover not only neglected the fight against organized crime but openly denied its sheer existence. Hoover’s crusade against communism within the US bundled huge resources of law enforcement that could have been used and were now not available, against criminal structures. This denial, paired with uncoordinated pursuit of organised criminal structures by law enforcement contributed further to the raise of the Italian crime families in the US (cf. also John **Dickie**, *Cosa Nostra: Die Geschichte der Mafia*, Frankfurt 2006; **the same**, *Omerta: Die ganze Geschichte der Mafia*, Frankfurt 2015; **von Lampe**, *Organized Crime. Begriff und Theorie organisierter Kriminalität in den USA*, Frankfurt 1999; **Paoli**, *Mafia Brotherhoods. Organized Crime, Italian Style*, Oxford University Press, Oxford 2003).

¹ See comparative study by **Töttel/Büchler**, *Research Conferences on Organised Crime at the Bundeskriminalamt in Germany 2008 – 2010*, Köln 2010, p. 8 et seqq.

up in Europe via the Balkan route. It is obvious that the Taliban financed themselves and their armament from this, as far as Pakistan and Saudi Arabia in the background did not provide the weapons. Now that the Americans and the other NATO contingents have withdrawn, it remains to be seen whether Afghan heroin will flood the “European market” again. In the 21st century, however, it is no longer just about cocaine from South America transported on banana tankers or Afghan heroin. At least as profitable, if not more so, is the market for pharmaceutically produced drugs, which are often more harmful to health than cocaine or heroin. Moreover, the cost of treatment for drug addicts is a not insignificant factor in the European health care system and therefore a harmful side effect of organised narcotics trafficking. These drugs can be produced within the European continent. Some laboratories are found in private cellars or garages. Their operators, however, are at best responsible for local consumer markets. On a large scale, chemical factories are needed, which only organised crime can set up and equip. But producing chemical drugs is not enough, they have to be distributed and sold. Who but organised crime can manage “such marketing”?

It is part of completing the picture that organised crime has its fingers not only in the production of chemical drugs. The development of pharmaceuticals is an expensive undertaking in terms of research. Pharmaceutical companies¹ can only cover the necessary research and development costs by selling the new developments on the market at a high price under the protection of their patents. This is where organised pharmaceutical product piracy comes in, copying and then trading these generic products on the markets, thereby undermining patent protection². This is also the case with other forms of product piracy, which often have to be “organised” because the counterfeit products need a distribution system. It is the same with counterfeit pharmaceuticals. Grey markets

---

¹ A completely different perspective on the pharmaceutical sector is offered by the study of **Göttsche**, *Tödliche Medizin und Organisierte Kriminalität. Wie die Pharmaindustrie das Gesundheitswesen korrumpiert*, München 2021, which relates pharmaceutical industry practices to organised crime, starting with research, followed by inadequate drug monitoring and ending with the business practices of the big pharmaceutical companies.

² Cf. the study **Sürmann**, *Arzneimittelkriminalität – ein Wachstumsmarkt?*, Köln 2007, p. 12 et seqq.

or “dark markets” often form the platforms (as is the case with drug and arms trafficking). It becomes dangerous with the “re-cooked” pharmaceuticals when their mode of action is lower or different and the doctors prescribing them are unaware of this. The target markets are not so much the European markets, where the backers of these pharmaceuticals know that they have no chance because of the strict drug controls that prevail in Europe. It is the markets in the so-called Third World without rigid drug control. The consequences in individual cases can be devastating; but across the board, these “re-cooked” medicines are a burden on the health system in these countries, which is not stable anyway.

Arms trafficking has always been profitable. In the 20th century in particular, there were individual moguls who discreetly brokered the deals between the arms suppliers - often national governments with corresponding interests - and the buyers – often as such national governments that could not buy their helicopters and tanks on open markets for whatever reason. Armed conflicts in decolonised Africa with financially unsound participants were rarely adequate contacts for the classic arms suppliers, because the mediators had to fear being left sitting on their “bills”. Even heavy weapons nevertheless reached their buyers in the armed conflicts, especially in Africa¹. A turning point came with the dirty wars in the aftermath of the break-up of Yugoslavia, to which the civilian world organised in the UN responded with embargoes that also included arms deliveries. In its war of independence, Croatia not only armed itself from stocks of the former Yugoslav People’s Army, but also helped itself on the black market². Who organised the

---

¹ As an example cf. the study by **Vorrath**, Organisierte Kriminalität und Entwicklung. Herausforderungen und Handlungsoptionen in fragilen Staaten Westafrikas, in: Stiftung Wissenschaft und Politik. Deutsches Institut für internationale Politik und Sicherheit S 18 of October 2015 Berlin.

² The UN Arms Embargo against all Yugoslav successor states had a total detrimental and opposite effect than desired. After the secession of first Slovenia, Croatia and later BiH and Macedonia, the remaining “Yugoslav” state -- Serbia and Montenegro -- had taken over not only the entire Yugoslav Armed Forces but also huge parts of Yugoslavia’s military-industrial complex. These immense capacities were able to continue the production of all kinds of conventional weapons and ammunitions from simple bullets to rockets, tanks and fighter jets, leaving the four break-away republics

deals there and the arms deliveries has not been sufficiently clarified - until today! The same applies to Serbia, which was primarily subject to the arms embargoes because it was seen as the aggressor in the Western world, and incidentally it was under Milosevic's rule. Serbia did have a tradition of national arms factories, for example in the industrial city of Kragujevac. However, these national forges do not explain the convoys of trucks from Moldavia that reached Serbia during the wars (also against Kosovo). In this respect, too, there is a need for clarification. Carla del Ponte, who as ICTY prosecutor wanted to clarify Serbian financial flows during wartime and with such clarification might have contributed to clarifying possible "organised" arms deliveries to Serbia, ultimately failed in this mammoth task. The suspicion that organised crime was behind these arms procurements, which circumvented the embargoes, is obvious because the heroin deliveries from Afghanistan via the Balkan route never came to a halt during the war years¹.

In the context of organised-crime arms trafficking from the former Yugoslavia, a note is indicated which points to its links to post-belligerent cash needs. When the ICTY started its work in The Hague and things got "tight" for the Yugoslav war criminals because they had to stay hidden or their defense before the ICTY cost money that, for example, Ratko Mladic or Radovan Karadzic did not have, their backers protecting them provided them with the profits from illegal arms and cigarette smuggling. The Serb-controlled arms factories in Yugoslavia after the war supplied Saddam Hussein's Iraq with military replacements for the dictator's air force, thereby undermining the international arms embargoes imposed on the latter².

---

almost defenseless. This explains why the Serbian Blitzkrieg-like attacks succeeded very quickly in conquering around 30% of Croatian and 70% of Bosnian territory respectively. Both Croatia and BiH were basically forced to procure arms illegally as a result of the UN embargo.

¹ For the current manifestations of Organized Crime in the Balkans see **Mappes-Niedeck**, *Balkan-Mafia*, Berlin 2003

² ORAO affair of 2003. The Serb-controlled ORAO aviation company based in Bijeljina, in the Serb-controlled part of BiH, smuggled considerable parts of military hardware in 2002/2003 for Saddam Hussein's air force. This was discovered just before the US-led invasion of Iraq. - At that time, according to a report by the International Crisis Group (ICG), it had become known that the arms production company "Orao",

The terrorist groups of extreme Islamism active in Syria and elsewhere have also not only armed themselves from the stocks of the Assad regime or the government in Baghdad. In both Syria and Iraq, the Islamic State had revenues from oil wells located in the areas it controlled. In Somalia, ransom demands for hijacked merchant ships

which is located in the town of Bijelina in Republika Srpska (one of the two entities of the state of Bosnia and Herzegovina) in the immediate vicinity of Serbia, had for years illegally exported arms to Iraq in cooperation with a Serbian company, thus directly undermining the UN arms embargo. During his term as president of Republika Srpska from November 2000 to October 2002, Mirko Sarovic was constitutionally the commander-in-chief of the RS army and politically responsible for military affairs. With his resignation, Sarovic gave in to months of pressure from the international community and the Office of the High Representative (OHR) in Bosnia and Herzegovina to take political responsibility for the "Orao affair". However, it was not only the arms deliveries of the company "Orao" to Iraq for which, among others, the RS Minister of Defence as well as the Chief of the General Staff of the RS were removed from their posts in October, but no representative of the political leadership of the RS. The pressure had increased considerably since 7 March. The pressure had increased considerably since 7 March, when SFOR raided the offices of the General Staff and the Military Intelligence Service of the Army of Republika Srpska in search of clues to the logistical and financial support network of the fugitive suspected war criminal and former Bosnian Serb leader, Radovan Karadzic, instead seized coded material on extensive espionage activities against NATO, the OHR and other international organisations, as well as evidence of threats against protected witnesses at the Hague War Crimes Tribunal. This was announced the day before Sarovic's resignation. Sarovic's resignation pre-empted the inevitable threat of impeachment by High Representative Paddy Ashdown by the end of the ultimatum on 2 April, which had told him unequivocally to take the step. Ashdown was thus able to refrain from using his powers, granted by the Peace Implementation Council (PIC), to impeach local politicians who are demonstrably guilty of obstructing the Dayton Peace Agreement. -The "Orao affair" as well as the espionage activities of the RS army were both symptomatic of the systematic weakness of civilian control over the armies in Bosnia and Herzegovina, according to the High Representative at the press conference on 2 April. Both cases, he said, were indicative of the frequent confusion in the RS between an entity and a state. Ashdown praised Sarovic's decision as "responsible" (**Hornstein Tomic**, Resignation of Mirko Sarovic as a Member of the Three-Member Presidency of Bosnia and Herzegovina, Konrad-Adenauer-Stiftung. Country Reports, 7.4.2003).

were a constant source of income for the extremists there for a long time. All these terrorist groups need weapons and ammunition as well as other supply¹. It is not a conspiracy theory to ask whether organised crime, which has always had access to weapons of even the heaviest caliber, has supplied and may still be supplying the terrorists with what they need in exchange for good “oil” or “extortion” money. Whether the world community pays the necessary attention to these connections seems questionable to me.

Wherever the state (or private investors) invest in infrastructure projects, organised criminals participate in these investments and skim off the cream, so to speak. This can concern road construction as much as housing. The participation of organised crime begins as soon as the implementation of such projects becomes public knowledge. This can already take place in the very first planning phase of such projects, for example, when it comes to the route of road construction and the necessary acquisition of building land. It then continues through manipulation in the competition for the award of the contract. Potential competitors are either “gently” or with less friendly means taken into the cartel boat or, if they do not want to, convinced by all means that it is better for them not to bid at all. Savings” are made in project implementation. In road construction, for example, reducing the thickness of the frost protection gravel to be placed by just one centimeter over a length of 100 km to be built results in an almost inconceivable “savings potential”. Savings can be made on reinforcing steel or inferior concrete can be used. Often these practices are coupled with bribe payments to those who are supposed to supervise the construction. The results are not immediately apparent. However, the lifespan of such infrastructure projects is shorter, and often dramatic

---

¹ For financing international terrorism by organized crime see **Transparency International**, *Organisierte Kriminalität und Terrorismusfinanzierung*, Scheinwerfer 76 (2017), p. 4 et seqq. A conflict that was actually long forgotten and characterised by terrorism was the clashes in Northern Ireland between the IRA and the British security forces. The IRA also had financial needs. Cf. the study by **Jupp/Garrod**, *Legacies of the Troubles: The Links between Organised Crime and Terrorism in Northern Ireland*, *Studies in Conflict and Terrorism* 2019, p. 1 - 40. Also see **Robyns de Schneidauer**, *Information Report. Evaluation of the Directive on Combatting Terrorism*, European Economic and Social Committee, of 26 May 2021, p. 2 et seqq.

in the end, for example when bridges suddenly collapse (prematurely) or maintenance costs increase over their lifespan. If organised crime also makes it into the privately organised operating companies, it not only earns money from the ongoing operation, but of course also from the maintenance costs. This approach can be transferred to the entire publicly organised procurement system. It only varies in method - depending on the object of procurement.

Organised crime has also made it into food production¹. Glycol-contaminated or otherwise adulterated wines are an example that promises profit in wine-consuming Europe, especially if the wine is produced in an industrial way. Traditional winegrowers in all wine-growing regions of Europe would wither their tongues if they were told to “improve” their wines chemically. Europe does not only drink wine. A few decades ago, when olive oil became a daily food in northern Europe, demand increased significantly. The consequences were felt in the industrialised production market when there was a sudden explosion of cold-pressed olive oil, which the olive trees, limited in number, could not produce. The Spanish olive oil scandals in Spain in the 90s of the last millennium prove this. Italy is the land of the tomato. Nothing works there without “pommodori”. The tourism industry since the 50ies of the last millennium has led to this taste “à l’italienne” spreading to the rest of Europe and globally. Due to such taste revolutions across Europe and the economic success based thereon, parts of the Italian tomato and food industry in general have fallen victim to organised crime. It doesn’t take much imagination to figure out that this is leading to illegal immigration from North Africa among farm workers in Italy, encouraged by organised crime. By tradition, organised crime has always been good at “moving” people across borders. If organised crime is involved in tomatoes or oranges, this will not improve the social situation of the individual (illegal) farm worker. Social standards are not part of the catechism of economic activity for organised criminals.

---

¹ In the case of the Russian mafia leader Alexander **Bor**, who was charged in Munich with the murder of the boss of a rival organisation, the accused Bor proudly told the trial chamber that in his official life, he operated fish factories in the Kaliningrad region and processed Baltic herring into preserves. See also the study by **Meiler**, *Agromafia. Wie die ‘Ndrangheta & Co. die italienische Lebensmittelproduktion beherrschen – und was auf unsere Teller kommt*, München 2021, p. 29 et seqq.

The financial sector in the broadest sense is another field of action of organised criminals, and not only when it comes to laundering the illegal profits by using them in “tomato production” or similar looking harmless fields of activity. In the financial sector, it is about tax evasion organised across Europe, for example in so-called cross-border VAT carousels. Despite the harmonisation efforts of the European institutions, the substantive law of taxation in the European Union is largely a national matter, but the field of activity that forms the basis of taxation extends beyond the scope of national tax law. European and worldwide activities have their effects on the bases of taxation and the concrete calculation of taxes. The competition between national tax systems for the “most favourable” tax rates leads to tax havens even in Europe, which interest not only internationally active companies but also organised crime laundering its money. The necessary loopholes in the national taxation systems are exploited to the full. Law firms specialising in finding loopholes in the European tax systems are just as instrumental in this as the legal departments of honourable banks in advising their “private clients”, without the latter generally being aware of the promotion of organised criminal behaviour. In any case, the national taxpayer pays the bill.

The situation is similar on the capital market. Europe-wide fraudulent “investment” companies operate. There is no reason why they should also become the focus of organised criminals or organise themselves accordingly. After all, billions are at stake here, which private investors move to the companies, where they are then “lost”.

The list of phenotypes of organised criminal behaviour can be continued at will. For our purposes, the examples may be a sufficiently solid basis and make the imagination of my listeners “more colourful”. In doing so, I can only call on them to include their own daily experiences in Ukrainian practice. When it comes to the phenomenology of organised crime in general, one very last point cannot be left out. These are the criminal manifestations of the misuse of international development aid - a “market” in which billions of euros are moved annually away from the helping states to the recipient countries. Without going into details, it should be noted for the sake of completeness that not every euro reaches its destination in the recipient countries. Corrupt government agencies as well as criminals organised in these countries help themselves to the

aid payments. There is no limit to the imaginative forms of misuse. This has always been the case ever since international development aid was provided, and no control system installed by the donor countries has ever been able to change this.

The situation in Germany

Not all of the previously described phenotypes of organised crime can be found in Germany. Olive trees do not grow in German latitudes (yet). Other forms, however, are to be found, especially in the drugs sector and in crimes on the financial market. The statistics of the situation report show a total of 313 new police investigation cases in the field of organised crime for 2019¹. The areas of crime range from drug trafficking, property offences, smuggling of migrants, money laundering, cybercrime, arms trafficking, corruption to violent crime. According to the situation report, Germany offers the full spectrum of organised crime with more than 6,000 suspects of German and foreign nationality. The situation report shows a damage of 803 million euros and a police-determined income of 644 million euros². In this context, the Bundeskriminalamt emphasises that no organised group concentrates or limits itself to a specific field of offences. Rather, the group members are active across all fields of crime³. When talking about German manifestations of organised criminal behaviour, it should again be noted that the classical organisations have also stretched out their octopus arms to Germany. The mafia-like organisations from Italy are also active in our latitudes. Germany serves these groups more as a retreat for their members who, for whatever reason, find the ground too hot elsewhere, or as a land of opportunities for money laundering opportunities. The “guest workers” who emigrated to Germany in the 1950s and 1960s have stayed. Many of them followed the Germans’

---

¹ Since the sentencing statistics of the judiciary are based on different criteria and there is no generic term “organised crime” there, it is not possible to determine how many of the proceedings initiated by the police for organised crime ultimately result in convictions.

² **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 6 and 7, see also p. 12 - 15.

³ **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 40.

trend for Italian food and settled in Germany with Italian restaurants or Italian speciality shops. These small businesses are ideal for money laundering (on a small scale). The cooperation of their owners is not always voluntary, but enforceable for the Italian parent companies. That the “enforcement” is often coupled with protection rackets is almost inevitable¹. The situation is similar with the offshoots of the Russian mafia controlled from Moscow or other Russian centres², which also gained a certain notoriety among the German population with the “thieves in law”³ and were able to take advantage of the wave of emigration of so-called ethnic Germans⁴ to Germany in the (wild) era of Boris Yeltsin.

When talking about manifestations of organised crime in Germany, it seems worth noting that a conspicuous use of language prevails in this respect. The annual police statistics and police situation reports on crime do list organised crime, but in the daily language used by the investigating authorities, the term is often avoided, although all indicators point to organised crime. The designation as organised crime is often replaced by terms such as “clan” or gang crime⁵. This has to do with outdated ideas of what a criminal organisation should look like, which are not always up to date. For example, families who immigrated from the Levant have set themselves up accordingly⁶. The

---

¹ **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 25

² **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 26 – 29.

³ Jürgen **Roth**, *Mafialand Deutschland*, Berlin 2009, p. 119 et seqq.; **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 26 et seqq.; **Transparency International**, . Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 7; Friedrich Christian **Schroeder**, Zum Begriff „Diebe im Gesetz“, *Osteuropa* 1990 vol. 40 no. 8, p. 768 – 770; **Daschko**, „Diebe im Gesetz“ – vom Aufbau der russischen Mafia, *Wostok* 41 (1996), p. 67 – 71.

⁴ **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 26

⁵ For so-called „rocker“ crime, cf. **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, p. 22 – 25.

⁶ **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 30 – 38.

background to this is that in their home countries, such as Lebanon or Syria, the triballistic family structure is still the predominant one. These “clans” have imported this traditional structure to Germany and also live it in Germany. It does have to do with “organisation” and hierarchy and also includes - not unlike the mafia-like omerta - the sealing off of the family from the outside world (including the German state under the rule of law and its organs) and the secrecy of the family members from the “normal outside world”. These clan structures, which can be found mainly but not only in Berlin, take advantage of the German welfare state also by means of social fraud, but their actual fields of activity are to be found in the area of vehicle theft and burglary. Some of the spectacular burglaries in German museums in recent times can be attributed to them. If anything, these families are similar in structure to the Italian mafia structures of the 19th century. Nevertheless, they are organised criminals who, at least in Berlin, have managed to accumulate considerable (real estate) wealth while officially being socially needy for years and receiving social benefits from the state of Berlin.

In general, the idea of organised crime has to get rid of outdated clichés. When tax lawyers and attorneys, together with the legal departments of banks, sound out loopholes in Germany’s tax system and invent “tax-saving models”¹, there are no guns on the conference table. Nor may there be the one! Mastermind behind such undertakings who then implements and monitors the implementation of the tax-saving or investment model with a hard hand and the methods coloured from American films. Once the model is designed, it is rather a self-runner and its success a matter of marketing among the “tax-saving” or “investment-profit-making” mandates of the lawyers or the private clients of the banks. Nevertheless, the gentlemen in pinstriped suits and the ladies in discreet outfits are practising organised crime, even if they indignantly reject the denomination in such sharp terms.

---

¹ With tax evasion one also relies on estimates. That it amounts to several 10 billion euros annually is a conservative estimate (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 6 et seq.).

Germany has a drug problem¹. Everyday judicial life is also characterised by this. However, honesty means that, as a rule, drug addicts and their small-time dealers end up before the courts. The “big fish” who control the business on the German market with their tons of supplies and dictate the final prices are rarely caught. They usually do not stay in Germany either and run their production from outside. Reference has already been made to the Netherlands. Production sites of artificial drugs are also found in countries east of Germany. The bosses are also based there. The sometimes-spectacular drug finds in Germany should not obscure this finding. After all, it is also part of the picture that the increasingly improving international cooperation of police forces, at least in Europe, can no longer leave the bosses sitting somewhere beyond the reach of direct German seizures safe. When talking about the regularly apprehended end users and small-time dealers, who are often enough drug addicts themselves, we also have to talk about their (forced) treatment according to § 64 StGB. According to this provision, a German criminal court can commit a drug-addicted offender to compulsory treatment by a sanatorium if there is a realistic chance of recovery. Such therapy places are too few and, moreover, very expensive at about 500 €/day. When it comes to the economic damage caused by organised crime, such follow-up costs of drug addiction, which are only a part of the treatment of drug addicts, often fall under the table. All in all, drug-related crime costs Germany directly or indirectly several 100 million € per year.

When we talk about the situation of organised crime in Germany, one area must not be left out, which I did not mention above in the phenomenology of its appearance. This is the area of child pornography².

¹ The extent of the drug problem and the profits ultimately made in the drug trade can only be estimated. UNODC estimates the profit from cocaine trafficking alone in Germany at 2.7 billion euros in 2009 (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 6). **Bundeskriminalamt**, Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019, Wiesbaden 2020, p. 41 et seq.: The focus of drug-related crime was on cannabis products and cocaine, synthetic drugs account for 11.9% of delinquency

² Cf. the comparative law study of **Sieber**, Kinderpornographie, Jugendschutz und Providerverantwortlichkeit, Bonn 1999. Despite the high level of social harm associated with the most serious consequences for the children concerned, the Bundeskrim-

It is one of the negative side effects of increasing digitalisation that the possession, distribution, but also the production of child pornography has become a social problem in Germany, but not only here. The production and distribution of such trashy films requires a network, for which the so-called dark net is currently emerging. There, consumers are in constant search of new sexual experiences, so that the distribution of child pornography is almost a self-runner without any major marketing. However, a so-called mastermind is needed who is responsible for the timely update as well as for the production. However, what is disturbing and repulsive about the production is that these masterminds, who often work together with an inner circle of co-interested parties, sexually abuse their own children or children entrusted to them and film themselves doing so. These criminal activities also have little in common with traditional notions of organised crime, as these darknet groups generally lack a hierarchy and a command and control structure. Nevertheless, if the effort and the secrecy taken for granted are taken into account, these associations of producers and consumers of child pornography products are “organised”.

The fact that the Italian and Russian “Mafiosi” also reinvest their profits in Germany, thus trying to launder the money, has already been said in another context. The small criminal organisations that are only active on a national scale, which are often trivialisingly called criminal “clan organisations”, are also faced with the question of where to put their illegal profits. This kind of questioning brings us to the problem of organised crime and money laundering in Germany. The German real estate market¹ offers such laundering opportunities². In the past, especially against the backdrop of Russian capitalism, which was completely unbridled under President Yeltsin, true waves could be observed again

---

inalamt’s 2019 situation report does not identify child pornography as an independent field of delinquency within organised crime.

¹ Volume of 237.5 billion euros in 2016 with a foreign investment share in 2017 of 30.2 billion euros (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 4)

² The dark figure is high (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 5)

On the criminological problem of dark figures, cf. **Bock/Böhm** (editors), Kriminologie, 5th ed., München 1997, p. 489 - 497.

and again in Austria, for example, but also in the Czech Republic, which were triggered by Russian oligarchs who acquired so-called noble real estate in these countries on a large scale¹. The background of this historical acquisition seems clear to me. As far as I can see, there is nothing similar in Germany. Nevertheless, the real estate market in Germany is one of the places where illegal profits, wherever they are made, can most easily be cleansed of their illegal origin². For every process of acquiring a property has an innocent appearance in itself³. Moreover, the notaries certifying the purchase do not necessarily have to be privy to where the money for the payment of the purchase price comes from. In addition, the German real estate market has been profitable again for years⁴. In certain regions of Germany, especially in Berlin and the Bavarian capital, land and property prices have been rising for years at a rate that is gradually exceeding the limits of what is socially acceptable and making it almost impossible for the average wage earner to purchase residential property for himself and his family, despite interest rates that have also been low for years. The reasons for this are manifold. We cannot discuss them in depth in this framework. There is no evidence that I can see to suggest that organised crime is responsible for the rise in property prices. However, real estate

---

¹ Across Europe, the real estate market accounts for 14.5% of assets confiscated for money laundering (**Savona/Riccardi** [ed.], From illegal markets to legitimate business: the portfolio of organised crime in Europe. Abschlussbericht des Projekts OCP - Organised Crime Portfolio, Transcrime/Università degli Studi di Trento, Trento 2015, S. 16).

² Nevertheless, it is correct to state that also due to the complexity of the criminal offence of money laundering (§ 261 StGB), no case of a conviction for money laundering in the real estate sector has become known in Germany so far (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 14 and p. 38 et seqq.).

³ Banks, especially those abroad, are key positions for organised crime, enabling it to move away from the grime of profit to the appearance of legality, which then prevents it from identifying the real sources of money (**Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 14 et seq.; cf. **Oesch**, Die organisierte Kriminalität – eine Bedrohung für den Finanzplatz Schweiz?, Zürich 2010).

⁴ For examples of these real estate investments cf. **Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 17 et seqq.

appears to organised criminals to be safe as an “investment” and also extremely attractive because of the increase in real estate values that can be observed in Germany, which has so far remained unchecked despite the epidemic.

It is almost reassuring to note that major German companies have not yet become the target of organised money laundering efforts¹. Company acquisitions or the acquisition of stakes in them, if the company concerned reaches a certain size or has economic relevance, are public transactions in Germany that can only be handled with discretion up to a certain point. Once the point is passed, such transactions are discussed locally, regionally or nationally in the media, also with regard to the background. This is what happens regularly when, for example, Chinese or Arab investors are interested in German shareholdings. They may also find the public discussion annoying, but for organised crime such public transparency is a so-called “no-go” by its very nature. If at all possible, organised crime looks for inconspicuous, discreet opportunities in money-laundering investments².

Public procurement in Germany, including public construction, is prone to corruption. This is an unfortunate fact and it is proven by convictions. If - as is so often the case - so-called competition-distorting cartel agreements are made, those who collude with each other can be described as organised, according to a broad, rather criminal-sociological interpretation. In the traditional sense, however, crime statistics do not classify them as organised crime. This may be questioned. However, the technical regulations, which make construction in Germany particularly difficult, ultimately prevent motorway bridges from collapsing in Germany, unlike in other countries with lower standards³.

---

¹ **von Lampe**, Big business: scale of operation, organizational size, and the level of integration into the legal economy as key parameters for understanding the development of illegal enterprises, published online 31 October 2015, Trends Organ Crim (2015), p. 289 et seqq.

² Thus for money laundering in the real estate sector **Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 10

³ For the construction sector see **Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 24 et seqq.

The German financial market offers ample opportunities for organised manipulation. They also take place, be it in (also cross-border) tax fraud or investment. As already explained above, the organisers of such criminal undertakings are “organised”. The crime statistics and situation reports - from a narrower point of view - assign these forms of crime to white-collar crime rather than organised crime.

Overall, it can be said that Germany is not free of organised crime. The country shares this fate with other states in Europe and beyond. However, organised crime has not yet reached a scale that can be described as systemic. Organised crime in Germany acts like pinpricks. Its presence and activities are felt in certain economic sectors, but it is (still) largely under control.

The Legal Treatment of Organised Crime¹

Section 129 of the Criminal Code (StGB)² comes into play as a

---

¹ **Kinzig**, Die rechtliche Bewältigung von Erscheinungsformen organisierter Kriminalität, Berlin 2004

² (1) Whoever forms an organisation or participates as a member in an organisation the objectives or activities of which are directed at the commission of offences which incur a penalty of a maximum term of imprisonment of at least two years incurs a penalty of imprisonment for a term not exceeding five years or a fine. Whoever supports such an organisation or recruits members or supporters for such an organisation incurs a penalty of imprisonment for a term not exceeding three years or a fine.

(2) An organisation is a structured association of more than two persons, established to exist for a longer period of time, regardless of whether it has formally defined roles for its members, continuous membership or a developed structure and whose purpose is the pursuit of an overriding common interest.

(3) Subsection (1) does not apply

1. if the organisation is a political party which the Federal Constitutional Court has not declared to be unconstitutional,

2. if the commission of offences is only one objective or an activity merely of subordinate importance or

3. to the extent that the objectives or activities of the organisation relate to criminal offences under sections 84 to 87.

(4) The attempt to form an organisation referred to in subsection (1) sentence 1 and subsection (2) is punishable.

core provision when considering organised behaviour under criminal law. In the German conviction statistics, however, the provision is not reflected to the same extent¹, although according to its wording it covers the behaviour described in the phenomenology. This is due to the problem of proof resulting from it, which requires proven facts from within the organisation. Often, if not regularly, they cannot be obtained to the extent that would lead to a conviction. Such evidence about the inner workings of a criminal organisation is usually also likely to drag out individual criminal proceedings. This realisation does not promote the tendency of the judges of the factual instances to admit indictments based on § 129 StGB to the main hearing. Another

(5) In especially serious cases under subsection (1) sentence 1, the penalty is imprisonment for a term of between six months and five years. An especially serious case typically occurs where the offender is one of the ringleaders or persons operating behind the scenes of the organisation. In the cases under subsection (1) sentence 1, the penalty is imprisonment for a term of between six months and 10 years if the objective or activity of the organisation is directed at the commission of offences of the type referred to in section 100b (2) no. 1 (a), (c), (d), (e) and (g) to (m), and nos. 2 to 5 and 7 of the Code of Criminal Procedure, with the exception of offences under section 100b (2) no. 1 (g) of the Code of Criminal Procedure, in accordance with sections 239a and 239b of this statute.

(6) In the case of parties to an offence whose guilt is minor or whose contribution is of subordinate importance, the court may, in the cases under subsections (1) and (4), dispense with imposing a penalty.

(7) The court may, at its discretion, mitigate the penalty (section 49 (2)) or dispense with imposing a penalty pursuant to these provisions if the offender

1. makes voluntary and earnest efforts to prevent the continued existence of the organisation or the commission of an offence consistent with its objectives or

2. voluntarily discloses what he or she knows to an authority in time to prevent acts the planning of which he or she is aware of;

if the offender succeeds in preventing the continued existence of the organisation or this is achieved without any effort on the offender's part, no criminal liability is incurred.

Selzer, *Organisierte Kriminalität als kriminelle Vereinigung – Eine kritische Auseinandersetzung mit der Reform des § 129 StGB*, *KriPoZ* 2018, p. 224 et seqq.

¹ **Krauß**, *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, vol. 3, 3rd ed., München 2017, § 129 marginal no. 6

reason why the provision is not prominently reflected in the conviction statistics results from the restrictive view of the provision in the case law of the Federal Supreme Court¹. However, all this does little harm. For a criminal organisation under § 129 of the Criminal Code cannot be conceived without its accompanying offences. A criminal organisation as such is only conceivable under criminal law and the subject of a guilty verdict if concrete other offences to be committed by it can be named. These may be drug offences, property offences or other offences such as murder, extortion, robbery or theft. The offences that ultimately make up the character of the criminal organisation in turn contain qualifying elements that allow for a higher penalty, if they exist. This is the gang-like commission of the accompanying offences. The actual and evidentiary requirements for the existence of a gang are significantly lower, even according to the requirements of the Federal Court of Justice, but the possible sentences are no less severe. From the point of view of procedural economy, it is therefore more appropriate to focus on the gang than on the criminal organisation. This approach makes first-instance sentences less prone to error. Since the sentences to be pronounced for criminal association and, for example, gang-related fraud, hardly differ, there is no deficit in punishment in terms of criminal policy. Germany has adequately implemented its obligations under international law to prosecute organised crime. It is essentially irrelevant to international law whether the phenomenon of organised crime is prosecuted domestically under the aspect of a criminal organisation or under the aspect of gang-like commission. International law is satisfied if the domestic prosecution of organised crime is sustainable.

If it is a question of the sustainability of the prosecution of organised crime, also in the interest of the requirements of international law for Germany, organised crime must not be allowed to retain its illegal

---

¹ **Fischer**, Strafgesetzbuch. Kommentar, 68th ed., München 2021, § 129 marginals no. 10 et seqq.; **Sternberg-Lieben/Schlittenheim**, in Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch. Kommentar, 30th ed., München 2019, § 129 marginals no. 4a et seqq.; **Krauß**, Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, vol. 8, 13th ed., Berlin/Boston 2021, § 129 marginals no. 36 et seqq.; **Schäfer**, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, vol. 3, 3rd ed., München 2017, marginals no. 13 et seqq.

profit¹. German criminal law provides for the prosecution of organised crime according to §§ 73 et seqq. StGB provides for confiscation and forfeiture². These increasingly applied provisions, as necessary as they are in individual cases, contain a complex legal material which cannot be presented in this framework of the conference, even not in rudimentary form³. In addition, the calculation of the profit declared forfeited is a source of error for first-instance guilty verdicts. Other countries have an easier time with forfeiture. The constitutional obligation of German criminal courts to protect property according to Article 14 (1) of the Basic Law, the German Constitution of May 23rd, 1949, and the rule-of-law requirement of proportionality also protects organised criminals and their profits and makes the forfeiture decision as difficult as it is reflected in German criminal sentences.

Procedural issues

If a main hearing is held before a German criminal court against a suspect charged with organised crime, no special procedural law applies. The proceedings are conducted according to the Code of Criminal Procedure like any other criminal proceedings. Against the background of equality before the law, this is beyond question. If one looks beyond Germany, such views are not readily the same matter of course in other countries. Organised crime is tried by the German criminal courts; special courts, which are constitutionally permissible

---

¹ **Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments**, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzichts auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016, p. 26 et seqq.

² **Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments**, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzichts auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016, p. 26 et seqq. Cf. **Meyer/Hetzer**, Gewinnabschöpfung durch Besteuerung: Vernachlässigte Ansätze zur Verhütung und Verfolgung Organisierter Kriminalität, ZRP 1997, p. 13 – 21; **Gradowski/Ziegler**, Geldwäsche, Gewinnabschöpfung. Erste Erfahrungen mit den neuen gesetzlichen Regelungen (§§ 261, 43a, 73d StGB und Geldwäschegesetz), Wiesbaden 1997.

³ Looking at the overall financial dimensions of organised criminal activity, the law of asset recovery has not been particularly successful in Germany so far (cf. **Transparency International**, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018, p. 41 et seqq.).

and established for other areas of crime in state protection, do not deal with organised criminals.

The provisions of the German Code of Criminal Procedure allow for special investigation possibilities in cases of serious crime, which also includes organised crime. It is not possible to present these in general and especially not in detail in this forum. Such a presentation would go beyond any time frame. In particular, these are methods of undercover investigation - starting with the surveillance of telecommunications and the surveillance of the living quarters up to the use of undercover police investigators. The canon of investigative methods in Germany is classic; it can be found with the necessary variations in every modern state. I would like to leave it at that¹.

However, one special feature should be pointed out: Organised crime is characterised by secrecy and by an existence in absolute secrecy. Even for non-public investigative methods, it is extremely difficult to penetrate the interior of the organisations and gain knowledge and evidence there. Therefore, the success of an investigation often depends on breaking through the wall of silence. It is therefore almost classic to get a member from the organisation to cooperate with the police and the judiciary and to reveal his internal knowledge. The Italians, who have the longest experience in dealing with the Mafia, call such members of the organisation “penditi”, the repentant. German law - in contrast to US law, for example - does not recognise the granting of immunity from prosecution under criminal law. US-American colleagues would concede that the practice of granting immunity in the United States can be quite strange in individual cases, is sometimes characterised by arbitrary action on the part of the authorities and is often not transparent. In Germany, granting immunity is not compatible with the principle of guilt enshrined in the constitution and the resulting principle that all those who have incurred criminal guilt must answer to a criminal court in the same way. Nevertheless, after much wrangling over the

---

¹ Comparing the German and the Columbian legal situation in Organised Crime investigation **Angélica Romero Sánchez** has submitted an excellent study on means and methods of investigation in both country (Ermittlungen gegen Organisierte Kriminalität. Ein Vergleich des deutschen und kolumbianischen Rechts. Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht, vol. S 171, Berlin 2021).

outcome¹, the German legislature has opened up a possibility in Section 46b of the German Criminal Code (StGB) for so-called “penditi” to cooperate with the police and the judiciary². Insofar as the person has incurred criminal guilt, he or she must answer for it before the criminal court. In accordance with the provisions of § 46b StGB, the judge can reduce the sentence or even waive it in individual cases. In my view, this makes the difference between the rule of law and the situation in the USA. For one thing, guilt is not “annulled” by a unilateral act or by a bilateral agreement. It and the sentence to be imposed, or if necessary to be mitigated, are decided transparently in a public hearing, and the criminal judge is involved in the decision.

The “pendito” must therefore make advance payments with his cooperation services. In doing so, he bears a certain risk that the criminal court judging him will not honour these advance services to the extent that he and his defense lawyer envisage. He will therefore, as soon as the charges against him have been brought, seek an agreement with the court that is possible under § 257c of the Code of Criminal Procedure. If this comes about, it must also be announced in public proceedings in Germany. The requirement of transparency is satisfied.

Part of the cooperation addressed is that the convicted but leniently punished “pendito” testifies against his former associates in negotiations. For him, this can cause endangerment with the consequence that in this case he must be admitted to a police witness protection programme, for

---

¹ Cf. **Fischer**, Strafgesetzbuch. Kommentar, 68th ed., München 2021, § 46b marginal no. 2; **Kinzig**, in Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch. Kommentar, 30th ed., München 2019, § 46b marginal no. 1; **Schneider**, Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, 4th vol., 13th ed., Berlin/Boston, § 46b “Entstehungsgeschichte; **Maier**, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, 4th ed., München 2020, § 46b marginal no. 6

² The legal literature in Germany still has considerable reservations about the provision of § 46b StGB, the necessity of which is already being questioned (cf. von Heintschel-Heinegg, in von Heintschel-Heinegg (ed.), Strafgesetzbuch. Kommentar, 2nd ed., München 2015, § 46b margin no. 4a; Kinzig, in Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch. Kommentar, 30th ed., München 2019, § 46b margin no. 1; Schneider, Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, 4th volume, 13th ed., Berlin/Boston, § 46b margin no. 2 - 6; **Maier**, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, 4th ed., München 2020, § 46b marginal no. 8 et seq.).

the person concerned often a measure that completely changes his entire life, which usually also includes his entire family. For the criminal courts, however, before which he testifies against his fellow offenders and to which the background of his testimony must be disclosed, this means that they must take a particularly critical look at his testimony against his accomplices. As a rule, however, the testimony of the “pendito” is not the only evidence, so that a critical synopsis of all the circumstances of the evidence can be used to comment on his credibility.

Closing remarks

Germany and its penal system are capable of confronting organised crime. In doing so, the system may grate in individual cases. Cooperation between the various authorities is not always optimal¹. Any weak points require continuous improvement. The legal situation, for example with regard to § 129 StGB, also seems to lag behind modern developments. As far as organised crime is concerned, Germany is not currently threatened with the fall of the West. However, this is no reason to sit back and relax in armchairs². Without claiming completeness or accounting accuracy, I have given figures that illustrate the turnover of organised crime, at least in terms of scale³. Many European countries would have fewer budgetary problems if the efforts to save taxes, which border on the pathological, had not been made. The side effects of organised criminal behaviour cannot be quantified, for example when, as a result of distortions of competition, companies are driven into illiquidity and have to dismiss their employees and workers. These then burden the social security funds at least temporarily. The public health system is also burdened by the consequences of drug abuse maintained by organised crime. If organised crime spreads in the health sector,

---

¹ **Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments**, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzichts auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016, p. 25 et seq.

² See **Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments**, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzichts auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016, p. 6 et seqq.

³ The EU (see previous footnote, p. 16) assumes an annual damage of 1% of the European Union’s gross domestic product, which amounts to approximately 110 billion euros/year.

further consequential costs are to be expected. In weaker countries in transition, the health system is already burdened by corruption. In many European countries, sufficient and necessary medical treatment is not given to those who need it acutely, but to those who pay “extra” for it. This excursion into the harmful effects of organised crime (and the corruption often associated with it) could be continued at will. The fact that things are not “so” bad in Germany does not mean that politics, the police and the judiciary may sit back and relax. This conference is important, which is why I wish it success. May it be a wake-up call for those responsible in Ukraine.

That is how I would like to end my overview. I hope that I have halfway fulfilled expectations. Thank you for your attention.

Bibliography

Bock/Böhm (editors), *Kriminologie*, 5th ed., München 1997

Bundeskriminalamt, *Organisierte Kriminalität. Bundeslagebild 2019*, Wiesbaden 2020

Daschko, „Diebe im Gesetz“ – vom Aufbau der russischen Mafia, *Wostok 41* (1996), p. 67 – 71

Dickie, *Cosa Nostra: Die Geschichte der Mafia*, Frankfurt 2006

Dickie, *Omerta: Die ganze Geschichte der Mafia*, Frankfurt 2015

Fischer, *Strafgesetzbuch. Kommentar*, 68th ed., München 2021

Göttsche, *Tödliche Medizin und Organisierte Kriminalität. Wie die Pharmaindustrie das Gesundheitswesen korrumpiert*, München 2021

Gradowski/Ziegler, *Geldwäsche, Gewinnabschöpfung. Erste Erfahrungen mit den neuen gesetzlichen Regelungen (§§ 261, 43a, 73d StGB und Geldwäschegesetz)*, Wiesbaden 1997

von Heintschel-Heinegg (ed.), *Strafgesetzbuch. Kommentar*, 2nd ed., München 2015

Hornstein Tomic, *Resignation of Mirko Sarovic as a Member of the Three-Member Presidency of Bosnia and Herzegovina*, Konrad-Adenauer-Stiftung. Country Reports, 7.4.2003

Jupp/Garrod, *Legacies of the Troubles: The Links between Organised Crime and Terrorism in Northern Ireland*, *Studies in Conflict and Terrorism* 2019

Kinzig, *Die rechtliche Bewältigung von Erscheinungsformen organisierter Kriminalität*, Berlin 2004

von Lampe, Big business: scale of operation, organizational size, and the level of integration into the legal economy as key parameters for understanding the development of illegal enterprises, published online 31 October 2015, Trends Organ Crim (2015)

von Lampe, Organized Crime. Begriff und Theorie organisierter Kriminalität in den USA, Frankfurt 1999

Strafgesetzbuch. **Leipziger** Kommentar, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, 4th volume, 13th ed., Berlin/Boston

Strafgesetzbuch. **Leipziger** Kommentar, ed. by Cirener/Radtke/Rissing-van-Saan/Rönnau/Schluckebier, vol. 8, 13th ed., Berlin/Boston 2021

Leipziger Kommentar zum Strafgesetzbuch, 9th volume, 1st part volume, 12th edition, Berlin/Boston

Mappes-Niedeck, Balkan-Mafia, Berlin 2003

Meiler, Agromafia. Wie die 'Ndrangheta & Co. die italienische Lebensmittelproduktion beherrschen – und was auf unsere Teller kommt, München 2021

Meyer/Hetzer, Gewinnabschöpfung durch Besteuerung: Vernachlässigte Ansätze zur Verhütung und Verfolgung Organisierter Kriminalität, ZRP 1997, p. 13 – 21

Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, 4th ed., München 2020

Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, vol. 3, 3rd ed., München 2017

Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, Vol. 5, 3rd ed., München 2019

Oesch, Die organisierte Kriminalität – eine Bedrohung für den Finanzplatz Schweiz?, Zürich 2010

Paoli, Mafia Brotherhoods. Organized Crime, Italian Style, Oxford University Press, Oxford 2003

Robyns de Schneidauer, Information Report. Evaluation of the Directive on Combatting Terrorism, European Economic and Social Committee of 26 May 2021

Romero Sánchez, Ermittlungen gegen Organisierte Kriminalität. Ein Vergleich des deutschen und kolumbianischen Rechts. Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht, vol. S 171, Berlin 2021

Roth, Mafialand Deutschland, Berlin 2009

Savona/Riccardi [ed.], From illegal markets to legitimate business: the portfolio of organised crime in Europe. Abschlussbericht des Projekts OCP - Organised Crime Portfolio, Transcrime/Università degli Studi di Trento, Trento 2015

Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch. Kommentar, 30th ed., München 2019

Friedrich Christian **Schroeder**, Zum Begriff „Diebe im Gesetz“, Osteuropa 1990 vol. 40 no. 8, p. 768 – 770

Selzer, Organisierte Kriminalität als kriminelle Vereinigung – Eine kritische Auseinandersetzung mit der Reform des § 129 StGB, KriPoZ 2018, p. 224 et seqq.

Sieber, Kinderpornographie, Jugendschutz und Providerverantwortlichkeit, Bonn 1999

Sürmann, Arzneimittelkriminalität – ein Wachstumsmarkt?, Köln 2007

Töttel/Büchler, Research Conferences on Organised Crime at the Bundeskriminalamt in Germany 2008 – 2010, Köln 2010

Transparency International, Geldwäsche bei Immobilien in Deutschland. Umfang des Problems und Reformbedarf, Berlin 2018

Vorrath, Organisierte Kriminalität und Entwicklung. Herausforderungen und Handlungsoptionen in fragilen Staaten Westafrikas, in: Stiftung Wissenschaft und Politik. Deutsches Institut für internationale Politik und Sicherheit S 18 of October 2015 Berlin

Wissenschaftlicher Dienst des Europäischen Parlaments, Organisierte Kriminalität und Korruption. Bericht über die Kosten des Verzichtes auf EU-politisches Handeln, Brüssel 2016

Варналій З. С.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,*

*Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Україна, м. Київ*

РЕЙДЕРСТВО ЯК ФОРМА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

В умовах поглиблення глобалізаційних викликів, подальшого розвитку діджиталізації посилюється роль і значення подальшого розвитку знань про безпеку в широкому розумінні. З накопиченням знань безпекознавство перетворюється на науку – безпекологію, в якій нині формується комплекс поглядів, що спрямовані на глумачення і пояснення явищ безпеки [1].

Безпекологія, на нашу думку, це наука, яка вивчає систему забезпечення безпеки у соціальних, біологічних, технічних та інших системах, котрі реалізуються за допомогою відповідних відносин у сфері безпеки. В залежності від сфери безпеки, безпекологія як наука має теж свої види (різновиди). Мова йде про безпекологію в політичній, військовій, екологічній, інформаційній, економічній та інших сферах.

Економічна безпекологія – це наука, яка вивчає сутність тазакономірності ефективного забезпечення безпеки економічних систем, свосчасного виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз економічним інтересам відповідних суб'єктів [3].

Однією з важливих складових національної безпеки України на сучасному етапі є економічна безпека держави. Фактично немає жодної складової національної безпеки країни, яка б не залежала безпосередньо від рівня економічної безпеки держави, у тому числі від рівня важливої фінансової складової економічної безпеки.

У Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [4] зазначається, що, загалом показники всіх основних складових економічної безпеки залишаються низькими, що зберігає високими ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі.

Вкрай негативний вплив на систему забезпечення економічної безпеки України мають інституційні загрози, що проявляються через інституційні деформації як це якісні викривлення інституційних форм економічної системи. Основними загрозливими формами інституційних деформацій в Україні на сучасному етапі є: тіньова економіка, корупція, рейдерство, непродуктивний вплив капіталу та тіньова парадержава. Саме ці форми інституційних деформацій є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами економічній та фінансовій безпеці України [1].

Загрозливою інституційною деформацією економічної системи України є рейдерство. Рейдерство – це захоплення підприємств, спрямоване на неправомірне заволодіння власністю (майновими правами на власність) підприємства: коштами, технікою, продукцією підприємства, зайнятими підприємством територіями, будинками й спорудами, засобами виробництва, бізнесом загалом тощо. Рейдерство – це недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав, є різновидом організованої злочинності та об'єктом дослідження економічної безпекології. Разом з тим, недружні поглинання «по-українськи» найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав.

В Україні явище рейдерства стало системним і загрожує не лише підприємницькій діяльності, а й розвитку української економіки, безпеці країни в цілому. Масштаб захоплень приватної власності набуває загрозливих розмірів не лише для конкретних галузей бізнесу, але й для держави в цілому, оскільки, як правило, призводить до погіршення інвестиційного клімату в Україні, перешкоджає та призупиняє розвиток виробництва, заважає виходу на світові ринки, сприяє розвитку корупції у владних та бізнес-структурах [2].

Передумовами виникнення та розвитку рейдерства в Україні є:

Недосконалість чинного корпоративного законодавства, що призводить до низької ефективності системи захисту приватної власності, обумовлює бездіяльність державних інститутів, які зобов'язані захищати права власника. Недосконалість законодавчої бази часто є причиною неоднозначного тлумачення та застосуван-

ня норм права, і, як наслідок, викликає незадоволення сторін у судовому процесі.

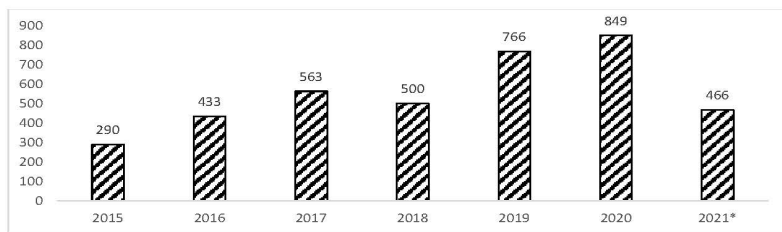
Критично високий рівень корупції в державі, зокрема у судовій гілці влади.

Неналежна інституційна спроможність органів протидії рейдерству, недосконалість державних інститутів, які б ефективно захищали права власника.

Низький рівень правової культури, правовий нігілізм суб'єктів господарської діяльності, що характеризується усвідомленим ігноруванням норм закону, цінності права, недовірливим або зневажливим ставленням до правових принципів і традицій. Разом з тим правовий нігілізм породжує правопорушення, у тому числі кримінальні злочини, а з іншого боку – унеможлиблює захист прав підприємців у випадках рейдерських атак.

Неналежний рівень корпоративної безпеки, економічної безпеки підприємництва.

Доцільно зазначити, що окремої статистики рейдерських атак в Україні не існує. Зазвичай до «рейдерських» статей Кримінального кодексу України відносять ст. 205-1, 206 та 206-2, за якими і проведемо оцінку поширення рейдерства в Україні (див. рис. 1).

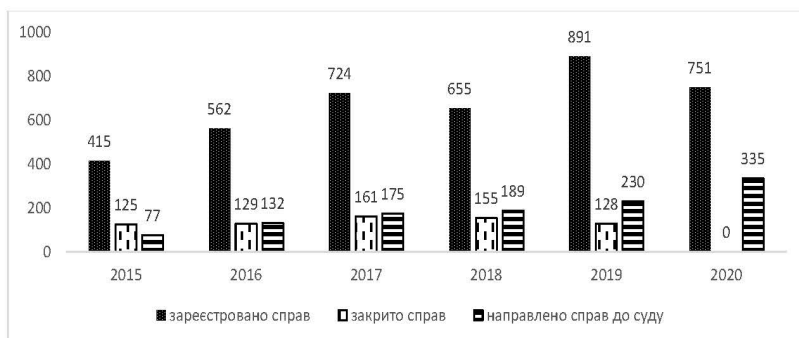
**Рис. 1. Кількість рейдерських атак в Україні
упродовж 2015-2021 рр.**

*дані за 8 місяців 2021 р.

Джерело: URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>

Як видно з рис. 1, кількість рейдерських атак в Україні щорічно зростає. Так, якщо у 2015 р. було офіційно зафіксовано лише 290 атак, то в 2020 р. їх чисельність зросла майже втричі і становила 849 атак. Не можна говорити і про скорочення кількості цих злочинів і в 2021 р., адже лише за 8 місяців цього року зафіксовано 466 рейдерські атаки.

Викликає стурбованість і зростання кількості справ, відкритих органами прокуратури за рейдерськими статтями (рис. 2).

Рис. 2. Кількість відкритих, закритих та скерованих до суду кримінальних справ за «рейдерськими статтями в Україні упродовж 2015-2020 рр.

Джерело: Офіційний сайт Офісу генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_

Проте, збільшення або зменшення кримінальних проваджень за «рейдерськими» статтями не дозволяє прийти до однозначного висновку про збільшення або зменшення масштабів рейдерства.

Стратегічні орієнтири державної політики щодо підвищення ефективності протидії рейдерству в Україні:

Удосконалення законодавства, врегулювання відносин, пов'язаних із розглядом корпоративних спорів.

Формування у суспільстві непримиреного ставлення до фактів протиправного захоплення суб'єктів підприємництва та явища корупції.

Вжиття організаційно-правових заходів подолання рейдерства через підвищення рівня правосвідомості у населення, формування правової культури. сприяння обізнаності підприємців у питаннях корпоративної безпеки.

У межах зазначених стратегічних орієнтирів державної політики необхідним є здійснення таких заходів:

Встановити кримінальну відповідальність за здійснення рейдерства.

Розробити та впровадити комплексну програму боротьби з рейдерством і корупцією. Встановлення на основі цієї програми стійкого партнерства між урядом, громадянським суспільством, підприємницьким сектором, світовою спільнотою та іншими зацікавленими сторонами створить дієву основу, що узгоджуватиме їхні дії з державною стратегією у боротьбі з неправомірним захопленням суб'єктів бізнесу.

Створити реєстр суддів, які були задіяні в рейдерських схемах, а також посилити відповідальність суддів за прийняття завідомо неправомірних рішень.

Посилити інституційну спроможність вітчизняних органів протидії рейдерству.

Створити загальнодоступний реєстр фізичних та юридичних осіб, які вже були задіяні в рейдерських схемах.

Підвищити рівень поінформованості суспільства про рейдерські захоплення через висвітлення в засобах масової інформації шляхів і методів протидії рейдерству.

Реалізація зазначених та інших заходів сприятиме як подоланню, так і запобіганню такої загрози економічній безпеці України, підвищенню ефективності протидії рейдерству та зміцненню конкурентоспроможності національної економіки.

Література:

1. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації [монографія]. Київ : Знання України, 2020. 423 с.

2. Варналій З.С., Живко З.Б. Роль державних інституцій в удосконаленні державного регулювання у сфері протидії рейдерству // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Випуск 1 (154). 2014. С.9-14.

3. Варналій З. С. Соціальна підсистема економічної безпекології // Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів. Випуск 49, Переяслав, 2020. С. 140-148.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» // Указ Президента України №347/2021. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

Користін О.Є.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень ДНДІ МВС України, м. Київ

Свиридюк Н.П.,

доктор юридичних наук, професор, заступник завідувача НДЛ кримінологічних досліджень ДНДІ МВС України, м. Київ

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ, РИЗИКИ, ВРАЗЛИВОСТІ

Натепер правоохоронна діяльність переживає період значних змін як в оперативній тактиці, так і в організаційних структурах. Упроваджуються нові ідеї щодо скорочення злочинності та зміни стратегій короткострокової і довгострокової політики [1]. На тлі зростаючої тенденції рівня злочинності, нездатності традиційної, реактивної моделі поліцейської діяльності справлятися з швидкими суспільними змінами, які розширили можливості організованої злочинності та проникнення злочинного середовища у систему суспільних відносин, сформувався суспільний запит і зростаючий заклик до поліції бути більш ефективною, що, у свою чергу, реалізовано у розвинених країнах впровадженням нової моделі поліцей-

ської діяльності, керованої аналітичною розвідкою (*intelligence-led policing - ILP*). У «суспільстві ризику» поліція розглядається як джерело даних з управління ризиками. [2]

Реальності нашого часу диктують необхідність нового рівня мислення в правоохоронній діяльності, що передбачає адекватне сприйняття ризику і його використання, так як він є істотним компонентом аналізу майбутнього. Ризик необхідно розглядати як особливий метод пізнання та управління правоохоронною діяльністю, що виступає як набір способів прийняття рішень.

Розвиток суспільства у досить тривалий історичний період, певним чином, відзначався ризиковим характером. Поряд з тим, порівняно новітнім продуктом розвитку наукової думки стало усвідомлення ризикогенності людської діяльності та атрибутивність ризику у процесах сучасного суспільного розвитку.

Як свідчить практичний досвід, для більшості осіб, що приймають управлінські рішення, зокрема, й у сфері державного управління, психологічно важко адекватно сприймати атрибутивність ризику. Особливо нерозуміння важливості зазначеного мало місце в практиці державно-управлінської діяльності за радянських часів, коли головним постулатом було притаманність ризиків лише капіталістичному суспільству через дію ринкових законів, стихійність та відсутності планування. Ментальне несприйняття феномену ризику мало місце не лише у радянських державних діячів. Американський правознавець Т. Лоуві зазначає, що у цей же, фактично, час в американській державній політиці, попри старі традиції лібералізму, які високу цінність надавали праву на ризик, домінувала доктрина захисту від ризику і декларацій побудови у Сполучених Штатах «суспільства вільного від ризику» [3, с. 254].

Лише з приходом до влади уряду Р. Рейгана розпочалася переоцінка проблеми ризику в політичній ідеології у бік деміфологізації ідеї «суспільства, вільного від ризику» на користь пошуку конструктивних підходів до державного управління ризиками суспільного життя [3].

Обґрунтований погляд на проблему ризику базується на усвідомленні феномену ризику, що є сталим атрибутом людської

життєдіяльності, з широким спектром прояву та масштабами, що пов'язані із соціально-історичним розвитком суспільства, і є певним чином віддзеркаленням його інтенсивності. Для сучасного сприйняття важливим є розуміння того, що в інформаційному суспільстві за рахунок поширення інфогенних ризиків, посилюються характерні для індустріальної стадії суспільного розвитку соціальні ризики.

Гідденс Е. зазначає, що жити в епоху «пізньої сучасності», під якою він, по суті, розуміє інформаційне суспільство, значить жити в світі випадковостей і ризику, незмінних супутників соціальної системи, що прагне до встановлення владарювання над природою та рефлексивного творіння історії. З його точки зору, поняття ризику стає центральним у суспільстві, яке прощається з минулим та традиційним і відкривається для незвіданого майбутнього, а в самому суспільстві з'являється таке явище, як прагнення контролювати час і колонізувати майбутнє [4, с. 107].

У свою чергу, Штомпка П., розвиваючи погляди щодо зростання ризикогенності суспільного розвитку зазначає, що феномен ризику набуває нових якостей, пов'язаних з виникненням нових некерованих ситуацій, які приховують загрозу не лише окремим індивідам, але й соціальним системам, і в тому числі державам, наражаючи на небезпеку мільйони людей, а то й людство в цілому. Такі нові якості ризику вирізняють його як з об'єктивної, так і з суб'єктивної точки зору, бо не лише посилюються й урізноманітнюються фактори ризику самі по собі, але й стає більш гострим, ніж коли-небудь раніше, їх сприйняття [5].

Тотальність і всеосяжність ризику на сучасному етапі розвитку суспільства сформували підстави щодо утвердження стійкого сприйняття проблеми ризику як одного з утворюючих факторів сучасного і особливо майбутнього суспільства, що також набуває все більшого загальносоціального значення.

Різні автори вбачають у цьому навіть зміну політико-суспільних акцентів і початок процесу формування новітньої фази розвитку суспільства – «суспільства ризику». Більше того, як стверджує німецький учений Ульріх Бек (Beck U.), людство вже вступило в цю нову фазу свого розвитку [6]. Цієї думки дотримується також Роберт Швєблер (Schwebler R.) [7].

Важливим, на нашу думку, є узагальнення Бека У., який зазначає, що політична стабільність в суспільстві ризику виявляється стабільністю відмови від продумування наслідків та необхідності усвідомлення ризикогенного характеру сучасного суспільного розвитку як на рівні пересічних громадян, так і на рівні суспільства та державної влади [6, с. 287].

З точки зору Лумана Н., слід розмежовувати ризик і небезпеку, бо небезпека є завжди, оскільки немає абсолютної надійності, а ризик має місце там, де є рішення або відмова від нього. Тому невизначеність майбуття слід розглядати у двох перспективах, залежно від того, співвідноситься воно з прийняттям рішень чи ні, бо про ризик може йти мова лише тоді, коли існує можливість прийняття, яке може потягнути за собою шкоду. При цьому вчений наголошує, що вільної від ризику поведінки не існує, як і не існує абсолютної надійності. Якщо рішення не приймається і суб'єкт утримується від дій, то все одно ризику він не уникає [8]. Так, Луман Н. вважає, що усвідомлення, оцінка ризику і прийняття ризику - проблема не лише ментальна (психологічна), але й соціальна, бо сам по собі зовнішній світ не знає ніякого ризику, оскільки йому, на відміну від людини й суспільства, невідомі ніякі очікування, цінності та калькулювання імовірностей [8].

Але навіть у країнах – піонерах розбудови інформаційного суспільства – інформаційна революція потягнула за собою не лише позитивні наслідки. Фукуяма Ф. був одним із перших, хто звернув увагу і на низку негативних явищ, пов'язаних з переходом передових індустріальних країн від індустріального суспільства до інформаційного. Цей комплекс явищ він назвав «великим розривом». Сюди відносяться ріст злочинності, падіння народжуваності та дестабілізація сімейних і родинних зв'язків, різке зменшення довіри до суспільних інституцій та державної влади, послаблення інтенсивності міжособистісного спілкування і стійкості стосунків між громадянами тощо [9, с. 297].

Управління ризиками реалізації державної правоохоронної політики в епоху глобалізації повинно ґрунтуватися, насамперед, на тому, що кожен із суб'єктів правоохоронного процесу при формуванні й реалізації державної правоохоронної політики повинен

вдаватися до прогнозування майбутніх умов її здійснення та наслідків її реалізації.

Поряд з тим, на наше глибоке переконання, існує проблема фактичного браку знань та системності у реалізації державної правоохоронної політики на усіх рівнях менеджменту, навіть у випадку щирого бажання спрогнозувати майбутні умови та наслідки реалізації. Однак, наявність системи необхідних знань, не завжди є гарантом ефективності прогнозування ризиків. Існує неоднозначний зв'язок компетентності в тій або іншій сфері зі здатністю до передбачення. Крім того, компетентність за сучасних умов необхідно поєднувати з сучасною методологією ризик-менеджменту, використовуючи відповідні методики та технологічний інструментарій.

Сучасні виклики національній безпеці безперечно потребують системного прогнозування з точки зору оцінки ризиків, необхідним є стратегічний аналіз, що є проєктивним базовим документом. З-поміж іншого, проблема аналітики в системі правоохоронного управління пов'язана, перш за все, з наявним попитом на оперативну аналітику, піар та спічрайтерство. Найбільш популярною є ситуаційна аналітика, метою якої є оперативне реагування на події, що відбуваються.

З огляду на зазначене, а також порівнюючи стан з іншими країнами, можемо констатувати, що в Україні немає серйозного попиту на стратегічну аналітику у сфері правоохоронної діяльності. Істотним гальмом в Україні є надзвичайно слабкий рівень, порівняно з розвиненими країнами, щодо оптимізації розвитку інформаційного суспільства, надзвичайно мала підтримка власних осередків дослідження майбутнього [10, с. 303].

Розвиваючи теоретичні та прикладні аспекти, науковці ДНДІ МВС України прийняли участь у низці дослідницьких проєктів з метою реалізації загального концепту стратегічного аналізу на основі оцінювання ризиків їх моделювання та прогнозування. За ініціативи Асоціації платників податків України, яку підтримали усі ключові суб'єкти фіскальної безпеки проведено стратегічний аналіз у сфері фіскальної безпеки [11].

Такого роду ініціатива є новацією в Україні і не лише у зазначеній сфері. Особливістю є те, що в основу аналізу покладено ризик-орієнтований підхід, за яким і визначено наступні завдання:

- ідентифікувати, рейтингувати та ранжувати загрози ФБ, оцінити їх;
- провести аналіз та оцінювання ризиків поширення загроз ФБ;
- оцінити спроможність/вразливість фіскальної системи щодо мінімізації рівня ризиків поширення загроз ФБ;
- оцінити зовнішні можливості підвищення рівня ФБ;
- сформувані базові підходи побудови моделі та прогнозування управління ризиками.

Залучено до експертного середовища 7090 осіб. Генеральна експертна сукупність сформована 4-ма групами: ДПС, ДМС, ДФС та БІЗНЕСУ. Опитувальник сформовано робочою групою, у якій були представники усіх зазначених груп. Опитування проведено анонімно.

Заповнення опитувальника здійснювалося в режимі он-лайн. Процес заповнення був не простим. Ті хто розробляв його витрачали на заповнення не менше однієї години. Це потребувало не лише фахової експертної оцінки, а й терпіння. Для полегшення було розбито на дві сесії, з можливістю поетапного заповнення.

Звісно не усі проявили належне терпіння та не усі дані виявилися надійними для формування репрезентативних висновків. Але застосування певних соціологічних прийомів та методів (зокрема логічної помилки) дозволило виділити надійні дані для подальшого аналізу.

Генеральна сукупність індикаторів сформована на основі трьох груп:

- загрози ФБ (243)
- можливості ФБ (52)
- спроможність/вразливість ФС (119)

Перш за все, проведено оцінювання ідентифікованих загроз (Рис.1). Загальна картина достатньо варіативна і це сприймається як рівень достатності щодо репрезентативності результатів. Але потрібно ще раз наголосити, представлений рейтинг, і усі послідовні результати відображають результати аналізу ризиків на основі інтегрованого кількісного оцінювання ймовірності та наслідків.

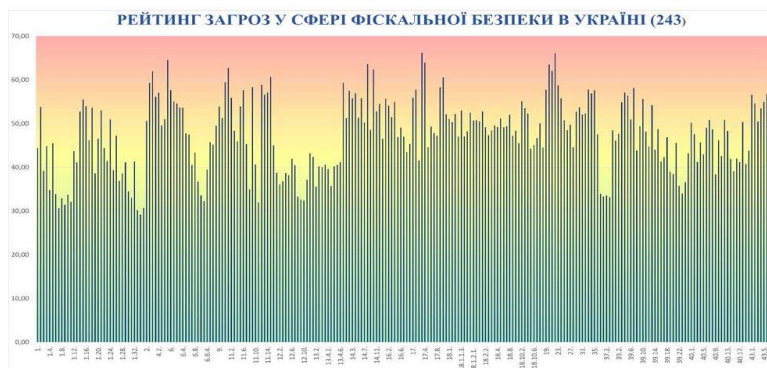

Рисунок 1. Рейтинг загроз у сфері фінансової безпеки України

У генеральній експертній сукупності Державна фінансова служба України (податкова міліція) є правоохоронним органом (органом досудового розслідування та суб'єктом оперативно-розшукової діяльності), що робить його ключовою експертною групою в оцінюванні загроз організованої злочинності (Рис.2).

Цілеспрямована діяльність ОЗУ в фінансовій сфері шкоди	Д.Ф.с
1.1. ЦДВ	67,95
1.2. податку на прибуток підприємств	54,15
1.3. акцизного податку	50,16
1.4. податку на доходи фізичних осіб	46,18
1.5. мита	36,75
1.6. єдиного соціального внеску	37,69
1.7. єдиного податку	34,95
1.8. рентної плати	32,76
1.9. податку на нерухоме майно, відміне від земельної ділянки	28,67
1.10. плати за землю	35,28
1.11. екологічного податку	34,18
1.12. банківської діяльності	54,26
1.13. небанківських фінансових установ	51,51
1.14. енергетичного сектору	52,25
1.15. авіаційної галузі	63,41
1.16. паливних ресурсів	66,10
1.17. аграрної сфери	62,72
1.18. лісового господарства	57,81
1.19. водного господарства	37,57
1.20. новиння-освітньої діяльності	65,32
1.21. виробництва та обігу лікеро-горілчаных та тютюнових виробів	70,75
1.22. металургійної галузі	45,54
1.23. машинобудівної галузі	46,56
1.24. фармацевтичної галузі	54,31
1.25. азотної галузі	43,49
1.26. будівництва	60,37
1.27. IT сектору	40,28
1.28. транспорту	43,12
1.29. торгівлі	51,94
1.30. готельного бізнесу	30,26
1.31. ресторанного бізнесу	29,46
1.32. операцій з нерухомістю	43,63
1.33. туризму	27,14
1.34. пошти та кур'єрської діяльності	31,39
1.35. сфер інших послуг (не вказаних у переліку)	27,80

Рисунок 2. Оцінювання ризиків цілеспрямованої діяльності ОЗУ в фінансовій сфері

За видами податків, найзначнішою загрозою щодо діяльності ОЗУ виділяється ПДВ (68%), а значними – податок на прибуток підприємств (53%), акцизний податок (59%) та мито (57%) [11].

За сферами економічної діяльності найвищим ризиком поширення організованої злочинності з метою мінімізації податкових надходжень характеризується:

- нафтогазова галузь (63%)
- сфера паливних ресурсів (66%)
- аграрна сфера (63%)
- зовнішньоекономічна діяльність (65%)
- виробництво та обіг лікєро-горілчаних та тютюнових виробів (71%)
- будівництво (60%).

Високий рівень ризику щодо цілеспрямованої діяльності ОЗУ у фіскальній сфері пов'язаний з:

- банківською діяльністю (54%)
- небанківськими фінустановами (52%)
- енергетичним сектором (55%)
- лісовим господарством (55%)
- фармацевтичною галуззю (54%)
- торгівлею (52%)

Загальний висновок: надзвичайне враження фіскальних відносин діяльністю організованої злочинності. А тому подальшою стратегічною метою має бути якісно-кількісна характеристика ОЗУ у фіскальній сфері, формування профілю ризиків та зосередження уваги правоохоронного органу на «професійних» ОЗУ, що мімікують під різні бізнесутворення або види господарської діяльності та надають кримінальні послуги представникам реального сектору економіки.

Переш ніж перейти до зазначеного аналізу, потрібно зазначити на важливості оцінювання ризиків пов'язаних з можливостями підвищення рівня забезпечення фіскальної безпеки як за рахунок зовнішніх факторів, так і за рахунок внутрішніх факторів, зокрема факторів, що характеризують ефективність діяльності фіскальних органів.

Щодо зовнішніх факторів – можливостей підвищення рівня забезпечення фіскальної безпеки України, визначено 52 індикато-

ри. Більшість оцінені вище 50%, що визначає позитивне значення зазначених можливостей попри неоднорідне оцінювання різними експертними групами [11].

Щодо внутрішніх факторів – спроможності системи фіскальної безпеки, ідентифіковано та оцінено 119 індикаторів. Загальна картина достатньо варіативна, можна сказати на перший погляд дещо розмита за експертними групами, хоча прослідковується загальна тенденція сприйняття генеральною сукупністю експертного середовища [11].

При оцінюванні використано алгоритм розрахунку, за якого індикатори спроможності вище 50% характеризуються позитивним рівнем, а нижче 50% - негативним (як недостатній рівень) і за змістом більше відповідають вразливості системи. Тобто за шкалою оцінювання від 0 до 100%, логічним є твердження, що наявний рівень 42% не може вважатися позитивним [11]. За результатами аналізу висновок єдиний – переважна більшість індикаторів спроможності характеризують більше вразливість системи ФБ.

При оцінюванні ризиків важливим є не лише порівняння з граничними розмірами ризиків. Важливим є аналіз та висновки щодо вразливості системи поширенню тих чи інших загроз у фіскальній сфері. Наскільки система спроможна протидіяти загрозам, і чи здатна фіскальна система знизити рівень ризику поширення конкретної загрози. Аналіз внутрішніх факторів не завершується їх описовими статистиками. Важливим є співставлення кожної загрози із системою спроможності/вразливості (низкою індикаторів).

Враховуючи результати оцінювання ризиків поширення цілеспрямованої діяльності ОЗУ у фіскальній сфері, важливим є подальше їх врахування менеджментом ДФС. Зарубіжний досвід щодо ефективності протидії організованим злочинності акцентує увагу на необхідності здійснення стратегічного аналізу на основі методології Європолу SOCTA.

Реалізуючи зазначену методологію у фіскальній сфері, адаптувавши її до українських реалій, в ДФС проведено цілеспрямовану роботу за визначеним завданням і як результат оцифровано весь масив знань щодо організованої злочинної діяльності у фіскальній сфері на основі якісно-кількісних показників. З цією метою було

розроблено 27 узагальнених індикаторів, що характеризують злочинність у фіскальній сфері. Серед них, зокрема:

- характеристика за видами злочинів, податків та галузей економіки
- «професіоналізація» кримінальної діяльності ОЗУ
- способи вчинення злочинів
- можливості ОЗУ використовувати фінансові та ін. ресурси їх обсяги
- використання ОЗУ осіб із спеціальними навичками й знаннями
- полікримінальна діяльність
- адаптивність та гнучкість
- здатність ОЗУ відмивати доходи від протиправної діяльності
- кримінальна інфраструктура
- контрзаходи
- корупційні зв'язки
- озброєність
- кримінальний досвід
- транснаціональні зв'язки
- фактори, які сприяють злочинній діяльності тощо.

Кожен з них має деталізацію на групи та підгрупи (всього понад 700 оціночних характеристик ОЗУ у фіскальній сфері).

Наприклад, індикатори щодо «професіоналізації» кримінальної діяльності ОЗУ розподіл на:

- «Професійне» ОЗУ: надає кримінальні послуги представникам реального сектору економіки
- «Непрофесійне» ОЗУ: представники реального сектору економіки - ставлять відразу акценти на організованих формах злочинності, які професійно займаються відмиванням коштів, реалізацією протиправних схем з так званої «оптимізації» податкових платежів; шахрайством з ПДВ; виготовленням та збутом контрафакту тощо.

Сформувавши у цифровому форматі такий масив якісно-кількісної характеристики оргзлочинності у фіскальній сфері, наступним кроком є необхідність розроблення профілю ризиків ОЗУ на основі індикаторів суто кримінального змісту, що несуть найбільшу загрозу для суспільства. Це вже з досвіду Канадської ко-

ролівської кінної поліції, їх методологія має назву SLEIPNIR (Матриця вимірювання можливостей ОЗУ).

Такий профіль ризиків і буде алгоритмом роботи тактичного рівня в межах оперативно-розшукової діяльності. Оперативна робота таким чином зосереджується на виявленні та документуванні найбільш небезпечних форм оргзлочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Організаційно-правове забезпечення аналітичної роботи в системі МВС України (правоохоронний та безпековий аспекти): монографія / Користін О.Є., Парубочий І.В., Доля Л.М., Свиридюк Н.П., Буличев А.О., Циганов О.Г., Бойко І.В., Коллер Ю. С., Бочек О.І., Кардашевський Ю.Р.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.Г. Вербенського. Київ, 2019. 344 с.

2. Довідник керівника поліції – поліцейська діяльність, керована розвідувальною аналітикою. ІЛР: навч. посіб. / Користін О.Є., Пейтєв Д.О., Пеньков С.В., Некрасов В.А.; за заг. ред. Вербенського М. Г. Київ: Видавництво «Людмила», 2019. 120 с.

3. Лоуви Т. Риск и право в истории американского государства. *THESIS*. 1994. № 5. С. 253–267.

4. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. *THESIS*. 1994. № 5. С. 107–134.

5. Korystin O. Ye. Chapter 4. State Legal Police of Scientific Prediction. Public administration in the digital economy : monograph. – Tallinn. Scientific Center of Innovative Researches OU. 2020. 160 p. DOI:10.36690 PADE.

6. Beck U. Risk Society. Towards a New Moderning. London, 1992. 260 p.

7. Schwebler Robert. Individualversicherung in Wirtschaft und Gesellschaft. Versicherungswirtschaft. 1990. № 1.

8. Луман Н. Понятие риска. *THESIS*. 1994. Выпуск 5. С. 135–160.

9. Фукуяма Ф. Великий разрыв. Москва: PHILOSOPHY, 2004. 480 с.

10. Право у сучасному політичному житті України. Наукове видання / А.О. Селіванов (кер.авт.кол.), Н.М. Оніщенко, О.Є. Користін та ін. Київ: Логос, 2020. 407 с.

11. Фіскальна безпека України - загрози, ризики, вразливості: стратегічна візія / Користін О.Є., Катамадзе Г.Ш., Некрасов В.А., Мельник В.І. та ін. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2021. – 64 с.

Нікіфоренко В. С.,

*доктор юридичних наук, заслужений юрист України, Перший заступник Голови Державної прикордонної служби України
Адміністрація Державної прикордонної служби України, Україна, м. Київ*

ПРОТИДІЯ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Контрабандна діяльність залишається одним із значущих деструктивних факторів, який негативно впливає на національну безпеку України. За висновками незалежної групи з макроекономічного аналізу та прогнозу (м. Київ, Україна) загальні втрати державного бюджету через існування контрабандних схем становить: від 2,4 до 5,2 млрд доларів США щорічно [1]. У 2020 році Державна митна служба України проводила спеціальне дослідження та визначила, що загальні втрати саме бюджету від контрабанди оцінюються не менше як у 40-45 млрд грн щороку. Відмітимо, що лише легальний зовнішньоторговельний обіг України у 2020 році склав 103,4 млрд грн, що еквівалентно 80% ВВП України, паралельно ж тіньовий імпорт, може досягати майже 10% ВВП.

На сьогодні, загрозами національній безпеці у сфері контрабандної діяльності залишаються: поширення організованих форм протиправної діяльності та створення сталих схем незаконного переміщення значних обсягів підакцизних товарів через державний кордон, у тому числі оформлених на внутрішніх митницях; контрабанда наркотиків морським шляхом та автомобільним транспортом; ввезення товарів, у тому числі підакцизних, з використан-

ням «сірих» схем (заниження фактурної вартості; невідповідність заявленій у товарно-супровідних документах інформації щодо товарів, не декларування їх та приховування, використання підставних тимчасово зареєстрованих фірм, тощо); контрабандне переміщення тютюнових виробів до країн ЄС та з території окремих районів Донецької та Луганської областей.

Поряд з цим, чітко проявляються нові форми протиправної діяльності, зокрема: незаконне переміщення тютюнових виробів контейнерами та вантажівками через морські порти; переміщення значних партій сигарет з приховуванням серед вантажу, що переміщується в режимах «транзит» та «експорт», у пунктах пропуску через державний кордон; застосування для незаконного переміщення сигарет малих літальних апаратів (зокрема безпілотних) та обладнання для підводного плавання; переміщення паливо-мастильних матеріалів та спирту з використанням трубопроводів; ввезення до України паливо-мастильних матеріалів під виглядом розчинів з території Росії, зокрема транзитом через Білорусь; використання поштових перевезень та авіаційного сполучення для ввезення в Україну товарів, наркотиків, лікарських засобів тощо.

Фактори, які негативно впливають на процес протидії контрабанді.

1. На сьогодні Україна залишається чи не єдиною країною в Європі, де не криміналізована відповідальність за контрабанду. Криміналізація контрабанди забезпечить виконання цілей, визначених в Угоді про асоціацію. Так, Державною прикордонною службою України вже було підтримано проекти законів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо криміналізації незаконного переміщення підакцизних товарів»; «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації дій, спрямованих на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю та поза митним контролем»; «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю та поза митним контролем».

2. Існує правова колізія, яка відповідно до норм статей 338 та 343 Митного кодексу України створює можливості для митних

органів щодо блокування практичної реалізації органами охорони державного кордону, наданих іншими Законами України, нормативно-правовими актами Президента України повноважень щодо проведення огляду транспортних засобів і вантажів, які переміщуються через державний кордон під митним контролем. Повноцінна реалізація визначеного законом права Державної прикордонної служби України на проведення огляду транспортних засобів і вантажів на внутрішніх митницях блокується митними органами з посиланням на норми статей Митного кодексу (статті № 338, 343).

3. Відсутність у пунктах пропуску цілісної системи засобів технічного огляду типу «РАПІСКАН». Аналогічна проблематика існує стосовно непрацездатності вагових комплексів.

4. Більше 30% земельних ділянок, необхідних для облаштування прикордонних інженерних споруджень на державному кордоні, перебувають у приватній власності та у складі природно-заповідних фондів, що значно уповільнює процес документального оформлення прав постійного користування для подальшого їх інженерного облаштування і створення належної прикордонної інфраструктури.

Наразі, в Україні залишаються недосконалими форми і види реалізації кримінальної відповідальності. Тому є необхідним уточнення підстав криміналізації діяння та пошук правових норм, які стимулюють соціально активну поведінку.

Крім цього, в Україні існують проблеми щодо імплементації європейських норм права з питань протидії контрабандній діяльності. На міжнародній арені відсутній апарат контролю за імплементацією державами міжнародних норм права. Зважаючи на це, Україна через відповідні органи державної влади має забезпечити контроль виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. На нашу думку, імплементація в Україні європейських норм права з питань протидії контрабандній діяльності має відбуватися шляхом їх трансформації.

Також, необхідно розширити межі кримінально-правової охорони на факти незаконного переміщення через державний кордон: енергетичної сировини; товарів, що мають важливе економічне значення; обладнання та інших матеріальних цінностей зі стратегічних об'єктів та об'єктів, які мають важливе економічне значення;

Виходячи із зазначеного, залишається актуальною необхідність реалізації ряду дієвих механізмів публічного управління, спрямованих на підвищення ефективності протидії контрабандній діяльності.

1. Внесення змін до Митного кодексу України з питань протидії контрабандній діяльності на державному кордоні щодо: законодавчого врегулювання порядку здійснення огляду транспортних засобів, вантажів, що переміщуються через державний кордон та перебувають під митним контролем, у всіх зонах митного контролю, уповноваженими службовими особами Державної прикордонної служби України, спільно із співробітниками митних органів, а також перегляду тих, що були оглянуті посадовими особами митних органів; поєднання зусиль прикордонної та митної служб з питань протидії контрабандній діяльності на державному кордоні; забезпечення координації дій центральних органів виконавчої влади та інших зацікавлених органів державної влади з протидії незаконному переміщенню товарів через митну територію України. Доповнення визначених постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 467 вичерпного переліку підстав проведення огляду або перегляду товарів, транспортних засобів у рамках реалізації інформації, яка отримується у ході оперативно-розшукової діяльності. Створення необхідної інфраструктури в пунктах пропуску через державний кордон для поступового збільшення кількості операцій з розмитнення вантажів безпосередньо в них.

2. Надання Державній прикордонній службі України повноважень з розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на державному кордоні, протидію яким віднесено до її компетенції.

3. Удосконалення механізму санкцій за недотримання встановлених норм щодо переміщення поштових відправлень з товарами через державний кордон.

4. Внесення змін у законодавчі акти щодо посилення відповідальності (криміналізації) за порушення правил використання малих плавзасобів, безпілотних та малих літальних апаратів.

5. Удосконалення обміну інформацією, як із суміжними країнами з питань переміщення транспортних засобів та вантажів у форматі «2x2» (передбачає спільну роботу представників митних та прикордонних служб суміжних держав), так і між правоохоронни-

ми органами України, насамперед відновлення роботи віртуально-го контактного аналітичного центру з протидії контрабанді наркотиків, зброї та боєприпасів (спільний наказ Державної митної служби України та Державної прикордонної служби України від 13.12.2010 № 1466/958, робота якого з 2019 року заблокована Державною митною службою України).

На нашу думку, послідовна реалізація запропонованих механізмів дозволить: ліквідувати злочинні схеми щодо недостовірного декларування та заниження митної вартості; запобігти перерваному транзиту, «чорному» імпорту та зловживанню нормами безподаткового ввезення товарів; врегулювати порядок дій Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України та інших уповноважених державних органів з питань протидії контрабанді на державному кордоні; захистити авторські і суміжні права на товари й продукцію. Крім того, може бути досягнутий ефект щодо зменшення корупційних ризиків серед персоналу контрольних органів.

Водночас, на сьогодні, одним з головних завдань щодо зниження рівня контрабандної діяльності на державному кордоні, вбачаю у завершенні розробки та прийнятті Верховною Радою України проєкту Закону України щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань посилення протидії здійсненню контрабандної діяльності.

Література:

1. Висновки незалежної групи з макроекономічного аналізу та прогнозу. URL: <http://ua-outlook.com.ua/> (дата звернення: 11.08.2021).

Трепак В.М.,

доктор юридичних наук, Україна, м. Київ

КОРУПЦІЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ТА ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І НЕБЕЗПЕЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ

За своєю суттю корупція є своєрідним способом конвертації публічно-владних повноважень і можливостей у неправомірну вигоду [1; с. 53]. Така конвертація відбувається у найрізноманітніших формах неправомірного використання владних повноважень, найнебезпечнішими з яких є добре організовані корупційні схеми з одержання злочинних прибутків в особливо великих розмірах.

Найбільш небезпечними видами корупції в Україні є політична корупція, корупція у судовій та правоохоронній сферах. Ці види корупції є взаємопов'язаними і взаємозалежними, утворюючи «корупційне коло». Вони становлять серцевину корупції в нашій країні і водночас є її одним з основних детермінантів.

Політична корупція, в основі якої лежить протиправне набуття та/чи утримання влади або розширення владного впливу, є основною протиправною демократії в Україні – її зростання пропорційно знижує рівень демократичності держави та уможливорює масштабне зловживання владою та її узурпацію.

Політична корупція можлива тоді, коли існують сприятливі умови для використання особами, які наділені політичною владою, службових повноважень у своїх приватних інтересах. Іншими словами, коли для таких осіб можливе протиправне поєднання загальносуспільного з приватним [1; с. 242-243, 363]. Такі сприятливі умови, зокрема, створюються правоохоронними органами, які не виконують своїх функцій у сфері протидії політичній корупції або безпосередньо сприяють їй.

Корупція у правоохоронній системі характеризується злісним нехтуванням фундаментальними правовими принципами, запереченням правової природи органів правопорядку, нівелюванням правоохоронної функції з перетворенням її у свавільну діяльність, що призводить до невиконання державою свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини та грома-

дянина. Корупційні діяння в правоохоронній системі поділяються на ті, що: а) вчиняються правоохоронцями в межах здійснення їх загальної компетенції (нерідко саме вони є організаторами стійких корупційних схем); б) вчиняються ними під час розслідування (документування) справ про корупційні діяння («корупція в справах про корупцію»).

«Корупція в справах про корупцію» наразі є одним з найбільш корупціогенних факторів в Україні. Корумпованість тих, хто сам покликаний протидіяти цьому явищу у всіх його проявах, робить завідомо безнадійними антикорупційні зусилля інших суб'єктів, дискредитує цю діяльність і ускладнює ситуацію з корупцією в країні. Адже усі правоохоронні органи (у т.ч. спеціалізовані антикорупційні), незалежно від спеціалізації, інстанції, рівня тощо мають бути антикорупційними не за формою, а за змістом своєї діяльності [2, с. 214–225].

За експертними оцінками (що підтверджується офіційною статистикою про вчинення корупційних правопорушень та інших посадових зловживань) найбільш залученими до корупційних схем є співробітники «старих» правоохоронних органів – прокуратури, фіскальної служби, поліції, СБУ. Цьому є закономірні пояснення. По-перше, за свою багатолітню діяльність, яка має свої витoki ще з радянських часів, ці органи накопили великий «корупційний вантаж» – корупційні зв'язки, принципи діяльності, корпоративні правила захисту «своїх» тощо. І, не зважаючи на перманентні структурні зміни, так і не зазнали справжнього реформування. По-друге, ці органи певною мірою «зрослися» з корумпованою частиною політичної влади та організованою злочинністю, виконуючи стосовно них охоронну та забезпечувальну функції з отриманням за це різного роду дивідендів.

Окреме місце у правоохоронній системі займають такі новостворені органи як НАБУ та САП, що також має своє закономірне пояснення. По-перше, вони створювались у нових суспільно-політичних умовах та за особливим порядком формування, що дало свій антикорупційний результат. По-друге, за порівняно короткий час функціонування цих органів корупційні практики не змогли вкоренитися глибоко у їхню діяльність. По-третє, і це є дуже важливим, рівень політизації цих органів не став критичним.

Чого не можна сказати про ДБР, яке з моменту свого утворення стало надполітизованим правоохоронним органом з усіма негативними наслідками, які з цього випливають. Політичному керівництву держави ще на етапах створення законодавчої бази та формування керівного складу вдалося «запустити» функціонування цього органу на тих засадах, на яких функціонують «старі» правоохоронні органи.

Політизацію правоохоронних органів не слід сприймати лише як їх надмірну політичну заангажованість та протиправне залучення до політичних процесів. Політизація з корупційним аспектом полягає також у призначенні певними політичними силами (кланами) чи окремими політичними діячами «своїх» людей на керівні посади у таких органах для вирішення бізнесових та інших особистих питань. Саме така політизація є потужним джерелом корумпування правоохоронних органів.

Ще одним джерелом наповнення правоохоронних органів потенційними корумпованими кадрами є фінансово-олігархічні угруповання та впливові бізнесмени, для яких «делегування» своїх людей на керівні посади у правоохоронних орган є однією з умов забезпечення бізнесової діяльності та безпеки.

«Розквіт» такого корумпування правоохоронних органів припадає на період президенства В.Януковича, коли, як свідчать матеріали офіційних та журналістських розслідувань, функціонування державної влади було підпорядковане приватно-політичним інтересам однієї особи, його «Сім'ї» та близького оточення. У процесі узурпації державної влади та колосального пограбування держави правоохоронним органам було відведено особливу роль. Для виконання цієї ролі здійснювався підбір відповідних керівників (особисто відданих та готових на виконання будь-яких завдань), які у свою чергу формували управлінську вертикаль за таким же принципом. Працівники правоохоронних органів, які працювали на збагачення «Сім'ї», мали можливість збагачуватись і самі.

За такої ситуації системної протидії корупції з боку правоохоронних органів не могло бути в принципі. Протидія корупції здійснювалась «про людське око» переважно на побутовому рівні або стосовно тих окремих високопосадовців, які чимось не угодилиправлячому режиму.

Після Революції Гідності кардинального перелому у сфері провідності корупції не відбулося, оскільки погляд на владу та її використання у нового політичного керівництва не був принципово іншим. Достатньо сказати, що до вирішення політико-бізнесових питань були втягнуті навіть такі специфічні безпекові структури, як ГУР та СЗР. Судячи з оприлюдненої у ЗМІ інформації, а також повідомлень офіційних осіб Республіки Молдова, співробітники цих розвідувальних органів з великою імовірністю причетні до ввезення/вивезення до цієї країни судді Чауса, підозрюваного НАБУ у корупції [3].

За період незалежності України корупція у правоохоронній системі (як і корупція у державі загалом) зазнала істотної трансформації, яка характеризується низкою небезпечних тенденцій. Серед таких тенденцій: політизація корупційних процесів; набуття корупційними проявами організованого характеру; посилення ролі правоохоронців у корупційних схемах загальнодержавного характеру та організація самими правоохоронцями таких схем; виникнення такого явища як «корупція у справах про корупцію»; збільшення впливу «корупції правоохоронців», з одного боку, на корупцію інших видів, з другого – на політику, економіку, право, соціальне життя; зміна ціннісних установок та мотивації працівників правоохоронних органів – якщо раніше у такі органи йшли переважно «охороняти та захищати», то в останній період все більше бажаючих використати посаду у таких органах для «заробляння»; формування «сімейних кланів» у правоохоронній, судовій системах та політиці.

Якщо в перші роки незалежності України у правоохоронній системі превалював ситуативний корупціонер, то в останнє десятиліття головною небезпекою становить «серійний» (системний) корупціонер, який став практично невід'ємним елементом масштабних корупційних схем.

Так, без участі відповідних правоохоронних органів неможлива в принципі системна масштабна контрабанда, яка є високоорганізованою діяльністю – власне паралельною економікою. Контрабанда є не лише способом отримання неправомірного доходу підприємницькими структурами, але й «бізнесом влади» – у тому сенсі, що системну і масштабну контрабанду неможливо здійсню-

вати без вищих органів державної влади. Контрабанда завжди була однією з основних статей нелегальних доходів правлячої верхівки, які йшли на особисте збагачення, формування «чорних» кас, фінансування особистих та партійних виборчих процесів, реалізацію різних політичних проєктів тощо. Реалізацію контрабандних схем забезпечують правоохоронні органи. Головним суб'єктом в темі контрабанди завжди була СБУ. Митна та прикордонна служба у цьому процесі виконували свої функції. Реалізація контрабандної схеми може бути успішною лише тоді, коли є погодження на неї з боку усіх цих органів. Якщо з кимось одним не домовляться — схема «не спрацює», вона приречена. До певних схем можуть долучатися представники прокуратури та інших правоохоронних органів. З урахуванням того, що ряд злочинів із контрабандної сфери належать до підслідності ДБР, цілком логічним є завоювання цим новим правоохоронним органом свого місця під «контрабандним сонцем».

В останнє десятиліття в практику увійшло створення тіньових офісів від влади, які замикали на себе ключові рішення у сфері контрабанди. Такий офіс запрацював за каденції попереднього президента і координувався близьким соратником із його команди. Наразі, оскільки немає чіткої вертикалі, центр ухвалення рішень переходить від однієї групи впливу до іншої. Саме такий тіньовий офіс виконує функцію контрабандного регулятора, який визначає правила гри й до якого сходяться всі фінансові потоки. Із цього офісу координуються правоохоронні органи, які забезпечують «зелені коридори» для одних і створюють проблеми для інших учасників контрабандної діяльності [4].

Правоохоронним органам належала одна з ключових ролей у забезпеченні реалізації схеми розрахунку вартості вугілля для ТЕС за формулою «Роттердам +», яку у 2016 р. запровадила Нацкомісія з регулювання енергетики та комунальних і яку НАБУ розслідувало як одну з наймасштабніших корупційних схем в історії України (за розрахунками НАБУ у результаті реалізації цієї схеми державі було заподіяно збитки у 18 млрд грн. НАБУ також наводило іншу суму таких збитків – 40 млрд грн) [5]. Не викликає жодних сумнівів, що така схема була схвалена на найвищому політичному рівні. Враховую товарні та грошові обороти, реалізація цієї форму-

ли не могла здійснюватися без відома і сприяння правоохоронних органів. Те, що правоохоронні органи були залучені до цього процесу, свідчить ситуація з розслідуванням «справи «Роттердам +»», яке постійно «наштовхувалось» на перешкоди з боку відповідних правоохоронних органів та судів. На певному етапі розслідування НАБУ навіть було змушене офіційно заявити про упередженість прокурора у цій справі [6].

Без виконання правоохоронними органами забезпечувальної та «охоронної» функцій неможлива також масштабна політична корупція. Це переконливо документально підтверджують матеріали «чорної бухгалтерії Партії регіонів», справу про яку фактично «поховано» зусиллями тих же правоохоронних органів – на жаль, у т. ч. і спеціалізованих антикорупційних органів. Візьму на себе сміливість сказати, що таким чином правоохоронні органи виконали по відношенню до політичної корупції «охоронну» функцію – вони сприяли її збереженню та розвитку.

Про те, що після Революції Гідності принципи формування та здійснення політичної влади не змінилися, свідчать численні заяви політиків, експертів, публікації ЗМІ. Останнім часом у ЗМІ все частіше з'являється інформація про використання практик неофіційного фінансового «заохочення» політиків різних рівнів і сфер (зокрема, парламентарів). Натомість реакція з боку правоохоронних органів на такі публікації/заяви відсутня. А вона мала б бути обов'язково: або у формі спростування наявності такої корупційної практики, або здійсненням відповідних розслідувань. В іншому випадку виникає питання щодо причетності правоохоронних органів до існування такого роду корупції.

Підсумовуючи викладене, слід зазнати, що масштабна системна корупція не може існувати без участі у ній працівників правоохоронних органів та судів, а також політичного «даху».

Збільшення числа суб'єктів протидії корупції, зокрема за рахунок утворення спеціалізованих антикорупційних органів істотно розбалансувало роками створену систему, однак кардинально не змінило ситуацію з корупцією в Україні.

Системну корупцію у правоохоронних органах та судах «живить» політична корупція, існування якої у свою чергу значною мірою залежить від правоохоронних органів та судів.

Основним (фундаментальним) засобом для протидії політичній корупції в Україні є формування (виникнення) політичної антикорупційної волі на найвищому рівні державного управління. Проблема полягає у тому, що вітчизняна політична еліта досі значною мірою залишається носієм світогляду, для якого корупція є нормою повсякдення. Для державних діячів з корупційним світоглядом не є очевидним, що демократична держава і корупція – це несумісні поняття, а мінімізація корупції є обов’язковою умовою для побудови демократичного суспільства. У них свій – корисливо-приватний – погляд на владу та її використання, що й зумовлює системне та масштабне корумпування державної влади.

Література:

1. Трепак В.М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні / Дисер. на здоб. наук. ступ. доктора юрид. наук – Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2020. 465 с.

2. Трепак В. М. Корупція в правоохоронній та судовій системі: особливості проявів та протидії. *Наука і правоохорона*. 2020. № 2 (48). С. 214–225.

3. Віктор Трепак. Про одного Чауса і двох президентів // «Дзеркало тижня. UA». – 12 травня 2021. <https://zn.ua/ukr/internal/prodnoho-chausa-i-dvokh-prezidentiv.html>

4. Віктор Трепак: «Системна масштабна контрабанда без участі відповідних правоохоронних органів неможлива в принципі» / «Дзеркало тижня. UA». – 2 квітня 2021. <https://zn.ua/ukr/internal/viktor-trepak-sistemna-masshtabna-kontrabanda-bez-uchasti-vidpovidnikh-pravookhoronnikh-orhaniv-nemozhliva-v-printsipi.html>

5. «Роттердам +»: 6 особам повідомлено про підозру / <https://nabu.gov.ua/novyny/rotterdam-6-osobam-povidomleno-pro-pidozru>

6. Належний судовий розгляд справи «Роттердам +» потребує неупередженого прокурора / <https://nabu.gov.ua/novyny/nalezhnuy-sudovuy-rozglyad-spravy-rotterdam-potrebuye-neuperedzhenogo-prokurora>

Авдєєва Г.К.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица НАПрН України, Україна, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

На економічний та суспільний розвиток України вкрай негативно впливає діяльність організованих злочинних груп і організацій, особливо – в умовах збройної агресії, коли організована злочинність може слугувати інструментом спецслужб іноземних держав для дестабілізації ситуації в нашій країні. При цьому кількість виявлених в Україні злочинних груп і організацій щороку зростає (у 2018 р. – 288, у 2019 р. – 293, у 2020 р. – 377, за 7 місяців 2021 р. – 384). Збільшується кількість таких груп з корумпованими зв'язками (у 2018 р. – 21, у 2019 р. – 29, у 2020 р. – 33, а за 7 місяців 2021 р. – 47) та міжрегіональними (у 2018 р. – 41, у 2019 р. – 23, у 2020 р. – 51, а за 7 місяців 2021 р. – 59). За 7 місяців 2021 р. у бюджетній сфері припинено діяльність більшої кількості злочинних груп і організацій, ніж у попередні роки (у 2018 р. – 22, у 2019 р. – 21, у 2020 р. – 28, а за 7 місяців 2021 р. – 36). Встановлені суми матеріальних збитків від діяльності злочинних груп також зростають (у 2018 р. – 517 997,18 грн, у 2019 р. – 1 162 227,90 грн, у 2020 р. – 1 092 792 грн, за 7 місяців 2021 р. – 1 289 013 грн). [1]. Більше того, фактичний рівень організованої злочинності в Україні може бути ще вищим. Як справедливо стверджує О. Ю. Шостко, «кримінологічна характеристика сучасного стану організованої злочинності в Україні (рівень, структура, динаміка), складена на базі офіційної звітності, через її надзвичайно високий рівень латентності не повною мірою віддзеркалює фактичний рівень організованої злочинності в Україні». [2, с. 143].

На тлі глобальних світових процесів і поширення в усіх сферах діяльності людини інформаційних і телекомунікаційних технологій характер діяльності організованих злочинних груп ускладнюється та стає більш динамічними. В таких умовах традиційна реактивна модель правоохоронної системи не в змозі ефективно їм протидіяти. Тому ще наприкінці минулого століття спочатку у Великобританії, а згодом і в інших країнах (США, Канада, Німеччина та ін.) набула розвитку керована розвідувальною аналітикою поліцейська діяльність (Intelligence Led Policing, ILP), в якій на основі аналітичної обробки інформації з відкритих і закритих джерел й оцінки ризиків встановлюються об'єкти злочинного посягання (сфери кримінальної активності), а співробітники правоохоронних органів з урахуванням отриманих аналітичних даних мають визначати напрями розслідування злочинів і ухвалювати процесуальні рішення. [3, с. 7]. Тобто, така модель правоохоронної системи здатна не лише розслідувати скоєні організованими групами злочини, а й на основі комплексного аналізу значних за обсягом масивів інформації прогнозувати і попереджати їх.

Відділ транснаціональних загроз (TNTD/SPMU) Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) на тлі зростаючого транснаціонального характеру організованої злочинності здійснює її постійний моніторинг в усьому світі та доводить, що ILP є найбільш ефективною моделлю управління правоохоронними органами, в якій розвідувальна аналітика є основою для планування та прийняття процесуальних рішень. При цьому для аналізу великого обсягу даних та інформації в сучасному світі необхідні добре функціонуючі бази даних та ІТ-структури (інформаційні системи обробки даних). [3, с. 28].

Саме з урахуванням принципів ILP в Україні одночасно із реформуванням Служби безпеки України замість Податкової міліції та економічних підрозділів СБУ та Міністерства внутрішніх справ створено Бюро економічної безпеки (БЕП), що попереджатиме та розслідуватиме кримінальні порушення у сфері публічних фінансів (економічні, фінансові і податкові). БЕП на аналітичному рівні (без оперативно-розшукових заходів та обшуків) шляхом аналізу інформації в наявних базах даних виявлятиме системні злочини, визначатиме загрози економіці держави, оцінюватиме ризики за

ступенем небезпеки, спрямовуватиме необхідні ресурси для їх попередження та протистояння ним.

Дуже важливою у побудові ІЛР є обмін даними і розвідувальною інформацією між різними відомствами правоохоронних органів. Прикладом слугують, зокрема, Швеція і Великобританія, в яких відповідно до національного законодавства такий обмін є обов'язковим. В більшості інших країн законодавство не забороняє обмін даними, але він не є обов'язковим. [3, с. 38]. На жаль, в Україні БЕП поки що не має доступу до аналітичних систем інших відомств і установ.

Європол наголошує на тому, що у 2021 р. організована злочинність залишається серйозною загрозою внутрішньої безпеки ЄС. Вона підриває всі рівні суспільних відносин, включаючи економіку, державність і верховенство права. Організована злочинність швидко пристосовується до змін, зокрема, в умовах пандемії COVID-19. Корупційні зв'язки, контролювання законних бізнес-структур, «відмивання» грошей є характерними рисами сучасної організованої злочинності. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє членам організованих груп удосконалити комунікаційні зв'язки. Більше 80 % кримінальних мереж задіяні в незаконному обігу наркотиків та підакцизних товарів, злочинах проти власності, торгівлі людьми та ін. [4].

Європол надає рекомендації щодо виявлення всіх поточних загроз з боку організованих злочинних груп (в т. ч. - використовуваної інфраструктури, географічного розташування), оцінки ймовірних негативних наслідків, тощо. [4, с. 100]. З урахуванням цих рекомендацій в Україні схвалено Стратегію боротьби з організованою злочинністю, яка реалізуватиметься в такі три етапи: оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна), визначення обмеженої кількості стратегічних цілей згідно з висновками проведеної оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) і розроблення й виконання комплексних планів заходів. Стратегія передбачає удосконалення порядку взаємодії та координації державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, розроблення та впровадження єдиної захищеної інформаційної системи, що забезпечить оперативний доступ суб'єктів боротьби з організованою злочинністю до дер-

жавних баз даних, обмін даними, зокрема електронними, поштовими та іншими повідомленнями, із визначенням органу, на який буде покладено обов'язки щодо технічного адміністрування; уніфікацію їх інформаційно-аналітичного забезпечення та інтеграцію вітчизняних інформаційних систем, зокрема з відповідними інформаційними системами країн - членів ЄС. [5].

Для ефективної реалізації положень цієї стратегії в Україні треба вирішити такі існуючі проблеми: 1) розробити єдині стандарти для вводу (виведення) інформації в бази даних, які формуються різними відомствами правоохоронних органів, поєднати їх в єдину інформаційно-аналітичну систему та полегшити доступ до них відповідальним за аналітичну роботу спеціалістам (прикладом може слугувати така система, створена в Естонії); створити міжвідомчу систему обміну даними в правоохоронних органах та забезпечити їх взаємодію з іншими установами (зокрема, податкові бази даних, бізнес-реєстри, реєстри речових прав на рухоме і нерухоме майно, бази особистих даних громадян, реєстр виконавчих проваджень, реєстр довіреностей, тощо); 2) створити міжвідомчий правоохоронний орган, який займатиметься інформаційно-аналітичною обробкою інформації і координуватиме процеси її обміну між різними правоохоронними структурами, визначити його підзвітність і повноваження; забезпечити відбір кадрів до цього органу переважно з осіб, які мають вищу освіту в ІТ-галузі (навчальні заклади юридичної спрямованості не мають достатніх можливостей для забезпечення систематичної підготовки або навчання в цій сфері); 3) розробити і ухвалити нормативно-правові акти, в яких будуть чітко визначені ролі, права, обов'язки та повноваження відповідальних за інформаційно-аналітичну роботу осіб, а також порядок збирання, обробки, аналізу та обміну різними видами інформації за умови дотримання прав людини (особливо – права на захист персональних даних), а також їх підзвітність та порядок нагляду за їх роботою; 4) запровадити у вищих навчальних закладах юридичної спрямованості вивчення дисципліни з основ ІЛР та ін.

Література:

1. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціям: статистика. Офіс Генерального про-

курора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113900&libid=100820&c=edit&_c=fo#

2. Шостко О. Ю. Сучасний стан організованої злочинності в Україні // Проблеми законності : зб. наук. пр. Харків, 2016. Вип. 135. С. 136–146. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17143/1/Shostko_136-146.pdf

3. The OSCE Project on Project Report IntelligenceLed Policing 2017–2020. From Reactive to Proactive Policing. 50 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/482610.pdf>

4. European Union serious and organised crime threat assessment. Serious Organised Crime (SOCTA/OCTA). Report. 12 April 2021. 108 p. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>

5. Стратегія боротьби з організованою злочинністю. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n8>

Бабенко К. І.,

студентка 2 курсу кафедри аналітичної економіки та менеджменту, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

Україна, м. Дніпро

Коваленко-Марченкова Є.В.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

НЕЗАКОННЕ ПОГЛИНАННЯ ТА РЕЙДЕРСТВО

Історія незаконного заволодіння глибоко вкорінена в європейській історії. У XVI столітті рейдерами називали піратів, яким

монархи видали ліцензію на пограбування та руйнування торгових та військових суден інших країн -супротивників. З часом це явище поширилося на сушу. Сьогодні, незважаючи на міжнародні конвенції, рейдерство широко розповсюджене у різних частинах світу, і тому заслуговує особливої уваги фахівців із безпеки та керівників компаній, які не хочуть втрачати все, що було побудовано та набуто за багато років ділової діяльності.

В середньому на території України налічується близько 3000 незаконних поглинань щороку. Водночас, за словами міністра юстиції з питань державної реєстрації Павла Мороза, у 90% випадків ці протиправні дії закінчуються на користь злочинців.

Однією з основних причин низької ефективності боротьби і протидії рейдерству є корупція в правоохоронних і судових органах, досить часто виявляється у сприянні ними поглинання або захоплення підприємств і надалі прикритті незаконної діяльності. Зокрема, шляхом винесення судами неправосудних рішень, проведення слідчими органами незаконних обшуків і вилучення статутних і фінансових документів для перешкоджання або припинення діяльності підприємств, кримінального переслідування і арешту їх керівників, а іноді і відвертого ігнорування повідомлень про рейдерське захоплення.

Отже, постійне вдосконалення антикорупційного законодавства та впровадження дієвих заходів щодо його реалізації є тільки однією з основних передумов для викорінення рейдерства.

Уряд оголосив про намір активізувати боротьбу з рейдерством. Зокрема, шляхом підвищення рівня залучення до боротьби з цим явищем Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Так, було прийнято рішення включити до її складу міністрів, а не їх заступників, як це було раніше, а також керівників усіх правоохоронних органів [1].

Також ефективна організація роботи антирейдерської комісії з метою забезпечити взаємодію державних органів для своєчасного реагування на рейдерські захоплення, безумовно, внесла б вагомий внесок в боротьбу з рейдерством. Але, як видається, незалежно від обраного формату діяльності, подібні органи не можуть мати повноважень безпосередньо застосовувати заходи впливу, якими наділені правоохоронні органи і суди.

Одним із найяскравіших прикладів незаконного заволодіння в Україні можна вважати незаконне поглинання групи компаній «Амстор». За даними ЗМІ, у супермаркети Amstor по всій Україні вривалися озброєні люди, які називали себе представниками нового керівництва, нібито компанії Smart Holding. До цього була юридична атака: за допомогою підроблених документів за сприяння працівників служби державної реєстрації до засновників компанії «Амстор» було внесено незаконні зміни. Рейдери захопили не тільки приміщення, сервер, а й облікові записи компанії [2].

Рейдерство може бути кваліфіковано за сукупністю таких складів злочинів, як вимагання, шахрайство, протидія законній господарській діяльності, доведення до банкрутства, самоуправство, підробка документів, викрадення або присвоєння штампів, печаток і т.д.

Дієвим способом зменшення масштабів і попередження випадків рейдерських атак є постійна робота над усуненням прогалин в законодавстві і внесення змін в ті його положення, які мають двозначну трактування. У 2009 р прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», а в 2010-му Кабінет міністрів затвердив План заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств [3].

Значна частина рейдерських схем реалізується шляхом внесення недостовірних даних до Єдиного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців по зміні складу учасників товариств або призначенням нового директора. Для зменшення зловживань в подібних випадках в парламенті зареєстрований законопроект №2999, який виключає можливість використання ксерокопій і зобов'язує подавати державному реєстратору тільки оригінали документів для зміни складу учасників товариства або його керівника [4].

Слід зазначити, що одним з найбільш впливових методів, використовуваних в ході протиправних захоплень підприємств, є визначення суду про забезпечення позову. Існують випадки, коли, приймаючи ухвалу про забезпечення позову, суд допускає стороння особа до виконання обов'язків керівника суб'єкта господарювання, яке в подальшому діє в інтересах рейдера. Або суд

може накласти заборону на внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, тим самим перешкоджаючи законному власникові відновити контроль над підприємством.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що незалежно від того, які б зміни не вносилися до законодавства і як би не змінювався формат діяльності антикорупційних органів, необхідною передумовою для подолання рейдерства є перш за все неухильне дотримання законодавства як учасниками господарських відносин, так і правоохоронними і судовими органами.

Література:

1. Швець В.О. Діяльність органів виконавчої влади, які входять до умовної групи соціальних антирейдерських органів влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція., №9-2, т.2. 2014. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9-2/part_2/13.pdf (дата звернення: 27.08.2021)

2. Захоплення «Амстору» очолило п'ятірку найбільш обурливих випадків рейдерських атак 2015 року. URL: https://lb.ua/economics/2015/03/11/298174_zahvat_amstora_vozglavil_pyaterku. (дата звернення: 28.08.2021)

3. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1720-17#Text> (дата звернення: 28.08.2021)

4. В Україні запрацював сайт, присвячений реформам. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-zapracyuvav-sayt-prisyacheniy-reformam.html> (дата звернення: 28.08.2021)

Батиргарєєва В. С.,

*доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені ака-
деміка В.В. Сташиса НАПрН України,
головний науковий співробітник Держав-
ної наукової установи «Інститут інфор-
мації, безпеки і права» НАПрН України,
м. Харків*

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ І ПАНДЕМІЯ COVID-19: ДО ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ

Пандемія COVID-19 виявилася поживним ґрунтом для організованої злочинності різних просторово-національних рівнів, адже представники цього виду злочинності дуже швидко зорієнтувалися, що внаслідок пандемії світ опинився на порозі найбільшого обвалу глобальної економіки від часів Великої депресії. Але якщо просторові параметри Великої депресії простягнулися насамперед на територію таких країн, як США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, та низки інших держав, то ситуація з пандемією коронавірусу торкнулася абсолютно всіх економіко-географічних регіонів світу. Причому, повторимося, на цю подію здійснила рефлексію як національна, так і міжнародна організована злочинність. На «природний» процес впливу світової глобалізації, що позначається на таких кримінологічно значущих аспектах феномену злочинності, як: 1) високий рівень і своєрідна структуру злочинності у світі та окремих країнах; 2) сукупність причин та умов злочинності та її різновидів; 3) особливості особи злочинця; 4) виникнення нових форм та видів суспільно небезпечної діяльності; 5) розширення специфічної сфери злочинного у кримінальному законодавстві; 6) транснаціоналізація злочинності (особливо організованої і терористичної); 7) вимушене розширення міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю та 8) зміст та організація запобігання злочинності [1, с. 22], нашарувався ще й процес зміни характеру і форм комунікації та звичних моделей праці, переформатування стилю життя будь-якої людини

та соціуму в цілому, запровадження адаптаційних та інноваційних суспільних практик, що зумовлені переходом людей до режиму споживацької економії, внаслідок поширення вірусу небезпечної інфекційної хвороби COVID-19.

Без сумніву, введення карантинних заходів на початку поширення пандемії у світу, що потягло за собою обмеження на переміщення людей простором навіть у межах одних й тих самих населених пунктів, скорочення економічної активності і міжнародної торгівлі, на нетривалий час дещо сповільнило інтенсивність злочинних проявів. Однак цілком зрозуміло, що падіння злочинного прибутку водночас змусило злочинність, насамперед її організаційні форми, «перепрофілюватися», підстроїтися під нові правила світобуття та ведення злочинного бізнесу, «вмонтуватися» у процеси логістики товарно-грошових потоків. Тому при продовженні пандемії та розвитку ситуації за несприятливим сценарієм, пов'язаним із високою смертністю і зниженням рівня керованості соціальних процесів у тих чи інших країнах, відбулося підвищення рівня організованих злочинних проявів та значне збільшення попиту на незаконні товари та послуги. Крім того, організована злочинність активно стала намагатися взяти під свій контроль нові й такі, що швидко розвиваються, сфери економічної діяльності. До таких сфер належать, як-от: дистанційна торгівля, служби доставки різних товарів, надання кредитно-фінансових послуг у режимі онлайн та ін. Цьому сприяє й той факт, що увага урядів країн та силових відомств зосереджено, в першу чергу, на боротьбі з пандемією та її наслідками. Адже злочинці можуть використовувати ситуацію ослаблення до них уваги з тим, щоб розширити свою протизаконну діяльність. До того ж, як відмічають аналітики, злочинність в умовах глибокої кризи буде прагнути інтегруватися у владу (до речі, такого роду процеси спостерігалися в 90-ті роки ХХ ст. у багатьох країнах Східної Європи і в Латинській Америці) [2].

Ще у березні 2020 р. Європол опублікував доповідь під назвою «Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis» («Пандемічний спекулянт: як злочинці експлуатують кризу COVID-19»). У цій доповіді викладено позицію аналітиків Європолу щодо головних змін у кримінальній дійсності пандемічного

періоду. Так, відмічається, що чинниками, які впливають на відмічені зміни, зокрема, є: високий попит на певні товари, як-от: захисне спорядження та фармацевтична продукція; зниження мобільності і потоку людей до ЄС або транзитом через ЄС; залишення громадян дома та дистанційний характер роботи з використанням можливостей Інтернет-простору; непомітність деяких кримінальних дій та їх перенесення у домашні умови або на онлайн-пристрої внаслідок обмежень у суспільному житті; вразливість людей через підвищення тривоги і страху; скорочення поставок певних незаконних товарів до ЄС [3]. При цьому, ґрунтуючись на інформації, наданої державами-членами ЄС та власними експертами, Європоллом робиться висновок про зростання кіберзлочинності, шахрайства, продажу контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції, засобів індивідуального захисту та формування нового, так званого карантинного типу організованої злочинності, коли групи правопорушників реалізують цілі схеми, видаючи себе за представників органів влади та медиків із метою вчинення шахрайства і крадіжок [3].

У цілому підтвердилася висунута нами на початку пандемії гіпотеза про те, що організовані злочинні угруповання здійснюватимуть наступ на сферу охорони здоров'я, намагаючись активно інтегруватися до ринку надання відповідних послуг (незаконна торгівля медичною технікою і санітарно-гігієнічними товарами, спеціальною апаратурою та реагентами для проведення COVID-тестів, підrobка цих товарів, виникнення кримінальних структур за участю корумпованих медичних працівників, що підпільно надають послуги щодо поліпшеного медичного догляду за важкими хворими в умовах дефіциту койко-ліжок, тощо).

В умовах необхідності перебувати людям у соціальній ізоляції (до того ж постійно знаходячись у стресовому стані) природно підвищується попит на придбання наркотичних засобів. Задовольнити цей попит можна через систему інтернету й у так званих Darknet-магазинах. Разом із тим в умовах пандемії збільшаться масштаби і відповідно прибутковість організованої злочинності від кібершахрайств (фішингових атак, підrobлених сайтів різних торговельних площадок та магазинів та ін.), фінансової злочинності та ін. У такій ситуації набиратиме й надалі обертів так звана

соціальна інженерія, що «експлуатує» ситуацію стурбованості людей достатністю надійних захисних санітарно-гігієнічних засобів, ліків та медичного обладнання із властивими у цей період панічними настроями. Як відомо, за такими діями фактично криється протиправна діяльність. Також слід відзначити, що організована злочинність у пандемічний період активно використовує в своїх протиправних інтересах відчутне збільшення вільного часу людей, що утворився внаслідок самоізоляції та їх обмеження у переміщенні. Наприклад, флагман індустрії віртуального сексу P_gnHub вже на початку епідемії на 30% збільшив кількість і тривалість переглядів [2]. Не можна обійти увагою й той факт, що ще одна «галузь» кримінальної онлайн-індустрії значно збільшила число своїх клієнтів. Йдеться про підпільні казино та різні тоталізатори. Якщо раніше вони були орієнтовані на молодь, то тепер додатково націлені й на людей середнього віку із середнім рівнем доходу, невисоким рівнем освіти і соціально ізольованих [2].

Нарешті, пандемія не лише істотно вплинула на суспільство сьогодення, згенерувавши в ньому, у тому числі, нові злочинні виклики з боку організованої злочинності, й має змінити підходи та стратегії до протидії цьому види злочинних проявів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лунеев В. В. Эпоха глобализации и преступность / Ин-т государства и права РАН. Москва: Норма, 2007. 270 с.
2. Овчинский В. Преступность COVID-19. <https://www.imperianews.ru/details/87e36bc3-5372-ea11-8113-020c5d00406e> (дата звернення: 09.09.2020).
3. Pandemic Profiteering: How Criminals Exploit the COVID-19 Crisis. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis> (дата звернення: 09.09.2020).

Бесчастний В.М.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, керівник Секретаріату Конституційного Суду України, Україна, м. Київ

ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з нагальних проблем, які сьогодні стоять перед Україною, є зростання масштабів та професіоналізму організованої злочинності. Особливо гостро ця проблема проявляється в економічній площині, адже сфера економічних відносин (господарської діяльності) традиційно є найбільш привабливою для організованих злочинних груп. Як констатує Баганець О.В., організовані злочинні спільноти, які діють в Україні, охопили найприбутковіші ринки (сфера економіки та господарської діяльності, фінансів, в т.ч. банківської діяльності, використання бюджетних коштів, видобування корисних копалин, тобто в першу чергу ті, які тісно пов'язані з корупцією) [1]. Поряд із цим останніми роками простежується негативна тенденція до зниження ефективності протидії такій злочинності. Попри схвалення Кабінетом Міністрів України Стратегії боротьби з організованою злочинністю [2] органи державної влади не вживають скоординованих заходів для послідовної реалізації цієї стратегії. Зазначене стосується, насамперед, нормативно-правового та інституційного забезпечення протидії організованій злочинності, стан якого наразі не можна визнати задовільним.

У юридичній науці питання протидії (запобігання) організованої злочинності, в тому числі у сфері господарської діяльності, були і залишаються предметом уваги багатьох дослідників. Зокрема, цим питанням присвячено наукові праці Аркуші Л.І., Буркаль В.С., Вербенського М.Г., Жаровської Г.П., Кальмана О.Г., Корнієнка М.В., Мельничук Т.В., Одинцової О.В., Шостко О.Ю. та інших авторів. Разом з тим деякі аспекти нормативно-правового

та інституційного забезпечення протидії такій злочинності є дискусійними і потребують подальшого наукового опрацювання.

Зазначене свідчить про актуальність заявленої теми та доцільність її дослідження з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Визнаючи наявність негативного впливу організованої злочинності на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України, схвалена урядом Стратегія боротьби з організованою злочинністю передбачає необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення, зокрема нормативного регулювання державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. Визначено, що одним із напрямів такого удосконалення має бути внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», зокрема щодо оптимізації системи спеціально утворених державних органів для боротьби з організованою злочинністю, порядку взаємодії та координації державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, інформаційно-аналітичного забезпечення, форм і методів боротьби з організованими злочинними угрупованнями.

Між тим впродовж року, що минув після схвалення цієї стратегії, змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не було внесено. Більш того, на розгляд Верховної Ради України дотепер не передано законопроект про внесення таких змін. Наразі ж чинна редакція зазначеного закону містить положення, що є застарілими і потребують невідкладного перегляду. До прикладу, цим законом визначено компетенцію певних державних органів (Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України, Державної контрольно-ревізійної служби, Генеральної прокуратури України тощо), які фактично ліквідовані чи реорганізовані (перейменовані) [3]. До того ж текст вказаного закону містить велику кількість положень, що втратили чинність як неконституційні на підставі рішень Конституційного Суду України від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, 27 травня 2009 року № 12-рп/2009, 10 червня 2010 року № 16-рп/2010.

В контексті порушеного питання варто відзначити, що раніше на розгляді Верховної Ради України перебував проект закону про

внесення змін до деяких законів України щодо протидії організованим злочинності (реєстр. № 10121 від 1 березня 2019 року), який згодом було відкликано [4]. Попри наявність окремих недоліків, основні ідеї, закладені в цьому проєкті закону, заслуговують на підтримку. Зокрема, це стосується уточнення системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю та створення законодавчого підґрунтя для посилення спроможностей Національної поліції України як суб'єкта боротьби із вказаним видом злочинності. Зазначений проєкт закону в цілому одержав позитивну оцінку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, і наведені в ньому основні положення можуть бути враховані при подальшому опрацюванні законодавчих змін на виконання названої стратегії.

Зважаючи на загрозливі масштаби організованої злочинності у сфері господарської діяльності, при підготовці таких змін особливу увагу варто приділити питанням протидії організованій злочинності саме у цій сфері. Зокрема, протидію організованим злочинним угрупованням у сфері господарської діяльності доцільно визначити як один з основних напрямів боротьби з організованою злочинністю (що потребуватиме внесення відповідних змін до статті 6 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»). Водночас у рамках такого напрямку боротьби з організованою злочинністю доцільно передбачити розробку окремих програмних документів, які б містили комплекс заходів, спрямованих на протидію організованій злочинності у різних секторах національної економіки.

Питання удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії організованій злочинності нерозривно пов'язано з потребою в одночасному удосконаленні інституційного забезпечення такої протидії. У наведеному аспекті автор цих тез вже акцентував увагу на необґрунтованості такого кроку в кримінологічній політиці держави, як ліквідація управлінь боротьби з організованою злочинністю. Після ліквідації зазначених підрозділів в Україні не залишилося спеціалізованого державного органу щодо протидії організованій злочинності; більше того, його функції не були передані іншим правоохоронним органам, тому наразі час функції держави у цій сфері фактично не реалізуються, що є невиконанням Украї-

ною як своїх внутрішньополітичних, так і міжнародних зобов'язань [5, с. 191-192]. Доволі спірним стало й рішення про ліквідацію Департаменту захисту економіки Національної поліції України.

Наразі схвалена Стратегія боротьби з організованою злочинністю визначає, що формування ефективної системи інституційного забезпечення такої боротьби має здійснюватися з урахуванням утворення нових правоохоронних інституцій. При цьому передбачається утворення державних органів, основною функцією яких буде боротьба з організованою злочинністю (спеціально визначений підрозділ у структурі Національної поліції та оперативні підрозділи Служби безпеки України).

Такий підхід заслуговує на підтримку. Зважаючи на необхідність посилення протидії організованій злочинності у сфері економіки (господарської діяльності), при створенні таких підрозділів та визначенні їх компетенції варто передбачити й здійснення ними відповідних спеціальних функцій з протидії організованій злочинності у зазначеній сфері.

Окремого опрацювання потребує й питання стосовно розмежування функцій та координації діяльності цих підрозділів з новоутвореним Бюро економічної безпеки України – центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [6].

Врахування наведених пропозицій сприятиме поліпшенню стану нормативно-правового та інституційного забезпечення протидії організованій злочинності у сфері господарської діяльності та відповідно зменшенню негативного впливу такої злочинності на економіку держави.

Література:

1. Баганець О.В. Стан організованої злочинності та протидії їй на території України за 2020 рік (у порівнянні зі статистичними даними за 2016–2019 роки). URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/stan-organ-zovano-zlochinnost-ta-protid-.html>
2. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 19 вересня.

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341–ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо протидії організованій злочинності (реєстр. № 10121 від 01.03.2019). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65608

5. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 400 с.

6. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150–ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197.

Бусол О.Ю.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, Головний науковий співробітник відділу дослідження проблем протидії корупції та загрозам економічній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, м. Київ

Романюк Б.В.,

кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, професор Національного транспортного університету, Україна, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЇ

Різні аспекти монополізації та антимонопольного законодавства, зокрема й зарубіжний досвід, розглядали в своїх роботах Бакалінська О., Бережняк Б., Борисенко З., Горян Є., Карасик О., Карибаєва

А., Ковтун М., Кормич Б., Смирнова К., Толоконников А., Філюк Г., Швидка Т., Шкляр С., Katsiaryna S. Baran, Kaja J. Fietkiewicz, Wolfgang G. Stock, та багато інших. Тема завжди актуальна, адже монополізація – це одна з причин бідності як держави, так і її громадян. Монополізація економіки – це черговий етап у розвитку не цивілізованих ринкових відносин у державі та є *фоновим явищем для подальшого розквіту організованої злочинності*, що уже опанувала основними економіко-фінансовими ресурсами держави.

У США ще в 1890 р. був прийнятий Закон Шермана (Sherman Antitrust Act of 1890) [1], а відтак 1914 р.– 1936 р. – Закон Робінсона-Петмана (Robinson–Patman Act) [2], та в 1950 р. – Закон Селлера-Кефопера (Celler–Kefauver Act) [3]. В цих нормативно-правових актах монополія розглядається як домінантне становище фірми на ринку та встановлюється кримінальна відповідальність за політику грабінницьких цін тощо. Важливим напрямком державної політики є також регулювання інформаційного забезпечення ринку. Недарма у США нині відзначається про початок зникнення природно-монопольних галузей. Там залишаються монополії лише в декількох галузях, зокрема – телекомунікацій та енергорозподілу. В США лише законодавство визначає сфери та регіони існування певних монополій, які є вкрай необхідними, а тому – конкуренція є небажаною.

Багато країн світу запозичили основні положення антимонопольної політики у США, хоча кожна з них має свої особливості. А Україна – навпаки, відмовилася навіть від того, що уже встигла набути, декриміналізувавши штучне підвищення та підтримання монопольних цін, тарифів, знижок, надбавок та націнок. Транснаціональні організовані злочинні бізнесові структури тримають монополію на ринках енергетичних, телекомунікаційних і дорогоцінних металів тощо.

У Кримінальному кодексі України 2001 р. статтю 228 була передбачена кримінальна відповідальність за змову про штучне підвищення та підтримання монопольних цін, тарифів, знижок, надбавок, націнок з метою усунення конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності всупереч умовам антимонопольного законодавства. У новій редакції кодексу 2003 р. кримінальним правопорушенням стало вважатися лише примушування до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом про захист

економічної конкуренції, шляхом насильства чи заподіяння матеріальної шкоди або погрози застосування насильства чи заподіяння такої шкоди, що зовсім звузило випадки для її застосування. А в 2011 р. відповідно до Закону України № 4025-VI [4] вона втратила чинність, як і ряд інших норм, що стосувалися кримінальної відповідальності у сфері господарської діяльності.

Виходячи зі сказаного і нині відомих діянь экс-президента України В. Януковича та його олігархічного оточення, яке займало чільні позиції в парламенті та центральних органах виконавчої влади та судових органах, після його втечі з України стають зрозумілими підстави умисного руйнування кримінального антимонопольного законодавства.

КМУ прийняв постанову 9 вересня 2020 р. № 840, якою затвердив Порядок реалізації експериментального проєкту «Національний оператор на ринку тютюнових виробів» [5], який запланований до реалізації на кінець 2021 р. Проєкт презентований як для протидії ухиленню від сплати податків, контрабанді і контрафактної продукції, але, насправді він лише закріплює легалізацією монопольного становища компанії «Тедіс Україна». Тому що, критеріям, які містяться у Порядку реалізації пілотного проєкту, відповідає лише один суб'єкт господарювання в Україні – «Тедіс Україна», який за прогнозами, буде законно утверджувати на ринку тютюну свою монополію. Таке становище не можна назвати боротьбою з податковими злочинами. Хоча, саме для «прикриття» таких дій у КК України таки було передбачено кримінальну відповідальність за нібито недобросовісну конкуренцію, але лише у формі незаконного використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229). При тому її редакція шість раз піддавалася змінам; незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231) – зазнала трьох редакційних змін; розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232) – зазнала також трьох редакційних змін. Але вказані статті не досить конкретизовані та й покарання за такі діяння не є особливо загрозливими та повчальним для правопорушників – в основному штрафні санкції.

Ми не заперечуємо, того факту, що в Україні, як у США та інших країнах Заходу, також повинні існувати певні природні монополії, які є суспільно необхідними й корисними для держави і суспільства. Але, з метою недопущення зловживання ними своїм монопольним становищем, українське національне законодавство також повинно чітко визначати сфери та території їх діяльності. Щодо природних монополій повинні бути адекватна державна політика, ефективний регулятор та анбандлінг.

У результаті неефективної роботи фінансового сектору відбувається не тільки неповне накопичення фінансових ресурсів в державі, але й нераціональне їх використання для сталого економічного розвитку та стабільного функціонування держави. Функціонування такого фінансового сектору стає не лише ключовим антиподом розвитку легальної економічної діяльності, а й призводить до формування антисоціальної поведінки у значних прошарків суспільства та вже сприймається ним як необхідна категорія, що й створює сприятливе фонове явище для забезпечення діяльності організованих злочинних угруповань.

Усі ці негативні процеси гальмують і надходження інвестицій у країну, які є вкрай необхідними й для фінансового сектора. Немає сумніву в тому, що нестабільна макроекономічна ситуація відштовхує іноземних інвесторів від українського ринку. Нестача внутрішніх і зовнішніх інвестицій є однією з основних, першочергового вирішення державою. Від такого стану несе величезні грошові та ресурсні недоотримання українська економіка. Проте, звертаючись до інвесторів із інших розвинутих держав, український уряд ще недостатньо залучає внутрішні резерви для залучення інвестицій.

Обсяги прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), які надходять із України для поповнення економік інших держав, зосереджено, як правило, в не виробничих галузях економіки – операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, свідчать про неефективність інвестиційної політики держави в частині концентрування капіталів на території України. Тут виникає багато питань до власників акціонерних активів, які монопольно з однієї сфери до не виробничої галузі лише однієї держави вкладають мільярди інвестиції.

Виходячи зі сказаного, слід наголосити, що прогресивний розвиток України – це не формальна, а реальна й ефективна боротьба з організованою економічною злочинністю та корупцією, налагодження глобальної конкурентоспроможності й ефективного антимонопольного внутрішнього виробничого середовища, яке повинне ґрунтуватися на економічній свободі. Тільки за таких умов остання буде слугувати реалізацією права громадян вільно володіти приватною власністю, а господарюючим суб'єктам – виробляти, споживати, продавати, купувати та вільно наймати й найматися, тобто – діяти у сфері економіки за законами цивілізованого ринку. Можна стверджувати, що масштабна монополізація української економіки криміналізує її та гальмує розвиток [6].

Тому держава зобов'язана проводити активну та сувору анти-монопольну системну політику, складовою якої є не тільки видання відповідних законів та підзаконних актів, а й реальна їх реалізація з метою обмеження сфери впливу монополістичних об'єднань, застосування різного роду санкцій до порушників від організаційних, економічних, адміністративно-правових до кримінальних. Безумовно, що це потребує удосконалення й антимонопольного законодавства, яке б чітко регулювало процеси демонополізації уже присутніх на ринку монополій, а також передбачало кримінальну відповідальність за умисну монопольну діяльність.

Література:

1. Закон Шермана 1890. *Юридична енциклопедія* [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2: Д–Й. С. 487.

2. Robinson–Patman Act of 1936 (or Anti-Price Discrimination Act, Pub. L. No. 74-692, 49 Stat. 1526 (codified at 15 U.S.C. § 13). URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/13>.

3. Celler–Kefauver Act. 81st CONG., 21st SESS.-CHS. 1183, 1184-DEC. 29, 1950. URL: <http://legisworks.org/congress/81/publaw-899.pdf>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності. Закон України від 15 лист. 2011 р. № 4025-VI. Офіційний вісник України. 26.12. 2011, № 98, С. 9.

5. Про реалізацію експериментального проекту «Національний оператор на ринку тютюнових виробів». Постанова КМУ від 9 вер. 2020 р. № 840. Офіційний вісник України. 02.10.2020. № 77, С. 13.

6. Бусол Олена, Романюк Богдан. Організована злочинність в Україні. Від примітивізму до професійної витонченості (реанімація забутої проблеми, яка набула рафінованого вигляду). Частина 9. Монополія і монополісти. *Юридичний вісник України*. № 29 (1358). 23–29 липня 2021 р. С. 12–13.

Вапнярчук В. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків*

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПОРЯДКУ ЗБЕРІГАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Порядок зберігання речових доказів сторонами кримінального провадження регулюється статтею 100 КПК України. Більш докладніші вимоги до нього, які стосуються сторони обвинувачення, регламентовані й підзаконними нормативними актами, зокрема:

а) Порядком зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження (затверджений постановою КМУ №1104 від 19.11.2012 року);

б) Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125 (затверджена та введена в дію спільним наказом Генеральної прокуратури України,

МВС України, ДПА України, Служби безпеки України, Верховно-го Суду України, ДСА України).

Зауважимо, що вказана Інструкція нині є чинною, незважаючи на зміни у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві (мається на увазі КПК 2012 року) і прийняття вказаного в п. а Порядку. На наш погляд, її застосування є можливим і доцільним у випадках, коли норми чинного Кримінального процесуального закону чи вказаного вище Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення... не вирішують певних питань, які можуть виникати на практиці. Одним із таких можливих прикладів застосування приписів вказаної вище Інструкції є випадки можливої передачі речових доказів на зберігання потерпілим, їх родичам або іншим особам, а також підприємствам, установам чи організаціям (пункти 12, 13 Інструкції). На жаль, ні норми чинного КПК України (див., зокрема: ст. 100), ні норми Порядку (див., зокрема: пункт 4) такої можливості не передбачають. Хоча на практиці інколи прийняття саме такого рішення (як це врегульовано саме в Інструкції) є найбільш раціональним і доцільним (приміром, якщо це зв'язано із забезпеченням прав потерпілого, дотриманням спеціальних умов зберігання, з організаційними проблемами по транспортуванню чи збереженню цілісності майна тощо).

Під час здійснення кримінальних проваджень інколи виникають питання щодо правильного тлумачення окремих положень вказаних вище підзаконних нормативних актів. Так, одним з них є розуміння поняття «об'єкти біологічного походження», яке міститься в п. 26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення... та в п. 34 Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах... .

Пункт 26 Порядку «Зберігання речових доказів у вигляді об'єктів біологічного походження, які потребують спеціальних умов зберігання, забезпечується державною спеціалізованою установою, що здійснює судово-експертну діяльність, за узгодженням з її керівництвом».

Пункт 34 Інструкції «Об'єкти біологічного походження, у тому числі й ті, які підлягають мікроскопічному або хімічному дослідженню, повинні бути упаковані відповідно до науково-методичних рекомендацій. Упаковка таких об'єктів (у тому числі тих, що по-

требують подальших досліджень частин трупів) проводиться співробітниками судово-експертних установ.

Після завершення експертного дослідження зберігання біологічних об'єктів проводиться за місцем проведення досудового слідства.

Якщо для зберігання біологічних об'єктів необхідні спеціальні умови, воно здійснюється в зазначених установах за узгодженням з його керівництвом».

Поняття «об'єкти біологічного походження» зустрічається ще в одному нормативному акті, який регламентує питання, зв'язані з кримінальним провадженням, а саме в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (затверджена наказом Мініюста 08.10.98 № 53/5). В п. 25.2 цієї Інструкції зазначається, що одним із основних завдань біологічної експертизи є установлення належності об'єктів тваринного та рослинного походження (далі – біологічне походження) до конкретного біологічного таксона (родини, роду, виду тощо), а також виявлення мікрооб'єктів зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах обстановки місця події (предметах-носіях).

Біологія як наука (або правильніше як система наук), а також й інші природничі науки під об'єктами біологічного походження розуміють будь-які об'єкти, в яких є чи було життя (як рослинного, тваринного, грибового чи іншого живого походження).

Порівнюючи таке тлумачення поняття «об'єкти біологічного походження» в природничих науках та у процитованих вище положеннях зазначених підзаконних нормативних актів, вважаємо цілком очевидним, що в Порядку зберігання речових доказів ... та в Інструкції про порядок вилучення обліку, зберігання та передачі речових доказів... мова не йде і не може йти про розуміння під такими об'єктами будь-яких об'єктів рослинного, тваринного, грибового чи іншого живого походження. Адже в такому випадку до них можна буде віднести чимало матеріальних об'єктів, які відповідно до ст. 98 КПК можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні. Проте, як свідчить аналіз положень процитованих вище підзаконних актів, нормотворець (а в конкретному кримінальному провадженні із врахуванням нормативних

приписів – правозастосовник) визначає можливі місця зберігання речового доказу не від того відноситься чи не відноситься він до об'єктів біологічного походження, а з інших міркувань.

Думається, що під терміном «об'єкти біологічного походження» у п. 26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення... та в п. 34 Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах... мова йде про такі об'єкти рослинного, тваринного, грибового чи іншого походження, які отримуються в процесі кримінального провадження (приміром, сліди виділень людського організму виявлені при огляді, обшуку на місці вчинення кримінального правопорушення чи на потерпілому (крові, сперми, слини тощо).

В кримінальному провадженні, яке розслідувалось у 2019-2020 роках слідчим СВ СУ ТУ ДБР у м. Мелітополі, у свій час виникло питання: «чи відноситься до вказаних в п. 26 Порядку та в п. 34 Інструкції «об'єктів біологічного походження» морожена, свіжоморожена чи охолоджена риба, в тому числі бичок, тюлька та раки?»

На підставі висловлених вище роздумів, вважаємо, що незважаючи на те, що хоча будь-яка риба та раки з точки зору природничих наук є об'єктом біологічного походження, на них не може в будь-якому випадку поширюватись дія п. 26 Порядку. Якщо така риба, раки є об'єктом кримінально протиправних дій чи набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (а інколи це може бути в досить великій кількості, вазі чи обсязі), то в такому разі при вирішенні питання щодо їх належного зберігання можуть бути застосовані інші норми чинного КПК України або аналізованого Порядку чи Інструкції (наприклад, така риба, раки можуть бути повернуті власнику або передані йому на відповідальне зберігання, реалізовані, знищені, технологічно перероблені (п. 4 Порядку) або передані для зберігання відповідному підприємству, установі чи організації (п. 13 Інструкції).

Ще одним аргументом на користь такого розуміння є й те, що державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність (про які йде мова в п. 26 Порядку), як правило, не мають можливостей (місць, людей, коштів, спеціального обладнання тощо) для забезпечення зберігання будь-яких об'єктів біологічного

походження (мова може зокрема йти про великі партії таких об'єктів, в нашому випадку риби чи раків).

Як виняток, на нашу думку, п 26 Порядку може бути поширений на рибу, раки (які залучені до кримінального провадження як речові докази у великій кількості, вазі чи обсягу) лише у випадку, якщо доля всієї партії вирішена в порядку абз. 1 ч. 6 ст. 100 КПК, а в кримінальному провадженні збережений лише зразок речового доказу (як це передбачено в абз. 2 ч. 6 ст. 100 КПК), який переданий державній спеціалізованій судово-експертній установі для експертного дослідження за умови отримання згоди на це керівництва цієї установи.

На підставі викладених вище міркувань можна зробити висновок, що використання природничого підходу до тлумачення терміну «об'єкти біологічного походження» у конкретному кримінальному провадженні до будь-яких матеріальних об'єктів рослинного, тваринного, грибового чи іншого живого походження й поширення застосовування на них п. 26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення... є не раціональним і таким, що суперечить чинному кримінальному процесуальному законодавству.

Вітвіцький С. С.,

доктор юридичних наук, професор, ректор, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна, м. Маріуполь

Волобуєв А.Ф.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна, м. Маріуполь

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Характерною рисою сучасної злочинності є розширення такої її складової частини як сукупність злочинів, які вчиняються організова-

ними групами осіб. Для організованих злочинів характерним є не тільки розподіл функцій між співучасниками, що підвищує їхню суспільну небезпеку й важливо в кримінально-правовому аспекті, але й ряд інших факторів. Серед них, на наш погляд, важливо враховувати такі:

- основу організованої злочинної діяльності становлять економічні інтереси - прагнення до одержання матеріальної вигоди злочинним шляхом (злочинний бізнес), масштаби якої визначають рівень організованої групи;

- частина коштів, добутих злочинним шляхом, використовується на створення сприятливих умов існування злочинного бізнесу, зокрема для підкупу державних чиновників і працівників правоохоронних органів.

Відмінною рисою організованої економічної злочинності є використання нею суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема підприємств. Реєстрація (заснування, володіння) підприємства відкриває для злочинців наступні можливості у досягненні протиправної мети – злочинного збагачення:

1) надає офіційний (визнаний і підтверджений документально державою) статус суб'єкта господарчої діяльності, що дозволяє використовувати психологію довіри з боку населення і керівників інших підприємств, організацій та установ;

2) дає доступ до механізму розрахункових операцій через використання банківських рахунків, що дозволяє розробляти і реалізовувати різноманітні схеми протиправного збагачення з використанням операцій з безготівковими грошовими коштами в особливо великих розмірах;

3) створює можливість використовувати цивільно-правові угоди для маскування протиправних операцій і надання злочинам вигляду невиконання господарських зобов'язань (господарських спорів);

4) дає нагоду фактичному засновнику підприємства уникати особистої відповідальності, перекладаючи її на найманих керівників підприємства та інших службових осіб;

5) дає можливість приховувати викрадене майно, вносячи його в фонди різноманітних підприємств і структур (воно стає власністю підприємства, а не фізичної особи).

Але заснування (реєстрація) підприємства не єдиний шлях отримання інструменту для заняття злочинним бізнесом. Існує й

інший шлях протиправного збагачення, який полягає в рейдерському захопленні вже існуючих та успішно працюючих прибуткових підприємств. Рейдерство в Україні тлумачиться як вилучення майна на нібито законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [1; 2]. Тобто сутність рейдерства полягає у перехопленні оперативного керівництва або власності певної фірми за допомогою спеціально інсценованого бізнес-конфлікту, в основі якого закладено підкуп державних службових осіб, правоохоронців, суддів.

Потрібно зазначити, що проблема економічних злочинів виникла у зв'язку з реформуванням «соціалістичної економіки» в економіку ринкову з притаманними їй приватною власністю, духом вільної підприємницької діяльності і різноманітних організаційних форм суб'єктів цієї діяльності. Дуже швидко виявилось, що частина представників цих «суб'єктів» у взаємодії з службовими особами певних сегментів державного апарату стала вдаватися до злочинного збагачення, використовуючи ринкові механізми. Для протидії цьому явищу у кримінальне законодавство у спішному порядку почали вноситися зміни. Таким чином поряд з «традиційними» злочинами з'явилися нові їх різновиди, обумовлені ринковими перетвореннями. Разом з цим розроблялися й нові методики виявлення і розслідування економічних та інших злочинів. Проблема полягала не тільки у тому що правоохоронні органи зіткнулися з труднощами у боротьбі з економічною організованою злочинністю, досвіду стримування якої не було. Виникла нагальна потреба теоретичного осмислення якісних змін у характері злочинності, точного визначення не тільки кримінально-правих, але й інших (цивільно-правових, господарсько-правових, фінансово-правових) засобів впливу на неї, реформування контролюючих і правоохоронних органів, розробки ефективних методик розслідування [3]. Але видається, що заходів кримінально-правового, кримінально-процесуального, криміналістичного та оперативно-розшукового характеру явно недостатньо в ефективній протидії організованій економічній злочинності. Потрібні інституційні зміни в регулюванні відносин між суб'єктами підприємницької

діяльності і в суспільстві в цілому, що передбачає, на наш погляд, усвідомлення сутності ринкової економіки, на основі якої відбувається розвиток України.

Надаючи характеристику капіталу, К. Маркс використав слово економіста XIX століття Т. J. Dunning: «Капітал боїться відсутності прибутку або занадто маленького прибутку, як природа боїться порожнечі. Але раз є в наявності достатній прибуток, капітал стає сміливим. Забезпечте 10 відсотків, і капітал згоден на всяке застосування, при 20 відсотках він стає жвавим, при 50 відсотках позитивно готовий зламати собі голову, при 100 відсотках він нехтує всіма людськими законами, при 300 відсотках немає такого злочину, на який він не ризикнув би, хоча б під страхом шибениці» (переклад з російської наш - С.В., А.В.) [4, с. 770].

Видається, що наведене висловлювання є досить інформативним в плані усвідомлення сутності і сучасної ринкової економіки, рушійною силою якої є отримання як можна більшого прибутку. Ринкова економіка – це не «молочна ріка з кисільними берегами», а жорстка конкурентна боротьба в гонитві за прибутком, в якій немає місця слабким і нерозторопним. І в цій боротьбі будуть використовуватися будь-які засоби (в т.ч. злочинні), якщо держава не створює належну атмосферу і чіткі та справедливі правила для всіх суб'єктів під страхом суворого покарання за їх порушення. Суворість покарання за порушення встановлених правил повинна бути пов'язана, перш за все, з матеріальними втратами, які б перевищували очікуваний прибуток від протиправної поведінки. Тобто вчиняти протиправні дії при здійсненні підприємницької діяльності повинно бути не вигідно, оскільки існує реальний ризик втратити набагато більше ніж планується отримати.

Вирішення зазначеної проблеми бачиться, по-перше, в пріоритетній охороні державою інвестицій (капіталу) як одної з форм приватної власності. «Інвестиції священні і недоторканні» повинно стати провідним гаслом всієї державної політики. По-друге, повинно бути забезпечено реальне верховенство права, що безпосередньо пов'язано з охороною інвестицій. Це фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що всі суб'єкти рівні перед законом, жодна службова особа (у т.ч. законодавець) не може бути вище закону. По-третє, суди повинні

бути незалежними, судді повинні бути захищені від стороннього впливу щодо прийняття рішення в конкретній справі. Не дивлячись на те що незалежність судової гілки влади, як і кожного судді, передбачена ст. 126 Конституції України, на даний час в реальності цього ще немає. Так, глава Вищого антикорупційного суду України (ВАКС) Олена Танасевич в інтерв'ю агентству «Інтерфакс-Україна» повідомила, що за два роки роботи суду судді 12 раз зверталися до Вищої ради правосуддя у зв'язку з втручанням в їх діяльність. Зокрема, йшлося про звернення народного депутата особисто до О. Танасевич з вимогою обрання певної міри запобіжного заходу підозрюваному [5].

Підсумовуючи викладене, зазначимо що ефективна протидія організованій економічній злочинності є можливою тільки при комплексному розгляді реформування інституційних підходів до права та його застосування.

Література:

1. Єфіменко А. Рейдерство або ринок контролю // Юридичний журнал, № 11, 2008. URL: <http://justinian.com.ua.article>.
2. Васильчишин О., Білоус І. Рейдерство як окремих вид організованої злочинної діяльності у фінансовій сфері. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. - с. 216-222. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1805-6565657532-1-PB.pdf>.
3. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів // Вісник прокуратури, № 1(13), 2002, с. 13-18.
4. Маркс К. Капітал. Т.1. Кн. 1: Процесс производства капитала. – 773 с. URL: <http://libelli.ru/works/marx2.htm>.
5. За два года работы ВАКС судьи больше 10 раз заявляли о давлении и вмешательстве в их деятельность – глава суда. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/766587.html>

Войчишена М.В.,

доктор філософії, старший викладач кафедри організації досудового розслідування факультету № 1, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ м. Кривий Ріг, Україна

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СУЧАСНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У КІБЕРПРОСТОРИ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій є чинником, який сприяє використанню кіберпростору у здійсненні організованої злочинної діяльності, а саме розроблення нових способів та схем вчинення злочинів із застосуванням комп'ютерної техніки та Інтернет-мережі.

1. Насьогодні, злочинці використовують кіберпростір, комп'ютерну техніку та комп'ютерну інформацію для вчинення таких кримінально-протиправних дій, як несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку; створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут; кібертероризм; порушення авторського права і суміжних прав; шахрайство; незаконні дії з документами на переказ грошових коштів, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків; ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів; виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів; незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну чи банківську таємницю; крадіжка послуг, інформації та особистих даних [3, с. 351].

2. Здійснення заходів щодо протидії організованої злочинності у кіберпросторі покладено на Національну поліцію України, зокрема Департамент кіберполіції, що є міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України, який входить до струк-

тури кримінальної поліції Національної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність. Основними завданнями Департаменту кіберполіції Національної поліції України є участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а також сприяння у порядку, передбаченому чинним законодавством, іншим підрозділам Національної поліції у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень [2].

3. Зважаючи на те, що вчинення злочинів з використанням кіберпростору характеризується високою латентністю, їх виявлення та припинення потребує здійснення ряду оперативно-розшукових заходів, зокрема систематичний моніторинг сайтів та пошукових систем Інтернет-мережі з метою встановлення фактів вчинення кримінально-протиправних дій та виявлення протиправного контенту у кіберпросторі. Також, до основних заходів профілактики і протидії здійснення організованої злочинності у кіберпросторі належать: аналітична розвідка (перехід до збагачених інформаційно-наукових та прогностичних форм діяльності підрозділів кіберполіції), вивчення матеріалів прихованого спостереження, повідомлень негласних працівників, даних перехоплення з різних каналів зв'язку, а також аналіз повідомлень, публікацій і виступів у засобах масової інформації, статистичних даних, зведень, що містяться в державному і недержавному автоматизованих банках даних і інформаційних системах [4, с. 146].

Крім того, однією із заporук успішної протидії організованій злочинності у кіберпросторі є заходи із своєчасного повідомлення користувачів Інтернет-мережі про сучасні способи вчинення кіберзлочинів [5, с. 134].

4. Слід зазначити, що одним із способів протидії організованій злочинності у кіберпросторі є міжнародне співробітництво. У ст. 25 Конвенції про кіберзлочинність передбачено взаємну допомогу

держав-учасниць з метою розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними системами і даними, або з метою збирання доказів у електронній формі щодо кримінального правопорушення [1]. Міністерством внутрішніх справ України та Національною поліцією України налагоджено співпрацю з Федеральною поліцією Австралії (Australian Federal Police), Міжнародною оперативною групою Федерального Бюро Розслідувань Сполучених Штатів Америки (Federal Bureau of Investigation, FBI), Міжнародною організацією кримінальної поліції (International Criminal Police Organization, ICPO, Interpol), Європейським поліцейським управлінням (European Police Office, Europol), правоохоронними органами Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (National Crime Agency), які в свою чергу, відповідно до міжнародних договорів, здійснюють боротьбу з міжнародною організованою злочинністю, протидію та виявлення кіберзлочинів.

Отже, фактично кіберпростір став платформою для вчинення кіберзлочинів, виявлення та протидія яким потребує здійснення сучасних оперативно-розшукових заходів не тільки на регіональному, а й міжнародному рівні.

Література:

1. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення: 08.09.2021). Офіційний сайт Департаменту кіберполіції Національної поліції України. URL: <https://www.cyberpolice.gov.ua/contacts/>. (дата звернення: 08.09.2021).

2. Підюков П. П. Протидія кіберзлочинності – запорука економічної безпеки суспільства та держави в умовах євроінтеграції: психотехнологічні й правові аспекти / П. П. Підюков, О. С. Дронова, Є. О. Варлакова // Наука і правоохорона. 2014. № 4. С. 349-356. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2014_4_58. (дата звернення: 08.09.2021).

3. Рудой К. М. Протидія кіберзлочинності як напрям забезпечення міжнародної безпеки ОБС України / К. М. Рудой // Публічне право. 2015. № 3. С. 144-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_3_19. (дата звернення: 08.09.2021).

4. Самойленко О. А. До питання протидії сучасній організованій злочинності у кіберпросторі / О. А. Самойленко // Протидія організованій злочинній діяльності : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 31 берез. 2017 р.) / НУ «ОЮА», ОДУВС. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12063>. (дата звернення: 08.09.2021).

Драчевський Є. Ю.,
*аспірант кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна, м. Вінниця*

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ СТ. 203-2 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННА ДІЯЛЬНІСТЬ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР, ЛОТЕРЕЙ»

14 липня 2020 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (далі – Закон від 14 липня 2020 р.). Головним наслідком ухвалення цього Закону стало скасування (з урахуванням обмежень, передбачених у Прикінцевих та Перехідних положеннях) існуючої в нашій державі з 2009 р. абсолютної заборони на зайняттям гральним бізнесом, що, своєю чергою, обумовило внесення одночасних змін і до ст. 203-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Незважаючи на наявність і низки деяких інших менш істотних нововведень, головним наслідком здійсненого у 2020 р. оновлення редакції ст. 203-2 КК України стало те, що відтепер за нею мають кваліфікуватися не будь-які, а лише ті прояви організації або проведення азартних ігор, які здійснюються **без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону.**

Вжите у ст. 203-2 КК України формулювання лише на перший погляд може видатися безпроблемним. Насправді ж при застосуванні згаданих положень на практиці може виникнути одразу декілька питань, пов'язаних як із неузгодженістю між нормами кримінального та бланкетного законодавства, так і з колізійністю окремих приписів самого регулюючого законодавства.

Передусім відмітимо, що в Законі від 14 липня 2020 р. вказується на те, що органом ліцензування провадження діяльності з надання послуг у сфері організації та проведення азартних ігор є Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей, яка і здійснює видачу ліцензій на види діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор відповідно до порядку, встановленого цим Законом та ліцензійними умовами, під якими вочевидь розуміються Ліцензійні умови у сфері організації та проведення азартних ігор (затв. постановою КМУ від 21 грудня 2020 р. № 1341). Як бачимо, на відміну від ст. 203-2 КК України, в якій вказується на відсутність ліцензії, яка видається відповідно *до закону*, у ст. 45 Закону від 14 липня 2020 р. згадується й про затверджені відповідним підзаконним актом ліцензійні умови. «Виходить, – резюмує О. О. Дудоров, – що, згадуючи у ч. 1 ст. 203-2 КК про *закон*, парламент вкотре змушує для кримінально-правових потреб поширювально тлумачити цей термін» [1, с. 145].

Однак крім цих суто технічних, при тлумаченні відповідних положень ст. 203-2 КК України може виникнути і низка змістовних проблем, зокрема через вказівку в диспозиції аналізованої кримінально-правової заборони на відсутність ліцензії на провадження відповідного виду діяльності саме «з організації та проведення азартних ігор».

Справа в тому, що з 11 передбачених ч. 1 ст. 44 Закону від 14 липня 2020 р., (за логікою, саме із нею мали б корелюватися і приписи розглядуваної кримінально-правової заборони) видів ліцензій лише 4 прямо визнані такими, що стосуються згаданої у ст. 203-2 КК України діяльності з *організації та проведення* азартних ігор:

- 1) у гральних закладах казино;
- 2) казино у мережі Інтернет;
- 3) у залах гральних автоматів;
- 4) у покер у мережі Інтернет.

Інші ж 7 видів ліцензій є такими, що діють не з організації та проведення, а **у сфері діяльності** з організації та проведення азартних ігор, оскільки вони видаються на:

1) гральний стіл та/або на гральний стіл з кільцем рулетки, букмекерський пункт, гральний автомат, вказавши на які, законодавець проігнорував критичні зауваження НАЗК, фахівці якого вказували на те, що ліцензія, як це і передбачає Закон «Про ліцензування видів господарської діяльності», має надаватись на певний вид господарської діяльності (у нашому випадку – з організації та проведення азартних ігор), а не на одиницю грального обладнання (пункти 6, 7 та 8, відповідно);

2) провадження діяльності з надання послуг у сфері азартних ігор (п. 9);

3) провадження діяльності з організації та проведення букмекерської діяльності та проведення парі тоталізатора на іподромі (п. 3 та п. 10, відповідно).

Через це виникає питання: а чи може кваліфікуватися за ст. 203-2 КК України здійснювана без ліцензії діяльність з організації та проведення букмекерської діяльності та проведення парі тоталізатора на іподромі, для якої вимагаються інші, аніж передбачені у відповідній кримінально-правовій нормі, ліцензії?

Відповідаючи на це питання, варто пригадати, що обидва зазначених види діяльності визнаються різновидами парі, яке, своє чергою, законодавцем віднесено до числа азартних ігор (п. 43 ч. 2 ст. 1 Закону від 14 липня 2020 р.). Та незважаючи на цю об'єднуючу їх обставину, у передбаченому ст. 2 Закону **вичерпному** переліку дозволених видів діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор фігурує лише *організація та проведення букмекерської діяльності в букмекерських пунктах та в мережі Інтернет*, тоді як про *діяльність з проведення парі тоталізатора на іподромі* у цій нормі взагалі не згадується. Виходить, що п. 10 ч. 1 ст. 44 все того ж таки Закону від 14 липня 2020 р. передбачає можливість отримання ліцензії на прямо не дозволений, а отже – фактично заборонений цим Законом вид діяльності, здійснення якої через це навряд чи могло бути кваліфіковано за ст. 203-2 КК України?

На нашу думку, при вирішенні означеної кримінально-правової проблеми потрібно використовувати не лише поширювальний, а й

логічний та системний способи тлумачення кримінального закону, застосування яких у сукупності вказує на те, що навіть незважаючи на невключення відповідного виду діяльності до числа дозволених та необхідність отримання на нього ліцензії «у сфері», а не безпосередньо «з організації та проведення азартних ігор», здійснювану без такої ліцензії діяльність з проведення пари тоталізатора на іподромі (різновиду азартної гри) необхідно кваліфікувати за ст. 203-2 КК України.

Для уникнення ж будь-яких суперечок із цього приводу вітчизняним парламентаріям необхідно усунути відповідну неузгодженість та колізійність, що має бути досягнуто за рахунок:

а) вказівки у ст. 203-2 КК України замість ліцензії «на діяльність з організації та проведення» на відсутність ліцензії «у сфері **провадження** діяльності з організації та проведення азартних ігор», що автоматично дозволить кваліфікувати за нею будь-які з передбачених ч. 1 ст. 44 Закону від 14 липня 2020 р. безліцензійні види **діяльності** у відповідній сфері та, водночас, залишить поза межами її застосування дії, що полягають у використанні без ліцензії відповідних одиниць грального обладнання (вони видаються не на провадження діяльності). Взагалі ж оптимальним шляхом у цьому напрямку була б проста, зрозуміла та лаконічна вказівка у ст. 203-2 КК України на організацію та проведення азартних ігор «без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності», як це і пропонував О. О. Дудоров. При цьому фахівець резонно відмічає, що обмежитись у цьому разі у поліпшеній ст. 203-2 КК України вказівкою на відсутність належної (варіант – відповідної) ліцензії не вийде, оскільки відповідно до Закону від 14 липня 2020 р. (ст. 44) ліцензія видається не лише на провадження діяльності з організації та проведення певних (дозволених) азартних ігор, а й на гральний стіл та/або на гральний стіл з кільцем рулетки, букмекерський пункт, гральний автомат [1, с. 145];

б) узгодження приписів ч. 1 ст. 44 та ч. 1 ст. 2 Закону від 14 липня 2020 р., зокрема, включення діяльності з проведення пари тоталізатора на іподромі до числа тих видів діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор, які є дозволеними на території України.

Література:

1. Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 144–152.

Дудоров О.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення та
розслідування кримінальних правопору-
шень територіальними органами Націо-
нальної поліції України, Луганський дер-
жавний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка, Україна, м. Сєвєро-
донецьк*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: В ОЧІКУВАННІ ЗМІН

У зв'язку зі створенням нового правоохоронного органу (БЕБ) проблематика кримінальної відповідальності за «економічний кримінал» учергове перебуває на порядку денному. Я не втомлююсь повторювати, що за всієї значимості організаційних і процесуальних чинників (включаючи питання підслідності) і розуміння тієї обставини, що ефективність законотворчості вимірюється передусім правозастосуванням (яким би не був закон, він може бути спотворений практикою його застосування) первинним, за логікою речей, має бути матеріальний кримінальний закон. Адже саме він, визначаючи, які акти поведінки в економічній сфері заборонено, та які кримінально-правові наслідки повинні наставати у разі порушення відповідних заборон, спрямовуватиме професійну діяльність правоохоронних органів – і нових, і традиційних.

Проведений мною спільно з Р. Мовчаном аналіз дозволив переконатись у тому, що протягом останнього п'ятирічного періоду кримінально-правова політика Української держави у частині протидії злочинам у сфері господарської діяльності не зазнала докорінних змін. Її (політики) двома головними тенденціями, започаткованими ще Законом від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», залишаються: 1) надання переваги спеціальним (казуїстичним) кримінально-правовим заборонам, послуговування якими дозволяє лише інтуїтивно і фрагментарно реагувати на наявність тих чи інших економічних зловживань. Натомість бажаним є комплексний і системний підхід до кримінально-правової охорони господарської та фінансової діяльності. Саме такий підхід (звісно, не без недоліків) втілювала первинна редакція розділу VII Особливої частини чинного Кримінального кодексу України (далі – КК), для якого була характерна наявність загальних норм; 2) гіперболізація ролі репресивного впливу кримінально-правових заборон як фактору, що погіршує бізнес-клімат і заважає нормальному розвитку економічних відносин. Як наслідок, має місце здійснювана в різних формах і водночас зазвичай необґрунтована гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення економічних кримінальних правопорушень [1, с. 133–134].

На сьогодні неодноразово «реформований» розділ VII Особливої частини КК є еkleктичним, безсистемним, розбалансованим набором недостатньо якісних заборон, який не здатен виконувати своє основне призначення (забезпечувати ефективну кримінально-правову охорону господарської та прирівняної до неї діяльності) та який через це навряд чи піддається розумній реконструкції. Ситуація з удосконаленням КК (зокрема, щодо економічних зловживань), на жаль, поки що не ґрунтується на таких складових якісної законотворчості, як наукові знання, правова культура і законодавча техніка. Епоха законодавчого невігластва триває, а прірва між законотворчістю і кримінально-правовою науковою, представники якої до законопроектної роботи якщо і залучаються, то спорадично і на волонтерських засадах, зростає. Усього один промовистий приклад.

Викладення (на підставі Закону України від 14 липня 2020 р. «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»; далі – Закон від 14 липня 2020 р.) у новій редакції ст. 203-2 КК призвело до появи низки міжгалузевих колізій у правовому регулюванні суспільних відносин, пов'язаних з організацією і проведенням азартних ігор і лотерей, а так само дозволило вкотре констатувати неповну узгодженість кримінально- та адміністративно-правових заборон, присвячених деліктам у вказаних сферах господарської діяльності [2, с. 151]. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 2 Закону від 14 липня 2020 р. на території України забороняється проводити будь-які інші види діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор, крім передбачених ч. 1 цієї статті. Таким чином, ліцензію на такі інші види грального бізнесу отримати неможливо. Звідси випливає, що якщо ця заборонена Законом від 14 липня 2020 р. діяльність все ж здійснюватиметься, то вона не зможе розцінюватись як «організація або проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону», а отже, не охоплюватиметься диспозицією оновленої ст. 203-2 КК. Як наслідок, у кримінально-правовій охороні суспільних відносин, пов'язаних з функціонуванням грального бізнесу, утворилась прогалина, яка зумовлена неузгодженістю приписів кримінального і регулятивного законодавства та якої не було б за умови збереження в КК ст. 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності» (виключена з КК на підставі Закону від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності»). Нагадаю, що склад згаданого злочину утворювало з-поміж іншого зайняття тими видами діяльності, якими ні фізичні, ні юридичні особи не вправі були займатись взагалі. Наразі зайняття видами господарської діяльності, щодо яких є спеціальна заборона, встановлена законом, за відсутності ознак діяння, передбаченого КК (сказане стосується і заборонених Законом від 14 липня 2020 р. різновидів грального бізнесу), має розцінюватись як адміністративний проступок, передбачений ст. 164-16 КУпАП, санкції якої за своєю суворістю явно поступаються санкціям ст. 203-2 КК. Погодитись із такою логікою законодавця складно.

При цьому із законодавчого і правозастосовного досвіду країн із розвинутою ринковою економікою випливає, що до проблем кримінально-правової охорони економічної діяльності не варто підходити спрощено й однобічно. І. Клепицьким переконливо доведено помилковість широко розповсюджені думки про незначну роль кримінально-правових норм в охороні економічної діяльності в умовах ринку; насправді за обсягом забороненої під загрозою кримінальної відповідальності поведінки в економічній сфері розвинені країни з ринковою економікою явно і значно перевершують пострадянські держави [3, с. 477–490]. Відтак «правонаступник» розділу VII Особливої частини КК повинен охопити щонайменше такі складові, як кредитна система (передусім інститут банкрутства), інвестиції, фінанси (включаючи справляння податків і соціальних внесків, грошовий обіг і сферу безготівкових розрахунків), зовнішньоекономічна діяльність і сфера митного адміністрування, підприємництво, засади сумлінної конкуренції та споживчий ринок.

Тезу по контраверсійність досліджуваної проблематики, складність реформування заборон, наразі зосереджених у розділі VII Особливої частини КК, проілюструю на прикладі питання про сучасний стан і перспективи кримінально-правової охорони фондового ринку України. На перший погляд, не викликає сумнівів необхідність забезпечити належне функціонування вітчизняного фондового ринку у тому числі за допомогою якісного кримінально-правового інструментарію, що передбачає «занурення» у матерію регулятивного законодавства, опрацювання відомчих документів і матеріалів правозастосовної практики Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку як державного регулятора відповідного сегменту економіки, а також залучення здобутків кримінально-правової і фінансово-правової науки. Водночас вказаний трудомісткий шлях вже не виглядає безспірним, якщо мати на увазі те, що фондовий ринок України, правові засади якого цілком задовільно виписані в регулятивному законодавстві, з низки причин стагне і деградує (наприклад, кримінально караним інсайдерським зловживанням просто немає, де і з приводу чого скоюватись, оскільки майже 95% вчинюваних на фондовому ринку правочинів стосується державних цінних паперів), бо в Україні

склалась олігархічна модель організації та функціонування економіки. То чи слід за таких обставин заграджувати «економічні» структурні частини нового КК численними, складними для сприйняття і казуїстичними нормами про відповідальність за зловживання на фондовому ринку і чи не варто обмежувати кримінально-правове реагування на зловживання на фондовому ринку, який залишається непрозорим, нерозвиненим та інвестиційно непривабливим, застосуванням загальних норм про відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності, у сфері службової діяльності тощо?

Відповіді на поставлені і подібні (наприклад, про шляхи кримінально-правового забезпечення деофшоризації вітчизняної економіки) непрості питання можуть бути різними. Важливо, щоб ці відповіді були поміркованими й аргументованими.

У Книзі 6 проєкту нового КК пропонується виокремити розділи 6.5–6.7, присвячені злочинам проти фінансової системи, проти порядку господарювання і проти інтересів споживачів, відповідно. На момент написання пропонованих увазі читача тез змістовне наповнення цих розділів залишається невідомим. У передмові до монографії Д. Каменського мною висловлювалась думка про те, що перед формулюванням проєктів конкретних кримінально-правових приписів варто було б спробувати розробити доктринальну модель розділу КК, покликаною забезпечувати належну охорону економічних відносин, і про складність виконання цього наукового завдання. Чи не основний чинник такої складності – це те, що визначення завдань і меж дії кримінального закону в економічній сфері має бути похідним від соціально-економічної політики держави, а її напрями і параметри, як відомо, зазнають у нашій країні перманентних змін «від виборів і до виборів» [4, с. 17].

Наразі, щоправда, ситуація змінилась на краще: маю на увазі затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня № 179 Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Цей документ, за оцінкою фахівців, містить якісно сформовану візію, місію, цілі, принципи та головні завдання, які є важливими для залучення інвестицій, спрощення умов ведення бізнесу та сталого економічного розвитку України [5]. Тому зміст розділів 6.5–6.7 проєкту КК, вочевидь, має насамперед корелюватись зі

згаданим програмним документом. Крім цього, відповідні частини проекту КК, так би мовити, в ідеалі повинні: 1) уособлювати компроміс між публічними інтересами та інтересами суб'єктів господарювання; 2) передбачати відповідальність за справді суспільно небезпечні і більш-менш типові (розповсюджені) делікти (у чому сенс відтворювати у новому законодавстві статті чинного КК, навпроти яких у збірках судової статистики фігурують суцільні нулі?); 3) відображати соціально обґрунтовані криміноутворювальні ознаки; 4) містити оптимальне визначення зв'язків між кримінально-правовими заборонами та їхнє співвідношення з адміністративно-, фінансово- та господарсько-правовими заборонами.

Звісно, як, як і інші колеги, я сподіваюсь на фаховість і працездатність учасників робочої групи. І готовий до конструктивної критики.

Література:

1. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4. С. 120–140.

2. Дудоров О.О. Кримінальна відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 144–152.

3. Клепицкий И.А. Система норм о хозяйственных преступлениях: основные тенденции развития: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2006. 622 с.

4. Дудоров О. Кваліфікований та своєчасний погляд компаративіста на проблему кримінально-правової охорони економіки (замість передмови) // У кн.: Каменський Д.В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження: монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О.О. Дудорова. Київ: Дакор, 2020. 1128 с. С. 15–21.

5. Гетман О. Національна економічна стратегія 2030 – переваги та недоліки документу. Що пропонує найбільш довгостроковий

план економічного розвитку України та які питання варто було б додатково врегулювати. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/03/18/672064> (дата звернення: 30.08.2021).

Калініна А. В.,

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків*

Шрамко С. С.,

*кандидат юридичних наук, в. о. вченого секретаря,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. акад.
В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків*

«COVID-19» ТРЕНД В ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ¹

Буремність соціальних, політичних та економічних подій, що відбувалися та продовжують відбуватися на межі XX і XXI ст., сприяла швидкій адаптації соціуму до різних як позитивних, так і негативних змін. До таких змін пристосовувався і злочинний сегмент, зокрема й організована злочинність.

Як одну з головних особливостей організованої злочинності в наш час кримінологи вказують часту відсутність сталої чітко вираженої організаційної будови, яка була характерною для такої злочинності до XXI ст. Все частіше організована злочинність діє у рамках злочинних мереж з горизонтальною структурою зв'язків, що дозволяє ефективно приховувати вчинені злочини і уникати викриття з боку правоохоронних органів [1, С. 192-193].

---

¹ Тези підготовлено на виконання проекту «Соціально-правові та кримінологічні наслідки поширення пандемії та шляхи їх усунення в Україні» (реєстр. номер 2020.01/0155), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

До 2020 р., за результатами кримінологічних розвідок професорки О. Ю. Шостко, найбільш типовими злочинами, що вчинялися організованою злочинністю (організованими групами та злочинними організаціями), вважалися: незаконна приватизація державного, комунального майна, торгівля людьми, контрабанда, фіктивне підприємництво, незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, злочини у кредитно-фінансовій, банківській системах і зовнішньоекономічній діяльності, злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та ін. [2, с. 222]. Поширення пандемії COVID-19 сприяло внесенню певних коректив і у діяльність організованої злочинності. По-перше, звертає увагу той факт, що відповідно до судової статистики Державної судової адміністрації України у 2020 р. кількість осіб, засуджених за вчинення злочинів у складі організованих груп, збільшилася на 17,6 % (142 засуджених особи у 2019 р. супроти 167 осіб у 2020 р.), а у складі злочинних організацій зросла на 240 % (10 засуджених у 2019 р. супроти 34 засуджених у 2020 р.) [3, 4]. Отже, рівень судимості за вчинення злочинів у складі організованої групи або злочинної організації в період пандемії суттєво зріс.

По-друге, пандемія вплинула на специфіку діяльності організованої злочинності, надавши їй додаткові можливості для функціонування. Так, зарубіжні дослідники виокремлюються такі сфери інтересів для організованої злочинності:

1) освоєння ринку виробництва та розповсюдження засобів індивідуального захисту, антисептиків, медичної техніки та ін. Така продукція не відповідає стандартам, що до неї висуваються, і розповсюджується за допомогою налагодженого співробітництва та каналів торгівлі, що належать злочинним організаціям, які займаються торгівлею контрафактною продукцією через мережі закладів торгівлі та онлайн-магазини. Головна мета організованої злочинності у цій сфері – проникнення на більш високі щаблі – публічні торги наприклад, на засоби індивідуального захисту, засоби дезінфекції і навіть апарати штучної вентиляції легень;

2) проникнення організованої злочинності в легальну економіку, оскільки поточна економічна криза, викликана пандемією

COVID-19 та карантинними заходами, значно полегшує умови для встановлення організованою злочинністю прямого чи опосередкованого контролю за законним бізнесом;

3) розширення території впливу та посилення влади на вже підконтрольних районах. У цьому аспекті криза COVID-19 стала чудовою можливістю для поширення ідеї про те, що в момент надзвичайної ситуації організована злочинність може замінити органи державної влади та виконати їх роль. Наприклад, під час карантину в Латинській Америці, особливо у Мексиці, Італії, Південній Африці, Японії та ін. державах траплялися випадки, коли злочинні організації постачали продукти харчування, засоби для чищення, засоби індивідуального захисту, антисептики і т.п. для місцевого населення [5].

Таким чином, поширення пандемії COVID-19 сприяло формуванню низки можливостей для діяльності організованої злочинності. Криза організованої злочинності в Україні, пов'язана із COVID-19, виявляється у явному зростанні рівня судимості за злочинами, вчиненими у складі організованих груп та злочинних організацій.

Література:

1. Шостко О. Ю., Подільчак О. М. Сучасні світові тенденції злочинності. *Проблеми законності*. Вип. 148. С. 184-200. doi: 10.21564/2414-990x.148.193805.
2. Кримінологія : підр. / Головкін Б. М., Голіна В. В., Лисодєд о. В., та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
3. Звіт про склад засуджених за 2019 р. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.
4. Звіт про склад засуджених за 2020 р. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.
5. Marelli F., Musumeci M. How organized crime is expanding during the COVID-19 crisis. *F³*. URL : <http://f3magazine.unicri.it/?p=2090>.

Калініченко З.Д.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки
та менеджменту, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ, Україна, м. Дніпро*

Падалка А.В.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Економіка», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна, м. Дніпро

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УКРАЇНІ

Значне спрощення процесу вирішення багатьох проблем у відносинах підприємців та влади може бути досягнуто за рахунок використання в роботі принципів антикорупційної стратегії. Це дозволяє структурувати і системно організувати антикорупційну діяльність окремих підприємців чи їх об'єднань. У ній закладені основи підвищення ефективності діяльності такого роду і зниження втрат підприємців від участі в антикорупційній діяльності.

Пропонуємо весь комплекс заходів до впровадження розділити на групи.

1. Заходи, що коригують власну практику ведення бізнесу підприємцем.

Ця група заходів орієнтована на зміну щоденної практики взаємодії окремих підприємців та представників різних державних структур. Підприємці дотримуються наступних принципів у своїй роботі і взаємодії з владою:

- слідувати діючим нормам - це єдиний спосіб позбавити підстав вимоги хабарів і здобути незалежність від влади;
- знати закони та інші нормативні акти, що регулюють діяльність свого бізнесу і контрольні функції владних органів;
- стежити за змінами в законах та інших нормативних актах - часто чиновники посилаються на правові норми, що втратили силу

впливу на бізнес, і в таких ситуаціях це ефективний спосіб протидії необгрунтованим претензіям;

- використовувати «облік контрольних перевірок» - це спосіб, що створює хоча б якісь перепони на шляху безконтрольних і безсистемних перевірок;

- переймати наявний досвід ефективної індивідуальної взаємодії з владою.

2. Заходи для спільної діяльності підприємців.

Ця група заходів є важливим елементом антикорупційної стратегії та орієнтована в першу чергу на організацію підприємців (асоціації, об'єднання тощо). Протидія корупції з боку підприємців у їх взаєминах з органами влади та державного управління ефективна, якщо вони організовані.

Серед першочергових заходів, які рекомендується реалізувати найближчим часом, необхідно виділити наступні.

- інформування влади про те, що працюючий успішний бізнес їй вигідний, мотивування влади на співпрацю з бізнесом у сфері протидії корупції;

- створення середовища постійної комфортної корпоративної комунікації. Це важливо для забезпечення регулярного обміну інформацією між підприємцями;

- поширення досвіду антикорупційної поведінки. Це дозволить істотно підвищити протистояння підприємців зовнішньому тиску;

- розробка, впровадження та контроль виконання стандартів ділової етики, а також накладення санкцій на їх порушників. Колективна організація підприємців повинна бути ініціатором підвищення етичного рівня ведення бізнесу в регіоні та здійснювати контроль над відповідністю діяльності своїх членів принципам моралі та етики;

- єдина служба моніторингу змін законодавства та доведення необхідної інформації до членів асоціацій;

- розвиток служб юридичного реагування, які надавали б консультацію по телефону або з виїздом на місце - коли права та інтереси підприємців виявляються обмеженими;

- реалізація можливостей колективного захисту підприємців в судах і адміністративних розглядах з боку асоціацій бізнесу. Для цього необхідно створювати організації, що займаються юридичним захистом підприємців;

- соціально-психологічні тренінги для керівників малого бізнесу по створенню необхідного клімату в колективі.

Слід також визначити заходи, що вимагають більше часу на підготовку:

- централізація соціальної благодійності на місцевому рівні - фінансування свят, благоустрій територій тощо через централізовані фонди;

- тиск на владу з метою підвищення прозорості та забезпечення доступності інформації з наступних проблем: а) муніципальна та регіональна власність на землю і на нерухомість; б) операції з землею; в) переведення з житлового фонду в нежитловий; г) розподіл нежитлових приміщень; д) конкурси, тендери на замовлення і закупівлі;

- створення спеціальних експертних рад підприємців при законодавчих та виконавчих органах влади з метою проведення оцінок і експертиз рішень цих органів влади, що стосуються бізнесу;

- проведення постійних антикорупційних експертиз усіх законопроектів і нормативних документів, що розглянуті органами влади та зачіпають інтереси підприємництва. У цьому випадку буде знижуватися можливість прийняття органами влади рішень, що сприяють розвитку і розширенню практики корупції.

- надання пільгових комерційних позик малому бізнесу, сильних відповідним категоріям підприємців, а також доповнювати можливості адміністрацій різних рівнів управління і банківської системи у кредитуванні бізнесу;

- додатковим антикорупційним ефектом буде швидкий і об'єктивний аудит компаній, що звертаються за наданням їм позик, з боку бізнес-спільноти;

- запровадження спільної з владою діяльності по створенню бізнес-центрів, в яких малому бізнесу надавалася б комплексна допомога у вирішенні різних організаційних питань. У цьому можна зацікавити владу, якій подібні акції також важливі: більше бізнесу - більше популярності, політичних дивідендів;

- збір інформації і організація правового переслідування посадових осіб, які порушують законодавство і законні інтереси підприємців;

- організація підвищення кваліфікації чиновників тих органів, які постійно контактують з бізнесом, а також, в якості наступного кроку, - підготовка кадрів для державного управління.

У реалізації колективних заходів антикорупційної стратегії громадської організації бізнесменів пропонується спочатку укласти з владою оприлюднення загального характеру, яке включало б заяву про наміри спільно протидіяти корупції і містило б кілька напрямків діяльності [2].

3. Стратегічні заходи політичного та управлінського характеру.

Системна протидія корупції в регіонах вимагає прийняття і виконання багатьох рішень на рівні державного управління. У перспективі бізнес повинен розглядати і такі напрями діяльності, пов'язані з проблемами, що суттєво впливають на ефективність антикорупційної політики в регіоні:

- обґрунтування та лобювання асоціаціями бізнесу перерозподілу податків;
- проведення узгоджених акцій, спрямованих проти великих корупціонерів, в приватних ЗМІ;
- участь асоціацій бізнесу у виборах з підтримкою антикорупційних програм і кандидатів, зайнятих протидією корупції;
- здійснення асоціаціями бізнесу та некомерційними організаціями контролю бюджетних витрат органів державного і муніципального управління.

Успіх боротьби з тіньовою економікою та корупцією можливий лише за умови свідомої масової підтримки цієї боротьби в суспільстві, а це, у свою чергу, досягається тільки при наявності високого рівня довіри громадян до державних інститутів влади і управління. Економічна безпека в Україні повинна формуватися на всіх рівнях: держави, підприємства, особистості. Чим вище соціальна відповідальність бізнесу і рівень моралі суспільства, тим нижче рівень тіньової економіки та корупції в державі і тим вище рівень економічної безпеки.

Література:

1. Франчук В.І. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності : Львів : ЛьвДУВС, 2015 236 с
2. Павлова В.А., Паршина О.А. Управління бізнес-процесами підприємства з використанням аналітичних технологій. Академічний огляд. 2017. № 1 С.54-61

Каменський Д.В.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства,
Бердянський державний педагогічний
університет, Україна, м. Бердянськ*

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУМНІВНИЙ КРОК ЗАКОНОДАВЦЯ В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Як відомо, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 р. було призначено Директора Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) – центрального органу виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Відповідно до положень ст. 8 Закону України від 28 січня 2021 р. «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон про БЕБ) до повноважень новостворюваного Бюро віднесено зокрема: здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у межах передбаченої законом підслідності; здійснення інформаційно-пошукової та аналітично-інформаційної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро; здійснення інформаційної взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами судової влади, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; збирання, оброблення та аналіз інформації щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро.

Таким чином, варто зробити аргументоване припущення про те, що новий правоохоронний орган у сфері захисту національної економіки опікуватиметься питаннями не лише якісного розслідування окремих кримінальних справ про економічні правопорушення, а й більш масштабно та системно підходитиме до нагальної проблематики захисту національної економіки від впливу організованої злочинності. Час покаже.

У тексті згаданого Закону про БЕБ насторожує те, що незважаючи на постійне звернення в його тексті до кола кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ, коло цих правопорушень власне документом, і зокрема його прикінцевими та перехідними положеннями, чомусь не визначено. Як і відсутні орієнтири на внесення відповідних змін у Кримінальний процесуальний кодекс (передусім у ст. 216 «Підслідність»).

Для порівняння: у проекті Закону про БЕБ № 3087-д від 02.07.2020 р. третю частину ст. 216 КПК пропонувалось викласти в такій редакції:

«3. Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 204, 205¹, 206, 212, 212¹, 218¹, 219, 220¹, 220², 222, 222¹, 222², 223¹, 223², 224, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233 Кримінального кодексу України.

Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206², 210, 211 Кримінального кодексу України, у разі якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України».

Залишається лише здогадуватись до причин зникнення цих вихідних для діяльності БЕБ положень із тексту ухваленого Закону.

Далі деякі авторські міркування про переваги і недоліки декриміналізації такого «екс-протиправного» діяння як фіктивне підприємництво. Справді, на критичні міркування налаштовує здійснена законодавцем у вересні 2019 р. декриміналізація діяння, раніше передбаченого ст. 205 КК. Варто нагадати: на підставі Закону від 18 вересня 2019 р. № 101-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» ст. 205 КК було виключено.

Останніми роками представники професійної спільноти й особливо адвокати, які представляють інтереси вітчизняних підприємців у конфліктних відносинах із фіскальними органами, порушували питання про скасування кримінальної відповідальності за

фіктивне підприємництво. Увага головним чином зосереджувалась на таких обставинах: ст. 205 КК, не виконуючи відповідну превентивну функцію, нерідко використовувалась правоохоронцями як інструмент тиску на бізнес; визнання недійсними (у зв'язку з їхньою безтоварністю) господарських операцій платників податків із контрагентами, що мають ознаки фіктивності, спричиняло законслухняним підприємцям значні фінансові втрати; кримінальне переслідування, здійснюване за ст. 205 КК, передусім мало на меті не покарання осіб, винуватих у вчиненні злочину, передбаченого цією статтею КК, а збирання доказів щодо ухилення від сплати податкових внесків, тобто самостійного, відмінного від фіктивного підприємництва злочину [1].

Поряд із цим, як переконають статистичні показники, ст. 205 КК була досить активно затребувана правозастосувачами: наприклад, у 2015 році на її підставі було засуджено 128 осіб, в 2016 році – 180 осіб, а в 2018 році – 141 особа [2, с. 53]. Виявляється, що з усіх заборон, розміщених у багатостраждальному розділі VII Особливої частини КК, ст. 205 КК разом із ст. 204 КК «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» і ст. 213 КК «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом» складає за інтенсивністю застосування «трійку лідерів», випередивши навіть традиційну ст. 199 КК і таку, що явно не втратить своєї актуальності аж допоки гральний бізнес в Україні не буде легалізовано, ст. 203-2 КК.

Ст. 205 КК безпосередньо стосується конвертації – як і раніше, злободенного прояву тіньової економіки. Причини, які спонукають керівників суб'єктів «реального сектору економіки» займатись конвертацією безготівкових коштів у готівку, загальновідомі (високий рівень оподаткування фонду зарплати, який зумовлює економічну доцільність позакасових форм оплати праці; прагнення ухилитись від сплати ПДВ і податку на прибуток підприємств; необхідність сплачувати готівкою за послуги кримінального або номенклатурного «даху»; бажання мати готівкові кошти для здійснення повсякденної фінансово-господарської діяльності тощо). Економічна ситуація, на жаль, дає підстави вести мову про доречність криміналізації так званого псевдо-підприємництва. Зрозуміло і те, що цей крок жодним чином не вплине на мотивацію

зазначених дій, не спроможний ні усунути, ні навіть мінімізувати ті чинники, які породжують вчинення фіктивних правочинів у бізнесовій сфері. Адже ринок конвертаційних послуг вважається однією з форм функціонування ринкової економіки за умов недосконалої системи оподаткування та корупції, яка її «прикриває» [3, с. 46].

Як відзначають фахівці, навіть жорстка політика НБУ щодо очищення банківського сектору не зупинила роботу конвертаційних центрів в Україні; пов'язані з тіньовою економікою транзакції можуть бути присутні в будь-якому банку в обсязі до 5% від усіх операцій. Утім, сприяння незаконній конвертації – не єдина сфера докладання зусиль зловмисників, які стоять за фіктивними суб'єктами господарювання: останні використовуються і для шахрайства та відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, створення передумов для ухилення від сплати податкових і соціальних внесків, безпідставного отримання з бюджету відшкодування ПДВ, досягнення інших протиправних цілей. Наприклад, фірми з ознаками фіктивності були задіяні для реструктуризації кредитного портфелю Приватбанку на суму 110 млрд грн [4].

Видається, що питання кримінальної відповідальності за таке негативне явище в економіці як фіктивне підприємництво зберігає свою актуальність понині, навіть після здійсненої декриміналізації. Варто погодитись із О. Дудоровим у тому, що основна пов'язана з цією заборонаю проблема полягала не стільки в якості кримінального закону, скільки в його некваліфікованому або тенденційно-вибірковому застосуванні. Зокрема, вказівка в уже виключеній ст. 205 КК на мету прикриття незаконної діяльності, хоч і не повною мірою враховувала процесуальну здійсненість кримінального переслідування як один із принципів криміналізації, загалом правильно орієнтувала правоохоронні органи на притягнення до кримінальної відповідальності фактичних управлінців підприємств, а не тих осіб «із пониженою соціальною відповідальністю», які виступають лише «живим» знаряддям в руках злочинців [3, с. 48].

Отже, варто резюмувати про таке: декриміналізація фіктивного підприємництва була передчасним, недостатньо обґрунтованим кроком вітчизняного законодавця, навіть незважаючи на чималий

обсяг конструктивної критики на адресу відповідної заборони. Стикнувшись із масштабним і загрозливим для вітчизняної економіки феноменом реалізації конвертаційних схем, БЕБ повинна мобілізувати наявні в нього ресурси, передусім аналітичні та законопроектні, з метою нормативного визначення критеріїв (елементів) протиправності фіктивного підприємництва та запровадження обґрунтованих підстав юридичної відповідальності за це діяння.

Література:

1. Злочин чи спосіб учинення? *Закон і Бізнес*. 8–14 квітня 2017 р. № 14.
2. Стан здійснення судочинства в Україні в 2016 році (опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України). Київ: Верховний Суд України, 2017.
3. Дудоров О.О. Ще раз про кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту*. 8–10 червня 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 44–48.
4. Ормоцадзе М. Почему теневая экономика не может существовать без банков. URL: https://lb.ua/economics/2017/05/10/365907_rochemu_teneva_ekonomika.html (дата звернення: 5.09.2021).

Кисельова М.С.,

*молодший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрНУ, Україна, м. Харків*

ВПЛИВ COVID-19 НА РОЗВИТОК ЯВИЩА ОРГАНІЗОВАНОЇ КОРИСЛИВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Спалах пандемії COVID-19 став, без перебільшення, ще одним глобальним викликом для людства. З одного боку, коронавірус це перш за все криза охорони здоров'я, оскільки пандемія вимагала швидкого та ефективного виявлення збудника та розроблення відповідних методик й фармацевтичних засобів для лікування. З іншого боку, будь-яка епідемія, не кажучи вже про пандемію, має цілком конкретні наслідки, такі як економічна криза, соціальна нестабільність, зростання злочинності. Так, саме страх і тривога, відчуття «потрапляння у домашню пастку» через обмеження можливості жителів пересуватися за межами власних будинків, депресія і тривожні розлади стали підґрунтям для поширення організованої злочинності, зокрема корисливої, не лише в Україні, а в Європі.

Що ж таке корислива злочинність? Чим вона відрізняється від інших видів злочинності? Існує її багато визначень, але більшість науковців схиляються до думки Літвінова В. І., який наголошує, що корислива злочинність – це сукупність посягань на сферу економіки кримінально караних діянь та осіб, що обумовлена свідомим наміром останніх до отримання протиправної майнової вигоди (користі) [1, с. 16]. До такої злочинності науковці відносять крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, шахрайство, бандитизм та ін. [2, с. 244].

COVID-19 продемонстрував не лише, як біологічні фактори у вигляді хвороби впливають на розвиток організованої корисливої злочинності в Україні та Європі, а й здатність держав, їх правоохоронних органів протистояти «невидимій» небезпеці під назвою COVID-19.

Аналізуючи дані Європолу, необхідно зауважити, що протягом 2020 року вплив COVID-19 на організовану корисливу злочинність постійно змінювався і мав такі тенденції:

1. Через попит на медичні та санітарно-гігієнічні товари (маски, рукавички, засоби для чищення, дезінфікуючі засоби для рук та ін.), а також засоби індивідуального захисту збільшились випадки продажі такої категорії підроблених товарів, оскільки саме ці товари обов'язково використовуються у громадських приміщеннях та громадському транспорті. Великі партії неякісних захисних масок продовжували надходити в Європу, особливо з таких країн, як Бангладеш, Китай, Малайзія, Сінгапур та Туреччина. У серпні 2020 року європейські митні органи перехопили, вилучили або повернули понад 8,5 мільйонів масок без сертифікації CE. Збільшилась торгівля такої контрафактної продукції, як інфрачервоні термометри та дезінфікуючі засоби для рук. Європол виявив ряд організованих груп, які впродовж 2020 року розповсюджували контрафактну медичну продукцію серед країн Європи [3].

2. Активізувався продаж підроблених «домашніх тестових наборів Soqona», фармацевтичних препаратів, вакцин. При цьому продажі такої продукції значно зросли як в мережі Інтернет так і в автономному режимі за допомогою різних Інтернет-платформ та стандартних методів продажу від «дверей до дверей».

3. В Європі та Україні у 2020 році спостерігалось зменшення активності організованої злочинності, пов'язаної із торгівлею людьми у зв'язку з обмеженнями на кордонах. Через глобальні зміни в суспільстві викликані пандемією COVID-19, організовані злочинні групи змушені були тимчасово призупинити таку діяльність, спрямувавши зусилля на збуті запасів наркотичних засобів, що викликало значні коливання в їх ціні [4].

4. «Буйним цвітом» розквітає шахрайство:

- злочинці активно адаптують схеми телефонного шахрайства, пов'язаного із проведенням в приміщеннях заходів дезінфекції;

- створюються такі шахрайські схеми, як «онук» або «трюк племінників», коли шахраї видавали себе за члена сім'ї, який захворів і просить кошти на оплату ліків або лікарняні рахунки. Європол зафіксував використання таких схем, як за допомогою засобів

зв'язку, так і особисті контакти із жертвою. Найбільш уразлива категорія жертв цього злочину це літні люди;

- шахраї грали роль представників громадськості або правоохоронних органів, виписували штрафи в громадських місцях тим особам, хто в перебував в таких місцях без захисних масок.

5. Під час пандемії COVID-19 злочинці активізували спеціально створені легальні бізнес-структури, щоб організувати схеми постачання та розповсюдження контрафактних товарів, використовуючи особисті дані справжніх і легально діючих компаній [3].

6. У той час, як кількість побутових крадіжок в Україні та Європі загалом значно зменшилась, продовжували фіксуватись випадки крадіжок медичного обладнання, санітарних засобів та фармацевтичних препаратів, які користуються великим попитом у медичній сфері. Європол повідомляє про збільшення кількості крадіжок з вантажівок, закладів, що продають товари першої необхідності. В Україні «найпопулярнішими» злочинами у 2020 році стали крадіжки та грабежі, рівень яких виріс вдвічі, в порівнянні з 2019 роком [5].

7. Не можна оминати стороною дослідження особистості сучасного «карантинного» корисливого злочинця. Така особистість під час пандемії COVID -19 дуже швидко адаптувала відомі злочинні схеми, щоб отримати вигоду з побоювань і страхів жертв під час кризи. На «сцену» вийшов «новий тип злочинця». Він добре обізнаний в технічній, психологічній, особистісній сферах, спроможний адаптувати злочинні схеми залежно від ситуації у суспільстві. Ввічливий та легкий у спілкуванні, використовує всі види та джерела комунікації для досягнення задуманого, вмотивований на задоволення своєї корисливої мети шляхом використання людської тривоги та депресій. Такий злочинець – «професійний психолог», а від цього дуже суспільно-небезпечний.

8. Пандемія COVID-19, самоізоляція, обмежене пересування, життя online сприяло появі нових способів вчинення злочинів організованими злочинними групами, насамперед, йдеться про чисельні корисливі злочини з використанням комунікаторів (різноманітних засобів зв'язку).

9. Злочинність в режимі он-лайн стала організованою, добре спланованою, з'являються злочини «за сценарієм» з розподілом

ролей між співучасниками (наприклад, коли злочинці вдають із себе представників державних відомств чи санітарів, які начебто проводять тести на коронавірус чи перевіряють присутність мешканців вдома, при цьому жертв обману відволікають та грабують).

10. Жертвами корисливої організованої злочинності стали не лише приватні споживачі, але й державні органи. За даними Європолу, у Бельгії влада замовила в Туреччині медичні маски на суму у 5 млн. євро, але так ніколи їх і не отримала. Іспанське видання *El Pais*, із посиланням на анонімні джерела, пише, що місто Мадрид придбало 640 тис. підробних тестів на коронавірус [4].

Отже, організована корислива злочинність в умовах пандемії COVID-19 є надзвичайно масштабним, соціально-небезпечним явищем, яке характеризується активізацією кіберзлочинності, шахрайства, незаконного постачання контрафактних або недоброякісних товарів та інших злочинів, метою яких є отримання неправної майнової вигоди.

Література:

1. Литвинов В.И. Корыстные посягательства на личную собственность и их предупреждение. Минск: Университетское, 1989. 271 с.

2. Голіна В.В., Головкин Б.М., Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: Право, 2014. 513 с.

3. Europol 2020, Beyond the pandemic – how COVID-19 will shape the serious and organized crime landscape in the EU. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/beyond-pandemic-how-covid-19-will-shape-serious-and-organised-crime-landscape-in-eu>.

4. Europol 2020, Viral marketing – counterfeits, substandard goods and intellectual property crime in the COVID-19 pandemic. URL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/viral-marketing-counterfeits-in-time-of-pandemic>.

5. Преступность в Украине: как менялась ситуация в 2013-2020 годах. URL: <https://ru.slovoudilo.ua/2021/01/28/infografika/obshhestvo/prestupnost-ukraine-kak-menyalas-situaciya-2013-2020-godax>

Колб О. Г.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права Націо-
нального юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Заслужений юрист
України*

Колб Р. О.,

*аспірант кафедри кримінального пра-
ва і процесу Волинського національного
університету імені Лесі Українки*

ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ, НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Необхідність розгляду даного питання у цій роботі обумовлена декількома обставинами, а саме:

1) вирішенням завдання щодо встановлення існуючих у сфері банківської діяльності тенденцій розвитку кримінальних правопорушень у вказаній галузі суспільних відносин та їх впливом на економіку України;

2) змістом процесу подальшої гармонізації вітчизняного законодавства з означеного виду соціального контролю до законодавства ЄС та використання у зв'язку з цим позитивного зарубіжного досвіду запобігання суспільно небезпечним діянням у банківській системі України;

3) доведенням актуальності та об'єктивної обумовленості розгляду на дисертаційному рівні банківської установи як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі у сфері економіки.

Зокрема, як свідчить практика, одним із самих суспільно небезпечних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері господарської діяльності, є ті із них, що посягають на встановлений на нормативно-правовому рівні порядок діяльності банківських установ України (до таких, зокрема, можна віднести наступні із них:

- ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»;

- ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму»;

- ст. 218-1 «Доведення банку до неплатоспроможності» Кримінального кодексу (КК) України; ін.).

Так, розпочинаючи з 2016 року в Україні намітилась негативна тенденція до щорічного збільшення кількості зареєстрованих у Єдиному реєстрі досудового розслідування (у середньому до 500 випадків) кримінальних правопорушень, що мають місце у зазначеній сфері суспільних відносин [1].

Не покращились та суттєво не змінилися ці показники й у подальші роки (2017-2020 р. р.). Так, за даними Національної поліції тільки у 2019 році в Україні було викрито 4 тис. 263 кіберзлочини, у тому числі й у сфері банківських установ, які завдали збитків на 28 млн. гривень [2].

Показовою у цьому контексті є протиправна діяльність банку «Аркада», у результаті якої були незаконно виведені з його фінансового обігу 9 млрд. грн., а також зменшено норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR) із 100% до 60,23% [3]. При цьому варто зазначити, що однією з умов, яка сприяє вчиненню кримінальних правопорушень у сфері функціонування банківських установ, є неналежна діяльність Національного банку України (НБУ) по їх запобіганню, як це передбачено п. 30 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України».

Як це витікає із змісту ст. 2 Закону України «Про Національний банк України», НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України. При цьому основною функцією НБУ, як це зазначено в ч. 1 ст. 6 даного Закону, є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Для її реалізації та створення реальних гарантій виконання у повному об'ємі своїх повноважень законодавець визначив перелік

й інших функцій НБУ (ст. 7 Закону України «Про Національний банк України»).

Їх аналіз дозволяє стверджувати, що при такому дуалістичному підході НБУ зобов'язана належним чином вживати всі передбачені законом заходи щодо запобігання посяганням як на стабільність фінансової системи, так і на встановлений порядок протидії легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом, особливо після внесення суттєвих змін і доповнень у Закон України «Про Національний банк України» в період 2014-2021 р.р.

Поряд з цим, як встановлено в ході даного дослідження, реальність є дещо іншою. Як з цього приводу у свій час влучно зауважив Р. Шпек, діючий КК України містить певні норми, які, при правильному їх використанні, могли б посилити корпоративну безпеку та належний захист прав банківських установ у кримінальному судочинстві [1].

У той самий час, практика свідчить про те, що ці норми не працюють належним чином. Зокрема, особливу занепокоєність у зв'язку з цим викликають випадки кредитного шахрайства у процесі повернення кредитів відповідним банківським установам. При цьому найпоширенішими видами кримінальних правопорушень є: шахрайство (ст. 190 КК), шахрайство з фінансовим ресурсами (ст. 222 КК), підробка документів, що пов'язана з цими проявами шахрайства (ст. 358 КК), незаконні дії із заставним майном (ст. 388 КК) та умисне невиконання або перешкоджання виконанню судових рішень (ст. 382 КК); ін. [1].

Все це свідчить про те, що НБУ неналежним чином виконує свої зобов'язання щодо організації запобіжної діяльності у системі банківських установ, що визначені в ст. 7 Закону України «Про Національний банк України», що в кінцевому результаті негативно впливає на стан економіки нашої держави.

Мова, у тому числі, ведеться й про налагодження ефективності взаємодії з означених питань з правоохоронними органами, у першу чергу, з новоствореним Бюро економічної безпеки (БЕБ) [4]. Зокрема, як свідчить практика, щорічно лише 1% заяв банківських установ про вчинені у сфері їх діяльності кримінальні правопорушення правоохоронцями доведено до суду [1].

Як у зв'язку з цим слушно резюмують фахівці банківської справи, на жаль, ситуація яка зараз спостерігається по розкриттю зло-

чинів у банківській сфері, не говорить про ефективність роботи банків та правоохоронних органів [1].

Як видається, логічним у зв'язку з цим було б доповнення ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» п. 38 наступного змісту:

«Для забезпечення ефективності реалізації визначених у цій статті Закону інших функцій Національного банку України останній зобов'язаний налагодити належну взаємодію з правоохоронними органами з питань запобігання вчиненню у сфері банківської діяльності кримінальних правопорушень».

Додатковим аргументом щодо запропонованої видозміни даного закону виступають науково обґрунтовані висновки учених про те, що зволікання та службова недбалість у даному напрямі завдає значні збитки для стабільності фінансової системи держави (а, це – пріоритетне завдання НБУ (ст. 6 Закону України «Про Національний банк України»)), а також приводить до значної шкоди для різних суб'єктів господарської діяльності, включаючи й іноземців [5, с. 94].

Без сумніву, що важливим у цьому сенсі є й впровадження у національне банківське законодавство та практику позитивного зарубіжного досвіду, що стосується змісту запобігання кримінальним правопорушенням у зазначеній сфері суспільних відносин. Так, для протидії суспільно небезпечним явищам, що пов'язане з картковим шахрайством, оператори міжнародних платіжних систем розробили новий стандарт платіжних карток EMV (технологія «ЧП» та «ПН»), а також різні додатки безпеки, зокрема, додаток 3D Secure для операцій онлайн, які, як показує практика, складніше клонувати [6].

Отже, в цьому напрямі НБУ має активізувати свої зусилля, враховуючи, що питання впровадження кращих практик і стандартів, які існують у міжнародній банківській діяльності, відносяться до одних (інших) із функцій даного банку (п. п. 13, 21, 30 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України»), а також суттєво впливають на економічні показники в будь-якій державі.

Література:

1. Шпек Р. Проблеми розкриття злочинів у банківській сфері. Інтернет-портал FinPost. URL: <http://finpost.com.ua/news/5429>.

2. Анатомія кіберзлочину: ключові тренди 2020 року. URL: <https://ecpl.com.ua/news/anatomia-kiber-zlochynu>.

3. Відкрито справу щодо 9 млрд. грн., зібраних через банк «Аркада». URL: <https://finclub.net/ua/news/vidkryto-spravu-shchodo-9-mlrd-hrn-zibranykh-cherez-bank-arkada.html>.

4. Про бюро економічної безпеки: Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-20. Офіційний вісник України. 2021. № 25. Ст. 1151.

5. Олійничук О. Банківські картки як об'єкт шахрайства: стан і протидія явища. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 1 (9). С. 91-94.

6. Глотов М. Як захистити свої гроші на картці. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2015/07/8/549843/>.

Колодяжний В.С.,

*старший викладач, Національна академія
Служби безпеки України, Україна, м. Київ*

СТРАТЕГІЯ ТА МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ У ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

Безпека держави комплексне поняття, і залежить від організації безпеки у всіх соціально-економічних площинах, внутрішнього середовища та зовнішнього оточення держави. При забезпеченні безпеки держави особливої уваги вимагають пріоритетні галузі економіки від яких залежить динаміка розвитку країни та її місце в зовнішньому середовищі. Організована злочинність у пріоритетних галузях економіки дестабілізує соціально-політичну сферу держави, у світлі чого діяльність правоохоронних органів по попередженню, припиненню і розкриттю такої діяльності стає досить актуальною та необхідною для нормального становлення і розвитку держави.

Організована злочинність – це суспільно небезпечне соціальне явище, що характеризується тісним поєднанням кримінального

світу з тіньовими економічними структурами і корупцією в органах влади і управління, що виявляє себе в діяльності злочинних спільнот, які контролюють джерела протиправних, а також окремих видів правомірних доходів на певних територіях або в певних сферах соціальної практики» [2, 117].

Сьогодні, організована злочинність в розрізі пріоритетних галузей економіки набуває загрозливих розмірів та загрожує не лише економічній, а й державній безпеці України та українського суспільства в цілому.

Серед пріоритетних галузей економіки слід виокремити наступні:

1. Агропромисловий комплекс за напрямками – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення.

2. Житлово-комунальний комплекс за напрямками: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері тепlopостачання, централізованого водopостачання та водовідведення.

3. Машинобудівний комплекс за напрямками – виробництво нових та імпортозаміщуючі видів електронних-обчислювальних машин, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів.

4. Транспортна інфраструктура за напрямками – будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури.

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками – будівництво курортно рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури.

6. Переробна промисловість за напрямком – імпортозаміщуюче металургійне виробництво [1].

Слід зазначити, що організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки активно використовуються схеми легалізації незаконно отриманих грошових коштів, а саме з використанням:

механізмів страхування та механізмів безпідставного відшкодування ПДВ з державного бюджету України.

В Україні боротьбу з організованою злочинністю здійснює ціла низка державних органів, які мають утворювати єдину систему. До них належать:

1. Спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю:

а) Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України;

б) спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України;

2. Державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю у межах виконання покладених на них інших основних функцій:

а) органи Національної поліції і Служби безпеки України;

б) органи прокуратури України;

в) органи доходів і зборів, органи прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю;

г) органи та установи виконання покарань і слідчі ізолятори;

д) розвідувальний орган Міністерства оборони України;

е) Служба зовнішньої розвідки України;

є) Національне антикорупційне бюро України [3].

Стратегія боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки має розроблятися за безпосередньої участі названих структур та органів, оскільки вони є основними учасниками цього процесу. Стратегія заходів боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки повинна носити тривалий, системний характер та запроваджувати комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки, створювати можливість покращення контролю за ситуацією, реалізацію превентивних заходів мінімізації негативних проявів, звуженню сфери кримінальної активності організованих груп, об'єднань та угруповань, реальному забезпеченню захисту прав і законних інтересів держави, громадян та суб'єктів господарювання в цілому.

З метою розроблення та впровадження механізму боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки

від представників юридичної науки і практики потрібно не тільки продовження дискусії про конкуренцію різних розпізнавальних технологій, але і внесення конкретних теоретичних, методологічних, нормативних і практичних пропозицій, що ведуть до принципового вирішення проблеми контролю, попередження та боротьби зі злочинністю. Нинішнім можливостям боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки в Україні найбільшою мірою ми вважаємо, відповідає жорсткий кримінально правовий контроль. Досвід зарубіжних країн свідчить, що за наявності рішучості держави, реалізації розумної анти-кримінальної політики з безумовним дотриманням принципу рівності громадян перед кримінальним законом незалежно від посадового, майнового стану та інших обставин, боротьба зі злочинністю, в тому числі і з організованою, може бути досить ефективною.

На нашу думку, механізм боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки має в себе включати наступне:

1. Правову основу, організаційні, матеріально-технічні заходи та міжнародне співробітництва у цій сфері;

2. Виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;

3. Запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;

4. Запобігання створенню організованих злочинних угруповань;

5. Виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань та притягнення винних до відповідальності;

6. Запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність.

Отже, в умовах сьогодення, коли стан організованої злочинності у пріоритетних галузях економіки, створює загрозу національній безпеці України, одним із найскладніших завдань є ефективна протидія злочинності в контексті ґрунтовного реформування системи державної та національної безпеки держави. Актуальними залишаються питання виявлення прогалин або колізій у законо-

давстві, обґрунтування необхідності певних законодавчих новел, розроблення та запровадження стратегії та механізму боротьби з організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки.

В умовах сучасного стану правоохоронної діяльності України, розробка стратегії та механізму боротьби із організованою злочинністю у пріоритетних галузях економіки має будуватися перш за все з урахуванням міжнародних угод та договорів, а також міжнародного досвіду інституційно-організаційного забезпечення розслідування економічних злочинів у розвинутих країнах.

Література:

1. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 06.09.2012 № 5205-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.

2. Организованная преступность – 2 / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. М.: Криминологическая ассоциация, 1993. 328 с.

3. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-XII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної ради України/Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3341-12>.

Кононова І.В.,

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри аналітичної економіки
та менеджменту, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ, Україна, м. Дніпро*

Демчук Я. О.,

*здобувач вищої освіти спеціальності 051
«Економіка», Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
Україна, м. Дніпро*

АНАЛІТИЧНА РОЗВІДКА ЯК ФУНКЦІЯ ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМСТВ ВІД ВПЛИВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Інформація в сучасному світі відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки суспільство фактично складається з різних інформацій, а володіння нею в окремих випадках може впливати на різноманітні процеси як локального, так і загальнодержавного значення. Саме аналітична розвідка надає безліч можливостей на основі здійснення аналітичних операцій щодо існуючої інформації дозволяє отримати повноцінне уявлення про таке явище, як організована злочинність та її вплив на результати господарської діяльності підприємств та організацій.

В сучасних умовах специфіка аналітичної розвідки полягає в забезпеченні особи, яка приймає рішення, необхідною і достатньою кількістю аналітичної інформації для прийняття єдино правильного, ефективного в умовах непередбаченості і кризових явищ управлінського рішення. Результати аналітичної розвідки певною мірою забезпечують, захищають керівників, управлінців від ризиків, небезпек і викликів сьогодення, рекомендуючи те чи інше ефективне управлінське рішення, прогножуючи наперед наслідки його прийняття чи неприйняття, чи бездіяльності.

Проблеми аналітичної розвідки розглядалися в наукових працях І. Андрущенко, Н. Ахтирської, О. Бусол, О. Долженкова, А. Дороніна, В. Захарова, М. Каретнікова, В. Крутова, Б. Нагіленка,

І. Нежданова, Д. Никифорчука, С. Ніколаюка, Н. Москаленко, С. Овчинського, Ю. Орлова, В. Ортинського, В. Пилипчука, В. Рудешка, В. Сальникова, А. Шумілова, Є. Яковця та інших учених. Утім, стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій зумовлює необхідність подальших досліджень даної проблеми.

Розвідка існувала завжди, і ще у давнину стало зрозумілим її значення для політики, економіки та торгівлі. Як свідчить зарубіжна та вітчизняна практика, останнім часом цінність розвідки, комерційних таємниць та інформації загалом зростає, з огляду на стрімке впровадження інтернет-технологій у господарську діяльність підприємств та поширення зростання небезпек в цій сфері.

Аналітична розвідка виникла як потреба підприємства в інформації про стан його оточення, в тому числі і злочинного суб'єктів, та тих, хто має вплив на його функціонування та розвиток. Результати аналітичної розвідки безпосередньо формують підґрунтя для прийняття стратегічних рішень та бізнес-планування безпечного функціонування підприємств.

Аналітична розвідка як функція захисту підприємства та база для підтримки управлінських рішень вважається таємничою діяльністю підприємства і повністю відображає підходи системи управління до його функціонування. Загалом це пов'язано з тим, що виступає у якості об'єкта та предмета аналітичної розвідки, вимоги до інформації та її змісту, методи та шляхи пошуку й збору даних.

У перекладі з грецької слово «аналіз» (analysis) означає розкладання, розчленування. Термін «аналітичний» означає «містить аналіз, детальний розбір чого-небудь», служить для аналізу [1]. Аналіз може бути предметним або логічним, уявним. Термін «розвідка» тлумачиться як дія з метою дізнатися шляхом розпитування або спостереження про кого-, що-небудь.

Загальновизнаного поняття видів розвідки на даний час ні західними, ні вітчизняними науковцями та експертами не сформульовано. Аналіз літературних джерел показав, що для означення розвідувальної роботи на рівні підприємства крім аналітичної розвідки можуть застосовуватися різні терміни: ділова розвідка, бізнес-розвідка, комерційна розвідка, економічна розвідка, промислова розвідка тощо.

Велику зацікавленість щодо методів аналітичної розвідки проявляють як державні, так і недержавні спецслужби. У багатьох країнах, зокрема у правоохоронних органах США та Німеччини були створені спеціальні підрозділи аналітичної розвідки. З метою здійснення постійного і системного моніторингу й аналізу закритих і відкритих джерел інформації та збору відомостей, що становлять оперативний інтерес у боротьбі з організованою злочинністю, у складі ГУБОЗ МВС України також були створені підрозділи аналітичної розвідки [2].

Організована злочинність упродовж, як мінімум, кількох останніх десятиліть залишається однією з найбільших небезпек для політичного та економічного розвитку багатьох країн світу. Найчастіше потерпають від її негативних впливів держави, які знаходяться в стані суспільно-політичних трансформацій. Не є винятком, на жаль, і Україна. Організовані злочинні спільноти, які діють в Україні, охопили найприбутковіші сфери економіки та господарської діяльності, у т.ч. банківської, використання бюджетних коштів, видобування корисних копалин тощо [3]. Електронні фінансові транзакції, інтернет, супутниковий зв'язок, що забезпечують якість життя та спрощують ведення господарської діяльності – всім цим успішно користуються злочинні організації.

Глобальна діяльність організованої злочинності свідчить, що є необхідність у більш активному застосуванні методу системного аналізу до вивчення злочинів, й аналітичної розвідки її обсягів, причин та галузевих особливостей.

В найбільш загальному розумінні аналітична розвідка представляє собою компонент розвідувальної діяльності, метою якого є виявлення, оцінювання, прогнозування загроз та небезпек перебігу економічних процесів, подій, їх наслідків та заходів на основі відомостей, одержуваних переважно з відкритих джерел, а також розвідкою інших видів [4].

Слід зазначити, що за останній період аналітична розвідка також виділилася в самостійний напрям діяльності структур, що забезпечують безпеку господарюючих суб'єктів, а в поєднанні з іншими технологіями аналітичної обробки інформації вона утворює цілий комплекс розвідувальних заходів.

На розвиток аналітичної розвідки впливають розвідувальні комп'ютерні програми, оперативні обліки та оперативна техніка. Вплив розвідувальних комп'ютерних програм та оперативних обліків обмежується рамками комп'ютерної розвідки як способу отримання оперативно-розшукової інформації в межах здійснення аналітичної розвідки.

Як свідчить практика розслідування, одним із упущень у веденні аналітичної діяльності є відсутність комплексного кримінологічного, економічного, фінансового аналізу стану відповідних галузей економіки, які стали об'єктами, залученими до процесу організованої злочинної діяльності.

Розглянувши статистичні матеріали [5] представлені у звітності про кримінальні правопорушення вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності за 2020 рік було встановлено, найбільша кількість злочинів (майже 50%) припадає на галуз торгівлі. Але слід звернути увагу на той факт, що на організовану злочинність у цій галузі припадає менше 1%. Натомість у будівництві цей показник складає вже 9%, а у фінансовій та страховій діяльності – майже 25%. Порівнюючи статистичні данні за 2020 рік з даними 2019 року збільшення зафіксованих злочинів, здійснених у складі організованих груп видно, що зростання таких злочинів відбулося у галузі будівництва (на 3%) та у сфері фінансової та страхової діяльності (на 15%). Отже здійснення аналітичної розвідки у цих галузях потребує особливої уваги з точки зору протидії організованої злочинності.

Аналітична розвідка повинна надавати підприємству можливості дій у попереджувальному режимі, тобто до початку або реалізації поточних подій, форс-мажорів або інших змін. Для комплексної реалізації функцій аналітичної розвідки необхідно застосування в повному обсязі можливостей інформаційних систем, вивчати галузеві особливості щодо наявності злочинів, поєднувати ідентифікаційні, діагностичні і прогностичні методики, завдяки чому аналітична розвідка може перетворитися на своєрідну модель, що відображає характерні особливості всієї аналітичної роботи та дозволяє оцінити наслідки впливу організованої злочинності на результати діяльності господарюючих суб'єктів..

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уряд. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ: Перун, 2004. – 1440 с.

2. Проценко І.В. Розвідувальна діяльність як елемент забезпечення економічної безпеки України: поняття, види. *Науковий вісник НАВСУ*. 2003. Ч. 2. № 4. С. 162–173.

3. Хахановський В.Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: основні поняття та нормативно-правова база. *Науковий вісник ЛІВС*. Львів, 2003. № 2 (1). С. 191–195.

4. Никифорчук Д.Й., Бусол О.Ю. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації. монографія. К., 2010. 165 с.

5. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. Звітність про кримінальні правопорушення вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності. URL:https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113899&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 1.09.2021)

Копотун Ігор,

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ, Чеська Республіка, м. Куновице

Довбань Ігор,

кандидат юридичних наук, Виконуючий обов'язки голови правління ПрАТ «Київ – Дніпровське міжгалузеве підприємство промислового залізничного транспорту» Україна, м. Київ

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Якщо сутність політики взагалі – боротьба за владу, то найбільш яскраво ця сутність проявляється в діяльності соціальних суб'єктів, що претендують на отримання, завоювання, утримання влади в межах окремої країни. В умовах демократії мова, в першу чергу, йде про діяльність в середині країни політичних партій і низку відповідних процедур (вибори, агітація, законотворча діяльність). В масштабах світового співтовариства суб'єктами міжнародної політики виступають незалежні держави, а в останній період також міжнародні союзи та організації (ООН, НАТО, ОПЕК тощо).

Політика набуває статусу державної політики, коли її суб'єктом виступає держава як соціальний інститут, як колективне уособлення всіх легітимних гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової) певної країни. Державна політика - це спрямування діяльності держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності.

Вітчизняні дослідники (В.Горбулін та А.Качинський) наголошують, що державна політика покликана своєчасно виявляти назрілі проблеми розвитку суспільства, установлювати причини їх виникнення, складнощі, суперечливість та знаходити шляхи розв'язання цих проблем. Фахівцями обґрунтовується концептуальне розуміння державної політики як багатокомпонентної, ба-

готовимірної, багатогранної, динамічної системи, яка є базисом виміру суспільного життя з різнорівневими горизонтальними і вертикальними зв'язками, зовнішніми і внутрішніми впливами, структурними тисками і процесами (В.Тертичка).

Західні політологи звертають увагу на те, що державна політика включає: а) засоби за допомогою яких досягаються бажані результати; б) установи за допомогою яких обмежуються специфічні людські дії.

Спільним для більшості визначень державної політики є її розуміння в якості певного дороговказу як для тих, хто її втілює в життя, так і для тих, хто її дотримується. Не лише держава, а й будь-яка особа повинна мати свою політику, але державною ця політика стає не тому, що вона чинить якийсь вплив на суспільство, а тому що бере свій початок в уряді чи інших державних органах.

Дослідники відмічають три парадокси державної політики:

1. З одного боку, державна політика проголошується державними органами, які мають силу примусу і законне верховенство над поведінкою приватних осіб. З іншого боку – не всі державні агентства мають право видавати нормативні акти і нести за це відповідальність.

2. З одного боку державна політика означає наявність свідомого наміру, тобто передбачає що її творці знають чим є обрана ними політика, з іншого боку творці політики можуть не усвідомлювати своєї політики і свідомо її не обирати, бо вона може визначатися в процесі її здійснення несподіваним для законодавців способом, підпадати під вплив не залежно від думок і намірів її творців.

3. Державна політика включає не лише дію, а й утримання від неї, тобто з одного боку ДП означає цілеспрямоване втручання для змін на краще, з іншого – може полягати в продуманому залишенні справ у незмінному стані.

В цілому пропонується таке визначення поняття «державна політика» – це стабільна організована і цілеспрямована діяльність уряду (влади) стосовно певної проблеми, яка здійснюється ним безпосередньо і впливає на життя суспільства.

При аналізі державної політики певної країни дослідників насамперед цікавлять її концептуальні засади. Під останніми розуміють систему теоретично розроблених і законодавчо закріпле-

них загальних принципів і пріоритетів управління державою, що фіксують стратегічні напрями економічної, соціальної, оборонної, національної, гуманітарної, екологічної та іншої внутрішньої, а також зовнішньої політики на найближчі роки й подальшу перспективу.

Щодо ефективності державної політики, то вона оцінюється рівнем поліпшення якості життя громадян та забезпечення національної безпеки.

В спеціальній літературі достатньо глибоко відпрацьовані питання типології державної політики. Така типологія може базуватися на різних критеріях: - за сферами суспільного життя (економічна, ідеологічна, духовна сфери); - за галузями спрямування (освіта, охорона здоров'я, спорт); - за часом здійснення (під час війни, під час кризи, після кризова і т.ін.); - за напрямками та аспектами (внутрішня; зовнішня; культурна (мовна); демографічна; національна; аграрна; воєнна, безпекова).

Нарешті, в демократичному суспільстві панує думка, що будь-яка державна політика повинна спрямовуватися передусім на забезпечення громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини, досягнення добробуту й розвиток населення.

Серед різних напрямків державної політики особливе місце належить державній політиці національної безпеки. Це поняття разом з поняттям «національна безпека» прийшли до нас із США. На думку американських фахівців, основні компоненти державної політики національної безпеки мають складатись з дипломатичних (зовнішня політика), економічних, інформаційних (розвідка), військових й моральних аспектів. Крім того чільне місце тут має посідати екологічний аспект.

Серед вітчизняних дослідників поширена думка, згідно якої вся сукупність аспектів державної політики складає державну політику національної безпеки (ДПНБ), адже кожна державна політична акція (включаючи пасивність та бездіяльність) позначається на національній безпеці держави позитивно або негативно (до речі, далеко не завжди можна точно визначити наперед, як само).

При такому підході увага акцентується на тому, що розглядаючи державну політику національної безпеки, слід говорити про ін-

тегральну державну політику, тобто державну політику в цілому, без розкладу її на окремі складові і компоненти.

Ще однією відмінністю державної політики національної безпеки, яка відрізняє її від інших видів та напрямків державної політики, є те, що вона спрямована на захист національних інтересів і таким чином зачіпає практично всі сфери життя. Саме в цьому проявляється її сутність.

З огляду на вищесказане державна політика національної безпеки - це діяльність органів державної влади, громадських та інших організацій, яка спрямована на реалізацію національних інтересів (у тому числі їх захист), збереження цілісності об'єктивно диференційованого суспільства та досягнення на цій основі прогресивного суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку особи (громадянина), суспільства і держави

Зрозуміло, що кожна окрема країна має свої характерні особливості вироблення та реалізації державної політики національної безпеки. Так стосовно України доцільно виділити наступні:

Україна – суверенна, унітарна, правова європейська держава, яка має власну історію державотворення та розвитку демократичних інститутів, національні культурні та духовні традиції. З 1991 року розвивається у загальноновизнаних світовим співтовариством кордонах на основі здійснення українським народом свого невід'ємного права на самовизначення.

Україна в 2014 році стала жертвою воєнної агресії з боку РФ у формі «гібридної» війни і відкритої підтримки (зброєю, кадровими військовими та найманцями) сепаратистів і терористів. Наслідком агресії стала окупація Криму та частини східних областей. В цих умовах Україна була одностайно підтримана країнами Заходу і НАТО (система економічних і політичних санкцій щодо РФ, розгортання нових баз у східній Європі, особливі партнерські відносини України з НАТО, готовність окремих країн-членів постачати Україні не летальну та летальну високоточну зброю тощо).

В українському суспільстві зберігається розбіжність щодо зовнішньополітичних та внутрішньополітичних пріоритетів держави. В Донецькій і Луганській областях ця розбіжність набула форми озброєного сепаратизму, який спирається на масштабну підтримку з боку РФ.

Політика забезпечення національної безпеки в Україні супроводжується трансформаціями відповідних державних інститутів. В країні триває перманентна політична реформа. Діяльність Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради та судової гілки влади остаточно не унормовано (часті зміни Конституції і виборчого законодавства, позачергові вибори Президента та парламенту, започаткована люстрація тощо).

Підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС фіксує чіткий зовнішньополітичний вектор країни і, одночасно, формує низку економічних і політичних викликів національній безпеці (проти-дія з боку РФ і Митного союзу, труднощі адаптації промислових регіонів сходу та півдня країни).

Зберігається стан енергетичної залежності від Російської Федерації, який в останній час набув форм шантажу та енергетичної війни.

Вище політичне керівництво Росії розцінює курс України на вступ до НАТО як загрозу власній національній безпеці й проти-діє цьому всіма засобами (у т.ч. відкритою військовою агресією).

Література:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К. : НІСД, 2015. 684 с.

2. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2004. №3

3. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України. *Страт. панорама*. 2005. № 3. С. 11-18.

4. Державна політика України в сфері реформування системи правоохоронних органів у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції: Науково-практичний посібник. В.А. Ященко, С.Л. Люлько, Г.В. Новицький та ін.; За заг. ред. академіка НАН України В. П. Горбуліна. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. 188 с.

Корнякова Т.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного і
кримінального права, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
Україна, м. Дніпро*

Климюк І.М.,

*доктор філософії, викладач кафедри
адміністративного і кримінального пра-
ва, Дніпровський національний універси-
тет імені Олеся Гончара,
Україна, м. Дніпро*

ТЕНДЕНЦІ ПОШИРЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасна злочинність безперечно розвивається під впливом міжнародних глобалізаційних процесів. Транснаціональна злочинність є динамічною, тому формує злочинність не тільки на міжнародному рівні, а й осередки на національних рівнях. Вчений Некрасов В. А. відмічає, що національна організована злочинність є вищим рівнем національної організованої злочинності [6, с. 89–103] і ми з цим згодні.

Наявність організованої злочинності вже не викликає подиву, на відміну від офіційної статистики в Україні. За статистикою Генеральної прокуратури України протягом 2020 року зафіксовано 377 організованих груп та злочинних організацій, матеріальні збитки від діяльності яких становлять 1 092 792 тис. грн. [4]. І це тільки офіційні цифри. Зазнали збитків наша держава, територіальні громади та люди. Такі кримінальні правопорушення вчиняються у складі неповнолітніх осіб, із застосуванням корумпованих зв'язків, у т.ч. в органах влади та управління; з міжрегіональними зв'язками, з транснаціональними зв'язками. Відмічають організовану злочинність сформовану на етнічні основи у бюджетній сфері, банківській, фінансово-кредитній, у сфері приватизації, у сфері земельних правовідносин, у паливно-енергетичному комплексі, сільському та лісовому господарстві. У добувній промисловості,

будівництві та інших сферах. Таким чином, організована злочинність присутня у багатьох сферах нашого життя, тим самим, – відбираючи в суспільства та держави кошти, можливості та час. На нашу думку це відбувається тому що це комусь вигідно. Пропозиція породжує попит, а без попиту, як відомо, не було б і пропозиції.

Відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду [5, ст. 2].

Відповідно до новин Генеральної прокуратури України, за даними від 7 вересня 2021 року попереджено завантаження на морський транспорт і вивезення з митної території України зернових культур, що перебували у розпорядженні АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (ч. 5 ст. 191 КК України). Їх намагалися вивезти на адресу компанії-нерезидента, яка має заборгованість перед ДПЗКУ 7 млн доларів США за раніше поставлений вантаж. Наразі правоохоронцями проводяться невідкладні слідчі дії у морському порту «Чорноморськ» та в складських приміщеннях [7].

За показниками від 10 вересня 2021 року вироком Токмацького районного суду Запорізької області мешканця Старобешеве Донецької області визнано винним в участі у терористичній організації (ч. 1 ст. 258-3 Кримінального кодексу України) [9]. Викрито та повідомлено про підозру трьом учасникам організованої групи, яка займалась доставкою та збутом наркотичних засобів та території Державної установи «Львівська установа виконання покарань № 19» (ч. 3 ст. 307 Кримінального кодексу України) [2].

Наведені приклади ілюструють реальну невтішну картину поширення організованої злочинності на національному й транснаціональному рівнях.

Науковці Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотов Є. К. до факторів розвитку світової економіки та політики, що обумовили виникнення транснаціональної злочинності

(згідно з довідковим документом до пункту 4 порядку денного Всесвітньої конференції з організованої транснаціональної злочинності на рівні міністрів (Неаполь, Італія, 21-23 листопада 1994 року) відносять: – збільшення взаємозалежності держав; – формування світового ринку, для якого характерні тісні економічні зв'язки, взаємні інвестиції; – формування міжнародних фінансових мереж, систем міжнародних розрахунків, що дозволяють швидко здійснювати складні фінансові операції, з залученням банківських установ декількох держав; – розвиток світових систем комунікацій; – розвиток міжнародної торгівлі, чому особливо сприяло введення системи вільної торгівлі в післявоєнний період; – широкий розвиток технологій контейнерних перевезень; – збільшення масштабів міграції, виникнення багатонаціональних мегаполісів; – «прозорість кордонів» між державами, що входять до Європейського Союзу та Співтовариства Незалежних Держав [1, с. 25; 8, с. 22-23].

До вищезазначених чинників розповсюдження організованої злочинності на нашу думку слід додати: – бажання отримати матеріальні вигоди, що зрештою можуть бути навіть бажанням покращити свій матеріальний стан, внаслідок низьких заробітних плат в країні, що спостерігається особливо у 2021 році, у т.ч. скорочення робочих місць; – корупційні зв'язки, бо організована злочинність є саме бізнесом між певною групою людей, іноді учасниками з різних країн, які наділені певними владними повноваженнями; – низькою ефективністю системи протидії організований злочинності. До такого висновку ми прийшли порівнюючи статистику Генеральної прокуратури України за 2020 рік, де виявлено 377 організованих груп та злочинних організацій, а за статистичними даними Державної служби фінансового моніторингу України у 2020 році зафіксовано лише 4 744 115 повідомлень про фінансові операції, що до речі на 58,7% менше ніж у 2019 році (11 462 494) [3, с.17]. Тобто необхідне узгодження між діяльністю органів протидії організований злочинності.

Оскільки організована злочинність має більшою мірою міжнародний характер, то необхідно знайти дійсного союзника на міжнародній арені, бо навіть маючи величезне бажання побороти транснаціональну злочинність та, наприклад, не «впустити» до

себе «злочинні осередки», окремо взята країна – Україна може не впоратись з зовнішнім тиском.

Підтримання громадянської позиції та високих моральних надбань зараз не в моді, проте ми будемо продовжувати транслювати дані ідеї. На нашу думку жодна держава не може розвиватися у правовому полі маючи занедбану культуру та деградуєче суспільство, у якому кошти знаходяться попереду моралі та виступають проти своїх громадян.

Література:

1. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотов Є. К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. Київ: КИЙ, 2011. 52 с. (Серія «Безпекознавство»).

2. Збут наркотиків у львівському СІЗО – викрито організовану групу. Генеральна прокуратура України: сайт. 10.09.2021. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regions_news_detail?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=303666 (дата звернення: 10.09.2021).

3. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. Київ. 2021. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-diyalnist/2020-rik/richnij-zvit-derzhfinmonitoringu-za-2020-rik.html> (дата звернення: 10.09.2021).

4. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями 2020 р. // Генеральна прокуратура України: сайт / Форма № 1-ОЗ. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 10.09.2021).

5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності: прийн. резол. 55/25 Ген. Асамблеї від 15.11.2000, ратифік. Від 04.02.2004, підстава - 1433-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 10.09.2021).

6. Некрасов В. А. Место правоохранительных органов в борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: учебное пособие / под ред. Л. Д. Тимченко. Ирпень: Нац. Акад. ГНС Украины, 2005. С. 89-103.

7. Правоохоронці попередили вивезення з України зерна на адресу компанії-нерезидента, що вже заборгувала ДПЗКУ 7 млн доларів США. Генеральна прокуратура України: сайт. 07.09.2021. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=303443&fp=20 (дата звернення: 10.09.2021).

8. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект. М.: Изд-во БЕК, 1994. 296 с.

9. 10 років ув'язнення за участь в терористичній організації – заочно засуджено так званого голову адміністрації Старобешівського району. Генеральна прокуратура України: сайт. 10.09.2021. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regions_news_detail?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=303683 (дата звернення: 10.09.2021).

Кубецька О.М.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аналітичної економіки
та менеджменту, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ, Україна, м. Дніпро*

Бірюлін В.В.

*здобувач вищої освіти спеціальності 051
«Економіка» факультету соціально-пси-
хологічної освіти та управління,
Дніпропетровський державний універси-
тет внутрішніх справ, Україна, м. Дніпро*

ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Економіка країни є основою існування та стабільного функціонування будь-якої держави. Відповідно, формування дієвої системи економічних відносин, яка буде стійкою до негативних проявів факторів зовнішнього та внутрішнього впливів, виступає ключовим завданням національної політики держави.

Економічна безпека країни досягається виключно через поєднання розвитку економічних відносин внутрішньо- й зовнішньо-економічного характеру з одночасною протидією організованої економічної злочинності й тінізації національної економіки.

Економічні злочини – різновид злочинів, здійснюваних у процесі професійної діяльності в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності з використанням легальних економічних інститутів.

Неправомірні дії у сфері економіки та фінансів називають економічними злочинами. Злочин в економічній сфері являється основою тіньової економіки і спрямований на майнові та виробничі відносини [1].

Проблемам сутності економічної злочинності та її ознак приділено значної уваги наступних учених, як: Бажанов М., Грицишен Д.О., Головкін Б.М., Забарний М.М та інші.

Проте не зважаючи на значний доробок вчених, на сьогодні не сформувався єдиний погляд на визначення категорії «економічні злочини» (рис. 1). Дефініції зазначеної категорії наводяться в рис. 1.

	Злочини, вчинені в економічній сфері з використанням легітимних технічно-облікових, фінансово-облікових та контрольно-управлінських прав і повноважень [2]
Економічні злочини	Корислива злочинна діяльність службових осіб та інших учасників економічних відносин, спрямована на заподіяння матеріальної шкоди підприємством, установам, організаціям різних форм власності або суб'єктам господарювання [3]
	Корисливі діяння, основною метою яких є привласнення недозволеного [4]

Рис. 1. Визначення категорії «економічні злочини»

Розглянувши зміст визначень категорії «економічні злочини», можна їх визначити наступним чином. Економічні злочини – це діяльність суб'єктів економічних відносин, яка пов'язана з розкраданням, нецільовим використанням фінансових та інших ресурсів, наслідком яких є шкода, яка завдається підприємствам, установам організаціям та ін.

Загальними рисами більшості визначень даної категорії, є:

- це злочинна дія;
- наслідком дій є шкода для господарюючих суб'єктів;
- сфера злочину – економіка на макрорівні, мікрорівні.

Негативні тенденції злочинності у сфері економіки України зумовлені впливом певної системи детермінант економічного, соціального і політичного характеру, які безпосередньо пов'язані з наявністю збройного конфлікту на сході України.

Література:

1. Палешко Я.С., Кубецька О.М., Остапенко Т.М. Поняття та класифікація злочинів, пов'язаних з економічною сферою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 31 (70) № 5 2020. С. 70-75.

2. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomichna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html>

3. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Філософія права*. 2013. № 3. С. 128-133.

4. Тринько Р.І., Стадник М.Є. Економічні злочини та економічна безпека підприємництва в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/02_2010/tripvu.pdf

Кузніченко С.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України, завідувач кафедри
цивільного та трудового права, Одесь-
кий національний морський університет,
Україна, м.Одеса*

Бабенко А.М.,

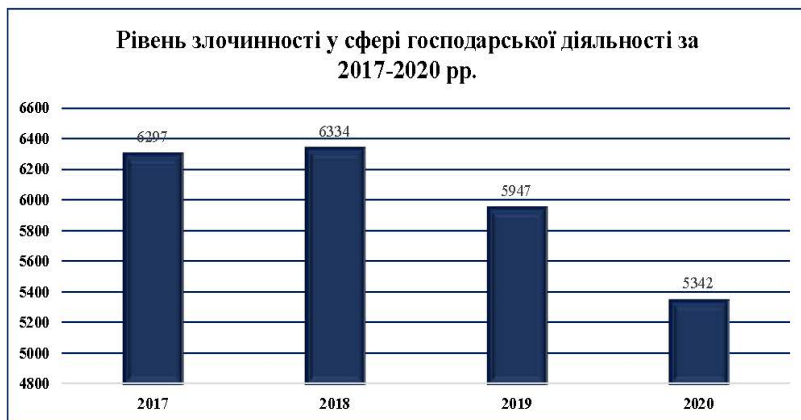
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових
дисциплін, Одеський державний універси-
тет внутрішніх справ,
Україна, м.Одеса*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ АНАЛІЗУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Злочинність у сфері господарської діяльності є одним з найбільш гострих та поширених явищ в Україні, що становить загрозу для безпеки всіх сфер життєдіяльності суспільства, завдає значну шкоду національній та економічній безпеці держави, створює труднощі в області економіки, впливає на занепад підприємств і виробництв, підриває кредитно-фінансову та бюджетну сферу, знижує наповнення державної казни, зменшує життєвий рівень населення, підсилює соціальне розшарування суспільства тощо. Щорічно злочинність у сфері господарської діяльності спричиняє значні матеріальні збитки як громадянам, підприємствам, організаціям, так і державі загалом. Так, лише в 2020 році сума матеріальних збитків для української держави складала 5 920 965 грн. за вчинення кримінальних правопорушень, скоєних на підприємствах, в установах, організаціях у сфері економічної діяльності. Цікавим є те, що всього лише 1 445 084 грн. від вищезаявленої суми було відшкодовано винними на користь держави [1]. Більше того, за даними фахівців, майже кожен рік злочинність у сфері господарської діяльності завдає збитки вітчизняній економіці у розмірі близько 50 млрд. доларів США [5;2].

В Україні простежується не лише погіршення стану злочинності у сфері господарської діяльності, а й фіксується поява її нових форм та видів; підсилюється рівень та ступінь тяжкості її протікання; збільшується ступінь латентності; простежується швидка адаптація злочинців до нових форм та методів підприємницької діяльності; злочинці характеризуються більшою досвідченістю й активністю у веденні злочинної діяльності у цій сфері; набуває поширення застосування нових технологій та інших досягнень науки і техніки для досягнення злочинної мети. Тому наголошуємо, що лише всебічний та науково обґрунтований аналіз кримінальних правопорушень, що пов'язані з господарською діяльністю, дасть можливість впровадити комплексні, системні й ефективні заходи протидії злочинності у цій сфері, які будуть сприяти стабілізації рівню цієї злочинності.

За офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України, виявлено, що у період з 2017 по 2020 рр. відбулось незначне зниження рівня злочинності у сфері господарської діяльності. Так, у 2017 році в Україні було зареєстровано 6297 злочинів у цій сфері; у 2018 році – 6334 злочинів; у 2019 році було зафіксовано 5947 злочинів; у 2020 році зареєстровано 5342 кримінальних правопорушень, пов'язаних із господарською діяльністю [3] (рис. 1). Отже, за останні чотири роки в Україні з 6 297 зареєстрованих злочинів проти господарської діяльності відбулось зниження до 5342 злочинів у зазначеній сфері, тобто на 15%. У цьому сенсі зазначимо, що зниження рівня злочинів у сфері господарської діяльності в Україні пояснюється скоріше неефективністю їх виявлення, а не фактичним зменшення кількості таких випадків.

Аналіз представлених показників дозволяє зробити певні умовиводи. По-перше, рівень злочинності у сфері господарської діяльності залишається високим та вражає показниками. Однак ми цілком впевнені, що наявні показники офіційної статистичної інформації далеко не відображають реального рівня цієї злочинності, її рівень, на наш погляд, є набагато вищим. Останнє підтверджується переліком факторів: 1) висока латентність злочинності у сфері господарської діяльності; 2) зростаючі обсяги тіньової економіки України; 3) суттєвий розрив між офіційними та реальними доходами населення, витратами та декларованими доходами; 4) значні обсяги неоформленої праці; 5) збільшення коштів, що незаконно вивозяться за кордон. По-друге, показники рівня кримінальних правопорушень, що пов'язані з господарською діяльністю, та осіб, що їх вчинили, мають певні розбіжності. Це пояснюється тим, що однією особою може бути вчинено кілька злочинів у сфері господарської діяльності. По-третє, наявні суттєві розбіжності як між загальною кількістю зафіксованих злочинів і кількістю кримінальних проваджень, що розглянуті у судовому порядку, так і між кількістю виявлених злочинців, що вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, та тією їх частиною, що були засуджені. Наприклад, у 2020 році до Єдиного реєстру досу-

дових розслідувань було занесено 5 342 злочини, що пов'язані з господарською діяльністю, однак за цей же рік було пред'явлено всього 2 087 повідомлень про підозру, тоді як переданих до суду обвинувальних актів налічувалось 1 620 найменувань, інші 3 722 кримінальних провадження так і залишилися без розгляду у суді на кінець звітного періоду [3]. Отже, до суду у 2020 році надійшло лише 30 % справ від усіх кримінальних проваджень, розпочатих правоохоронними органами за фактом вчинення злочинів, передбачених у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України.

Наявне співвідношення показників, на наш погляд, пояснюється низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів, зокрема: знаходження частини кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів у сфері господарської діяльності на стадії досудового розслідування та судового розгляду; існуванням випадків безпідставного відкриття кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів, передбачених розділом VII КК України; незадовільною роботою органів кримінальної поліції щодо розкриття злочинів у сфері господарської діяльності та органів досудового слідства із їх розслідування.

Питома вага злочинів у сфері господарської діяльності у структурі загальної злочинності в Україні станом на 2020 р. становить 1,5 %. Що стосується структурного розподілу окремих видів злочинів, що пов'язані з господарською діяльністю за 2017–2020 рр., то їх графічне зображення у вигляді діаграми представлено на рис. 2.

Із представлених результатів випливає, що найбільша кількість облікованих кримінальних правопорушень у структурі злочинів проти господарської діяльності у середньому припадає на злочини, передбачені ст. 212 КК України, а саме: ухилення від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів (15 %); злочини, передбачені ст. 199 КК України, або фальшивомонетництво (11%); злочини, передбачені ст. 204 КК України, складають 10 %; злочини, передбачені ст. 200 КК України, а саме: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками (10 %); зайняття гральним бізнесом (8 %); кожен із наступних злочинів цієї категорії мають питому вагу у середньому від 0,5 % до 5 %.

Аналізуючи коефіцієнт інтенсивності вчинення злочинів у сфері господарської діяльності по Україні з розрахунком на 100 тис. населення за останні чотири роки, встановлено, що у 2017 році в Україні було вчинено 14 злочинів у цій сфері на 100 тис. населення, у 2018 році – 14 фактів на 100 тис. населення, у 2019 році – 13 злочинів зазначеної категорії, у 2020 році – 12 злочинів [3]. Тобто у період з 2017 по 2020 рр. коефіцієнт інтенсивності злочинів проти господарської діяльності у середньому не перевищував 14 фактів на 100 тис. осіб населення України. На наш погляд, зазначені показники не розкривають усієї сутності склад-

ної ситуації, оскільки злочини у сфері господарської діяльності є дуже латентними.

Майнова шкода, що спричиняється злочинами у сфері господарської діяльності, є дуже великою, тоді як покарання, призначене судом суб'єкту кримінального правопорушення, не відповідає завданям збиткам, тобто є незрівняним із масштабами завданих наслідків, що у кінцевому рахунку робить вигідним ці злочини вчиняти. Яскравим прикладом, що підтверджує зазначене, є вирок Приморського районного суду м. Одеси від 16.05.2018 р. за справою № 522/5469/18, за яким приватному підприємцю К. за ч. 2 ст. 205 та ч. 2 ст. 212 КК України призначено покарання у виді штрафу у розмірі 260 100 грн. із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно розпорядчих і адміністративно-господарських функцій, строком на три роки з конфіскацією майна. Гр-н К. вчинив незаконне збагачення шляхом організації діяльності «конвертаційного центру» для сприяння суб'єктам господарської діяльності реального сектору економіки в ухиленні від сплати податків. У зв'язку з учиненням злочинних дій громадянином К. до Державного бюджету України не надійшло податків на суму 27 104 669,91 грн., що є особливо великим розміром [4]. Із представлених даних, які є непоодинокими, випливає, що завдана злочином шкода перевищує розмір покарання у 104 рази, що перетворює злочинну діяльність суб'єктів кримінальних правопорушень у надзвичайно привабливий вид тіньового «бізнесу».

Ще один приклад представлений у вирокі Іллічівського міського суду Одеської області від 29.01.2019 р. за справою № 501/3919/18, в якому визнано винним гр-на Р. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК України, та якому призначено судом покарання у виді штрафу в розмірі 34 тис. грн. Р., виконуючи обов'язки комерційного директора ТОВ «Південний Дьюті Фрі Трейдінг» та займаючись пошуком постачальників товарів для магазину безмитної торгівлі, за допомогою всесвітньої мережі Інтернет отримав від невстановленої досудовим розслідуванням особи Ж. пропозицію на придбання, зберігання та збут, за допомогою магазину незаконно виготовлених підакцизних товарів – фальсифікованих тютюнових виробів без

марок акцизного податку, а саме: сигарет під виглядом торгових марок «Toros 2005», «Ranger Red», «Ranger Blue», «Angel Blue» за ціною 105 дол. США за ящик та тютюн для кальяну під виглядом торгової марки «EBRUR» за ціною 10 дол. США за один кг. Усвідомивши протиправність своїх дій, винний здійснив їх збут на загальну суму у розмірі 1 365 035,00 грн. [4]. Завдана шкода у понад 40 разів перевищує призначене покарання, що також підтверджує неспіврозмірність ступеню суспільної небезпечності правопорушення призначеній мірі покарання. Схожа ситуація має системний характер і чітко простежується протягом останніх трьох років. Отже, результати аналізу статистичних даних і вироків за кримінальними провадженнями вказують на катастрофічні збитки від вчинення протиправних діянь у сфері господарської діяльності, тоді як призначене покарання та сума штрафів повністю не задовольняють інтереси держави. Вказана ситуація на фоні високої латентності цієї категорії кримінальних правопорушень робить їх вчинення надзвичайно привабливим і системним видом злочинної діяльності.

Розробка та вдосконалення ефективних заходів протидії злочинності у сфері господарської діяльності, на наш погляд, є першочерговим завдань державної політики України. Протидія кримінальним правопорушенням проти господарської діяльності повинна мати системний характер. Особливе місце у цьому процесі посідає встановлення профілактичного контролю за сферами діяльності підприємств, господарств, оподаткування, земельних відносин, а також вплив на криміногенні фактори, зумовлюють ці протиправні діяння, передбачені у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України. На наш погляд, назріла гостра потреба у посиленні кримінальної відповідальності за вказані види кримінальних правопорушень, адже необхідно привести міру покарання у відповідність до ступеню суспільної небезпеки цих правопорушень. Крім цього, діяльність правоохоронних органів має спрямовуватися на пріоритетність у забезпеченні невідворотності покарання за їх вчинення. Очікуваними результатами за таких умов має стати стабілізація рівня кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та зменшення завданої матеріальної шкоди.

Вагомого значення для протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності також набуває комплекс заходів загальносоціального та спеціального характеру. Конкретні загальносоціальні заходи полягають у вдосконаленні суспільних відносин шляхом застосування соціально-економічних, культурно-виховних та правових заходів. Більше того, вдосконалення системи заходів загальносоціального характеру має нейтралізувати низку криміногенних факторів, що впливають на сферу господарської діяльності. Провідною ідеєю загальносоціального запобігання злочинам у сфері господарської діяльності виступає: вдосконалення правового регулювання суспільних відносин та підвищення правової свідомості населення.

Для успішної спеціально-кримінологічної протидії злочинності у сфері господарської діяльності повинна бути налагоджена диференційована та оптимальна система дій компетентних суб'єктів. В аспекті напруженої економічної ситуації уповноваженими органами мають здійснюватися масштабні завдань зі збору та аналізу інформації про здійснення маніпуляцій із фінансовими активами, контрабанду, неналежне оподаткування, неправомірний вплив на господарську діяльність, шахрайство з фінансовими ресурсами та багато іншого. Окрім цього, повинно проводитися ретельне досудове розслідування у випадках підозри про вчинення дій, передбачений розділом VII КК України. Позитивно на протидію кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності впливатиме постійний фінансовий моніторинг обігу грошової маси в державі; дієвий контроль декларування доходів населення, зокрема заповнення електронних декларацій про доходи; співробітництво із закордонними правоохоронними органами, які спеціалізуються на протидії і боротьбі зі злочинам у господарській / економічній сфері.

Таким чином, знаходить своє підтвердження надзвичайна актуальність наукових досліджень у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти господарської діяльності; останніми роками кримінальна правопорушність у сфері господарської діяльності залишається украй небезпечним явищем в усіх сферах функціонування держави та є вагомою перешкодою на шляху розбудови країни європейського зразка. Представлений аналіз кримінальних

правопорушень, що пов'язані з господарською діяльністю, дає уявлення про поширеність, масштабність та характер цього явища. З урахуванням науково обґрунтованих результатів аналізу рівня, структури, динаміки та інтенсивності кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має вдосконалюватися і реформуватися система заходів протидії цьому специфічному виду злочинності; потребує перегляду обсяг та зміст санкцій за кримінальні правопорушення, що містяться у розділі КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2020 рік. URL: <http://www.gr.gov.ua> (дата звернення: 05.09.2021).
2. Всемирный обзор экономических преступлений. URL: https://www.pwc.com/ua/ru/press-room/assets/gecs_ukraine_ru.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 -2020 рр. Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gr.gov.ua> (дата звернення: 05.09.2021).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Page/7> (дата звернення: 05.09.2021).
5. У 2020 році піомма вага тінової економіки досягла 30% ВВП. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/06/29/675428/> (дата звернення: 05.09.2021).

Кулик О.Г.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності, Державний науково-дослідний інститут МВС України,
Україна, м. Київ*

Наумова І.В.,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності, Державний науково-дослідний інститут МВС України, Україна, м. Київ

ПРО ЩО СВДЧИТЬ СТАТИСТИКА ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Метою роботи є встановлення основних тенденцій у сфері виявлення осіб, які вчинили злочини у складі організованих груп (ОГ) і злочинних організацій (ЗО), та, зокрема визначити ступінь впливу цієї діяльності на організовану кримінальну активність у сфері економіки. В якості початкового року аналітичного періоду обрано 2013 р., в якому в країні була запроваджена нова система реєстрації, обліку злочинів та звітності щодо злочинності.

У динаміці основних показників протидії організованим злочинності у 2013–2020 рр. спостерігалися суттєві коливання то в бік зростання, то зниження [1]. Протягом 2014–2015 рр. відбувалося помітне скорочення цих показників. Кількість виявлених ОГ і ЗО зменшилася з 185 до 135 (–27,0%), виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО – з 800 до 570 (–28,7%), виявлених злочинів, вчинених ОГ і ЗО, – з 1372 до 1187 (–13,5%). У ці два роки увага керівництва МВС України була зосереджена на створенні Національної поліції та реформуванні міністерства, а проблема протидії організованим злочинності відійшла на другий план. У парламенті, ЗМІ, суспільстві посилювалася критика діяльності Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України (ГУБОЗу) та його територіальних підрозділів. За таких умов неми-

нуче погіршилася організація роботи цих підрозділів, моральний стан працівників та відповідно показники їх роботи, що призвело до ліквідації цієї структури у лютому 2015 р.

У 2016 р. кількість виявлених ОГ і ЗО залишилася на минуло-річному рівні, до 598 (+4,9%) зросла чисельність осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО, а число виявлених злочинів, вчинених ОГ і ЗО, знову зменшилося на 15,5% і становило 1003.

У наступному році необхідність більш ефективної протидії організованій злочинності була усвідомлена керівництвом МВС і Національної поліції України, внаслідок чого активізувалася робота підрозділів кримінальної поліції, яким було доручено забезпечувати цей напрям роботи. В результаті у 2017–2018 рр. відбулося значне зростання показників протидії організованій злочинності. Чисельність виявлених ОГ і ЗО збільшилася у 2018 р. до 288, тобто у 2,1 раза більше порівняно з показником 2015 р., виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО, – до 1429 (у 2,5 раза більше) і виявлених злочинів, вчинених ОГ і ЗО, – до 2476 (у 2,5 більше, ніж у 2016 р.). У 2019 р. зазначені показники протидії організованій злочинності перебували на рівні попереднього року або дещо зменшилися. Таке зниження активності правоохоронців, ймовірно, відбулося внаслідок управлінських рішень щодо реорганізації структури поліції та зміни компетенції певних підрозділів. Натомість в цьому році було знову створено спеціалізований орган протидії організованій злочинності – Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України та відповідні міжрегіональні підрозділи в регіонах країни.

Новостворений департамент мав продемонструвати результативність своєї роботи, що і відбулося у 2020 р. У цьому році число виявлених ОГ і ЗО зросло на 28,7% і становило 377, виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОГ і ЗО – на 12,7% (1609) і виявлених злочинів, вчинених ОГ і ЗО, – на 58,0% (3595).

Тепер розглянемо статистичні дані, які характеризують якість діяльності щодо протидії організованій злочинності, а саме розподіл виявлених угруповань за видом, характером зв'язків та основою формування, чисельністю, тривалістю існування, сферою життєдіяльності, в якій вони діють, та видом вчинених злочинних посягань.

Серед всіх виявлених упродовж вказаного періоду злочинних угруповань абсолютну більшість (у середньому 96,6%) склали організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 3,4% таких угруповань. За весь період проведення аналізу було виявлено 69 ЗО, у тому числі у 2013 р. – 7, у 2014–2016 рр. – від 1 до 4, у 2017 р. – 5, у 2018 р. – 12 і у 2019 р. – 16 та у 2020 р. – 21. В останні три роки спостерігається тенденція збільшення числа найбільш небезпечних злочинних угруповань, але воно не є суттєвим.

Дані щодо виявлених ОГ і ЗО за характером зв'язків та основою формування є такими: з корумпованими зв'язками: 2013 р. – 33; 2015 р. – 17; 2018 р. – 21; 2019 р. – 29; 2020 р. – 33; з міжрегіональними зв'язками: 2013 р. – 29; 2015 р. – 17; 2018 р. – 41; 2019 р. – 23; 2020 р. – 51; з транснаціональними зв'язками: 2013 р. – 12; 2015 р. – 4; 2017 р. – 11; 2018 р. – 7; 2019 р. – 6; 2020 р. – 11; сформованих на етнічній основі: 2013 р. – 21; 2016 р. – 6; 2018 р. – 17; 2019 р. – 11; 2020 р. – 36. Таким чином, в останні 2-3 роки спостерігається певне зростання чисельності виявлених злочинних угруповань із зазначеними ознаками, але вона залишається незначною. По абсолютній більшості ОГ і ЗО такі ознаки, зокрема, корупційні зв'язки, виявити не вдалося.

Упродовж аналізованого періоду абсолютну більшість виявлених ОГ і ЗО склали угруповання, які існували до 1 року (в середньому 74,6%). Відсотковий показник другої за часом існування категорії ОГ і ЗО (до 2 років) коливався від 7,6% у 2013 р. до 19,1% у 2020 р. Від 2% до 3% склали угруповання, діяльність яких тривала у період від 3 до 6 років. Чисельність виявлених ОГ та ЗО, які діяли понад 6 років, протягом аналізованого періоду становила 1–2 угруповання за рік (всього 8 за весь розглядуваний період).

Упродовж періоду, який аналізується, серед виявлених ОГ переважали групи, що включали 3 особи, тобто мали встановлену Кримінальним кодексом України мінімальну чисельність, необхідну для визнання групи організованою. У 2013–2015 рр. їх було понад 60% від всіх виявлених ОГ, у наступні роки їх частка дещо зменшилася і становила в середньому 59,4%. Решту виявлених ОГ і ЗО склали угруповання, в яких було від 4-х до 10-ти осіб. У перші три роки зазначеного періоду їх відсоток складав у середньому 37,6%, а у наступні роки перевищував 40%. Відмічається

суттєве зростання числа встановлених груп вказаної чисельності у 2017 р. (85; +44,1%), 2018 р. (120; +41,2%). У 2020 р. було зафіксовано 153 таких угруповань (+29,7%), тобто кількість виявлених ОГ та ЗО цієї категорії продовжила збільшуватися. Були зареєстровані нечисленні випадки виявлення ОГ та ЗО більшої чисельності. У 2013–2016 рр. зафіксовано 3 угруповання з кількістю учасників від 11-ти до 20-ти осіб, у 2017 р. – 2, у 2018 р. – 7, у 2019 р. – 5 та у 2020 р. – 8. Протягом цих років виявлено лише 2 злочинних угруповання, чисельністю більше 20-ти осіб. Ці дані свідчать про певну активізацію роботи відповідних підрозділів по найбільш численних та небезпечних ОГ і ЗО, але, як і раніше, більшість угруповань складають ОГ у складі 3 осіб.

Впродовж періоду аналізу ОГ і ЗО найчастіше вчиняли наступні види злочинів: злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – у середньому 23,7% (2020 р. – 34,0%); крадіжки – 9,0% (4,0%); розбої – 4,6% (1,5%); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 4,5% (4,5%); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів, хабарництво та отримання неправомірної вигоди – по 2,4% (0,9% та 1,8%); грабіж – 1,8% (3,4%); вимагання – 1,7% (1,3%); незаконний обіг зброї – 1,6% (2,1%). Слід зазначити, що у вказаному статистичному звіті перелік видів злочинів, вчинених ОГ і ЗО, є обмеженим, і значна їх частка потрапляє до категорії «інші» (у середньому за період 42,3%, у 2020 р. – 40,3%), що обумовлює суттєву неповноту інформації про структуру злочинів, вчинених злочинними угрупованнями.

На завершення розглянемо дані, які характеризують діяльність щодо протидії впливові організованої злочинності на економіку країни. За період 2013–2020 рр. було виявлено ОГ і ЗО, які здійснювали злочинну діяльність у наступних сферах: у бюджетній сфері – 124 (у середньому за рік 16), у банківській системі – 25 (3), у фінансово-кредитній системі (без банків) – 28 (4), у сфері приватизації – 0 (0), у сфері земельних правовідносин – 13 (2), у вугільній промисловості – 11 (2), у нафтогазовій промисловості – 8 (1), у електроенергетичному комплексі – 1 (0), у металургійній промисловості – 3 (0). Таким чином,

більш-менш активна діяльність щодо виявлення ОГ і ЗО велась лише у бюджетній сфері.

Відносно незначною була й чисельність встановлених видів злочинів економічного характеру, вчинених ОГ і ЗО. За розглядуваний період щороку у середньому виявлялося: 89 випадків привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, з них 23 – в особливо великих розмірах; 43 випадки незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; 19 випадків фіктивного підприємництва; 16 випадків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 7 випадків ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); по 1 випадку контрабанди та протидії законній господарській діяльності. Не виявлено жодного випадку нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх перевищенням.

Наведені дані свідчать про те, що показники діяльності щодо протидії організованій злочинності залежать від активності відповідних підрозділів Національної поліції України, а їх коливання пов'язані з прийняттям організаційно-управлінських рішень в системі МВС України. В даний час зазначені підрозділи переважно протидіють діяльності незначних за чисельністю організованих груп, які здійснюють загальнокримінальні посягання (крадіжки, грабежі розбої тощо) та наркозлочини. Робота щодо виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності учасників ОГ і ЗО, які діють у сфері економіки, є явно недостатньою і потребує суттєвого покращення.

Література:

1. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями (Форма № 1-ОЗ, місячна). Остання редакція затверджена наказом Генерального прокурора України від 30.06.2020 р. №299 за погодженням з Держстатом.

Ландіна А.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
проблем кримінального права, кримінології та
судострою Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України,
Україна, м. Київ*

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ: ДИНАМІКА, ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗРОСТАННЯ І ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

У відповідності до змін, які відбуваються у суспільстві, змінюються і якісні та кількісні характеристики злочинності. У сучасному світі, як правило, тенденції до збільшення чи зменшення того чи іншого виду злочинності у більшості країн співпадають. Вказується, що у більшості країн наразі спостерігається значне збільшення кількості кіберзлочинів, зокрема і в Україні [1].

Згідно із даними, в Україні за останні п'ять років кількість кіберзлочинів зросла більше, ніж у 2,5 рази, а у світі в середньому кількість таких злочинів зростає на 30-40 % на рік [2]. Щодо якісного складу кіберзлочинності, то такі кримінальні правопорушення вчинюються у сфері електронних платежів та фінансового обігу, а також незаконне вилучення та розповсюдження персональних даних та іншої конфіденційної інформації, шахрайство, різноманітні види втручання у роботу електронних систем та створення небезпечних (у т.ч. вірусних) програм, забезпечення терористичної діяльності та розповсюдження наркотиків тощо [2].

Згідно із статистичними даними динаміка кіберзлочинності в Україні має такий вигляд: у 2010 р. було зареєстровано 190 кримінальних правопорушень у кіберсфері, у 2011 р. – 131, у 2012 р. – 138, у 2013 р. – 595, у 2014 р. – 443, у 2015 р. – 598, у 2016 р. – 865, у 2017 р. – 2573, у 2018 р. – 2301, у 2019 – 4263 [3; 4; 5]. Якщо до 2017 року кількість кіберзлочинів зростала поступово, то у 2017 році відбувся т.зв. стрибок і з кожним наступним роком спостерігається стрімке зростання рівня кіберзлочинності.

Основна причина стрімкого зростання рівня кіберзлочинності у світі полягає у постійному зростанні користувачів ресурсів Інтер-

нету в Україні та світі в цілому: відбувається зростання ролі кіберпростору у житті як окремих людей, так і підприємств, установ, організацій і держави у цілому. Відбувається безперервне розширення сфери використання кібертехнологій, яке передбачає, що все більше особистих даних про фізичних та юридичних осіб, а також платіжні системи, певні функції державних органів та установ та інформація з інших сфер життєдіяльності стає частиною електронної сфери інформаційного обігу. Збільшення кількості осіб, що створюють електронні сховища коштів (електронні гаманці), здійснюють електронні платіжні операції, використовують спеціальні «хмарні» сховища для інформації різного роду, стають користувачами соціальних мереж, застосовують новітнє комп'ютерне та мобільне програмне забезпечення також відкриває нові шляхи для злочинності у вказаній сфері. Йдеться як про створення умов для вчинення вже існуючих злочинів новими, більш досконалішими способами, так і розробку методики для вчинення нових злочинів [3].

Все вказане вище створює загрозу інформаційній безпеці держави, внаслідок чого відбувається посягання на національну безпеку в цілому. Необхідність же забезпечення сфери національної безпеки вимагає негайного реагування на зростання кіберзлочинності з метою стабілізації ситуації у вказаній сфері та протидії цьому виду кримінальних правопорушень.

Проблема боротьби із злочинністю, що вчинюється із використанням кібертехнологій ускладнюється тим, що в умовах стрімкого науково-технічного розвитку та регулярної розробки новітніх програм та пристроїв правопорушники залучають усі можливі ресурси (включаючи і людські – тобто спеціалістів у даній сфері) для віднайдення нових, більш досконалих способів вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі. У той же час, правоохоронні органи часто позбавлені можливості застосовувати у своїй діяльності найновіші розробки та устаткування, а тому у виробленні заходів протидії кіберзлочинам вони завжди будуть мінімум на один крок «відставати» від злочинців у частині застосування найновітніших розробок у даній сфері.

Потрібно також враховувати і той факт, що кіберзлочинність відрізняється високим ступенем латентності. Зазначається, що до статистичних звітностей вносяться відомості лише про не більше,

ніж 20 % кримінальних правопорушень вказаного характеру, а усі решта залишаються поза увагою [4]. Тому і говорити про достовірність статистичних даних про кіберзлочинність в Україні навряд чи видається можливим.

Основними заходами для стабілізації і протидії кіберзлочинності в Україні можуть стати як класичні заходи, так і специфічні з урахуванням сфери регулювання. Серед загальних заходів найчастіше називають такі, як: законодавче забезпечення кібербезпеки в Україні; організація діяльності правоохоронних органів, державних органів щодо усунення сприятливих факторів для розвитку кіберзлочинності. Очевидно, що ці заходи є декларативними і не передбачають конкретних заходів, необхідних для стабілізації і зниження рівня кіберзлочинності. Тому основна увага повинна бути зосереджена на спеціальних заходах, які повинні стосуватися як органів боротьби із кіберзлочинністю, так і поведінки потенційних жертв даного виду кримінальних правопорушень. До них можна віднести: впровадження у роботу правоохоронних органів новітніх технологій і залучення спеціалістів до розробки програмного забезпечення для забезпечення боротьби та запобігання кіберзлочинам в конкретних сферах; впровадження освітніх програм (курсів, семінарів) та забезпечення здобуття вищої спеціалізованої освіти працівниками правоохоронних органів у сфері кібертехнологій; впровадження зарубіжного досвіду та міжнародних рекомендацій у діяльність органів, що забезпечують кібербезпеку; налагодження тісного співробітництва органів забезпечення правопорядку із пересічними людьми. Водночас необхідним є також впровадження спеціальних заходів з метою підвищення рівня кіберосвіти серед осіб, які здійснюють будь-яку свою діяльність за допомогою кібертехнологій та електронно-обчислювальної техніки з метою віктимологічної профілактики цих злочинів (курси з безпеки, розробка спеціальних програм, пам'яток щодо збереження конфіденційності інформації). І лише забезпечення вказаних спеціальних заходів дасть можливість слідувати стратегії протидії кіберзлочинності, розробка якої також є необхідним заходом на національному рівні.

Література:

1. Шостко О.Ю., Подільчак О.М. Сучасні світові тенденції злочинності. Проблеми законності. 2020. Вип. 148. С. 184-200. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/193805/199289/444436>
2. Кіберзлочинність в Україні за 5 років зросла у понад два рази – Аваков. URL: <https://suspilne.media/162100-kabmin-zatverdiv-plan-rozvitku-sirokosmugovogo-dostupu-do-internetu-so-vidomo/>
3. Кравцова М.О. Сучасний стан і напрями протидії кіберзлочинності в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2018. № 2(19). С. 155-166. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3848/Suchasnyi%20stan%20i%20napriamy%20protydii%20kiberzlochynnosti%20v%20Ukraini%20_Kravtsova_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Гавловський В.Д. Аналіз стану кіберзлочинності в Україні. Інформація і право. № 1(28)/2019. С. 108-117. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/14_10.pdf
5. ЗВІТ Голови Національної поліції України про результати роботи відомства у 2019 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-npu-2019.pdf

Левченко Ю.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права,
Національна академія внутрішніх справ,
Україна, м. Київ*

Миронюк Т.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права,
Національна академія внутрішніх справ,
Україна, м. Київ*

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

На початку XXI ст. транснаціональна злочинність набуває принципово нових рис, сучасні злочинні транснаціональні організації виходять за межі економічної злочинної діяльності, утручаються в політичні процеси, зазіхають на безпеку особистості, суспільства, держави, що в концентрованій формі можна спостерігати в сучасній Україні. Саме на теренах нашої держави корупція та політика, злочинність та економіка, національні інтереси та інтереси інших країн створили глобальну модель транснаціональної злочинності, осмислення витоків та стану якої слід вважати актуальною проблемою як національної, так і світової кримінології [1, с. 352].

Вітчизняна транснаціональна злочинність як глобальна соціально-економічна та політична інституціональна система успішно та переконливо довела, що вона може на власний розсуд керувати державою, визначати долю громадян, а також перетворювати цілі регіони на анклав, в яких не діють закони, а правоохоронці фактично сприяють мілітаризації транснаціональних злочинних організацій, передаючи їм зброю, техніку, споруди та приміщення, які належать як їм самим, так і державним органам влади. В окремих українських регіонах до влади прийшли особи, які є не лише кримінальними злочинцями, а й особами, які причетні до злочинів проти людства, державними злочинцями. Отже, на початку 2014 р.

проблема транснаціональної злочинності в Україні набула глобального масштабу, стала фактором повсякденного життя кожного громадянина країни. Інформація, яка постійно з'являється в інформаційному просторі щодо діяльності транснаціональних злочинних організацій в Україні, вражає. Державна служба фінансового моніторингу України особливу увагу концентрує на розслідуванні фактів відмивання коштів, отриманих від корупційних дій, розкрадання та привласнення державних коштів і майна злочинними організаціями, комерційними структурами, які мали транснаціональні зв'язки. Зокрема, йдеться про мільярди доларів, що отримані від незаконних оборотів, які пов'язані майже з усіма формами транснаціональної злочинної діяльності і виведені за кордон [2]. Нині ці кошти знов «працюють» в Україні, слугують створенню нових злочинних організацій, фактично є інструментом політичного впливу на державу з боку осіб, які збагачувалися за рахунок держави та її громадян [3, с. 15].

Саме тому вивчення питань щодо протидії транснаціональної організованої злочинності є надзвичайно важливим завданням не лише вчених-теоретиків, а й практиків. Не менше значення має й розроблення дієвих заходів запобігання незаконній діяльності цих угруповань.

Як зазначають науковці, оскільки злочинність, зокрема й організована, породжується складним причинним комплексом, протидія їй може бути ефективною лише за умови формування відповідної системи комплексних економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, спрямованих на нейтралізацію, блокування, витіснення цього небезпечного явища на засадах здійснення спеціальної правоохоронної діяльності [4].

Процес протидії транснаціональній організованій злочинності з метою забезпечення національної безпеки України має бути комплексним, орієнтованим на її припинення не лише заходами кримінально-правового впливу, але і за допомогою заходів запобігання.

В першу чергу слід активізувати профілактичну діяльність правоохоронних органів шляхом організації належного інформаційного забезпечення даної діяльності.

Ефективність профілактики буде залежати від наявності наступних елементів: створення координуючого органу в правоох-

оронній системі; високий рівень професійної підготовка осіб, які здійснюють профілактику транснаціональної злочинності; належне матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів по протидії транснаціональному сегменту організованої злочинності; створення в країні чіткого механізму контролю за доходами громадян, який в умовах розвитку ринкових відносин унеможливилюватиме незаконні доходи, що отримують ділки тіньової економіки та лідери транснаціональної організованої злочинності, а також корумповані держслужбовці.

Існує необхідність створення єдиної національної облікової бази, до якої має надходити інформація з усіх силових структур, а також із структур митної, податкової служби, яка стосується стану злочинності. Тільки після належної обробки та аналізу ці данні мають оприлюднюватися, надавати суспільству та правоохоронним органам реальну, а не «викривлену» інформацію [3, с. 16].

Також необхідно забезпечити подальший розвиток функціонально-організаційного механізму взаємодії правоохоронних органів України із зарубіжними державами у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. Це завдання мають спільно вирішувати всі суб'єкти владних повноважень – як ті, що відповідають за нормативне забезпечення кримінальної політики України (парламент держави), так і ті, які здійснюють її практичну реалізацію (вітчизняні органи кримінальної юстиції) [5, с. 15].

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі транснаціональною організованою злочинністю повинно розглядатися і використовуватися як інструмент зміцнення суверенітету та безпеки держави. Положення міжнародно-правових актів про правову допомогу, включаючи видачу злочинців, передачу засуджених осіб та конфіскацію доходів здобутих злочинним шляхом роблять її практичним інструментом у цій галузі [6, с. 352].

На нашу думку, у сучасних умовах основними формами міжнародного співробітництва з протидії транснаціональній організованій злочинності є такі: надання допомоги у проведенні розслідувань у кримінальних справах; виконання запитів запитуючої сторони; передача інформації; заморожування або арешт майна, що є об'єктом запиту з метою запобігання будь-яким операціям з ним; розшук осіб, які переховуються від кримінального переслі-

дування або відбування покарання; обмін інформацією про підготовлені/вчинені кримінальні правопорушення та причетних до них фізичних і юридичних осіб; проведення спільних операцій з припинення злочинів та діяльності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення або готуються до них [1, с. 372]. Зазначені форми співробітництва набувають розвитку і конкретизації у двосторонніх і багатосторонніх договорах про надання правової допомоги, а також у міждержавних і міжвідомчих угодах про взаємодію у протидії транснаціональній організованій злочинності, окремим транснаціональним злочинам.

Головним завданням удосконалення системи протидії транснаціональній організованій злочинності та корупції в Україні полягає в тому, щоб відокремити організовану злочинність від державних структур і ліквідувати корупцію. Без цього кроку всі зусилля будуть марними. Для забезпечення ефективності протидії транснаціональній організованій злочинності необхідна реалізація комплексу невідкладних заходів, насамперед економічного характеру – для підриву фінансової основи транснаціональної організованої злочинності. Серед них можна виділити такі: по-перше, впровадження відкритості (прозорості) прийняття економічно значимих рішень (про приватизацію, акціонування, проведення аукціонів та ін.) державними посадовими особами; по-друге, посилення різних видів контролю за соціально-економічними і політичними процесами, фінансовими і товарними потоками (бюджетною, банківською, валютною, митною та інших сфер діяльності); по-третє, послідовне введення обмеження на суміщення посад у системі державної служби та служби в акціонерних товариствах з часткою державної участі; по-четверте, регламентування процесу переходу державних службовців на посади керівників комерційних підприємств; по-п'яте, запровадження обов'язкової кримінологічно-економічної експертизи проектів кримінологічно-значущих законодавчих та інших правових актів з метою недопущення в них положень (пробілів, винятків та інших недоліків), які прямо або побічно сприяють вчиненню злочинів у сфері економіки та ін. [1, 373].

Щодо забезпечення національної безпеки України разом з ефективною протидією транснаціональній організованій злочинності

як ключовий напрям можна виділити також комплексне вирішення проблем соціально-економічної сфери (реалізація пріоритетних національних проєктів, подолання невинувато різкого розшарування населення, духовне оздоровлення суспільства тощо); розвиток військово-промислового потенціалу держави; ретельно вивірена зовнішньополітична діяльність України, спрямована на всебічне забезпечення національних інтересів та активну участь у вирішенні питань, що мають регіональне або міжнародне значення.

Наведені заходи мають підвищити ефективність боротьби з транснаціональною злочинністю, створити передумови для вдосконалення роботи правоохоронних органів із запобігання й викриття злочинів транснаціонального характеру. Вони не є вичерпаними, але в сучасних умовах розвитку держави дані заходи окреслюють найбільш реальні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності, які вже сьогодні може бути впроваджено в практичну площину діяльності держави та правоохоронної системи.

Література:

1. Жаровська Г.П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.08 – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право) , - Київ–2019. 530 с.

2. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний вебсайт URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>.

3. Жаровська Г.П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. 2014. Вип. 1 (32). Київ: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з орг. злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, 2014. С. 11–16.

4. Мельничук Т.В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: криминологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Т.В.Мельничук ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2009. – 232 с

5. Житний О.О. Міжнародне «антикримінальне» співробітництво України та протидія злочинності. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2014. № 8. С. 13–23.

6. Філяніна Л.А. Міжнародне співробітництво у «війні» із транснаціональною організованою злочинністю. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». Вип. 29, 2020. С. 348–353.

Лисодєд О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан вечірнього факультету, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

УСПИХИ «ВЕЛИКОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ В'ЯЗНИЦЬ»

Ліквідувавши Державну пенітенціарну службу України і ставши її правонаступником в частині реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, Міністерство юстиції України зайнялось ревізією об'єктів кримінально-виконавчої системи. На підставі цього, було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 396, якою був затверджений Порядок оптимізації діяльності слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та підприємств установ виконання покарань, який визначив механізм консервації (розконсервації), ліквідації, а також зміни виду установи виконання покарань.

Зокрема, Порядок передбачає, що: 1) рішення про консервацію слідчого ізолятора, установи виконання покарань може бути прийнято у разі коли наповнення слідчого ізолятора, установи виконання покарань становить менш як 50 відсотків лімітного наповнення; 2) слідчий ізолятор, установу виконання покарань може бути розконсервовано (в тому числі із зміною виду установи виконання покарань) у разі коли загальне наповнення слідчого ізолятора, установи виконання покарань становить більш як 80 відсотків лімітного наповнення; 3) рішення про ліквідацію

слідчого ізолятора, установи виконання покарань може бути прийнято у зв'язку з непридатністю для подальшого використання або за умови, що відновлення будівель та споруд слідчого ізолятора, установи виконання покарань є неможливим або економічно недоцільним [1].

На виконання цієї постанови Міністерство юстиції України протягом останніх 4 років вже законсервувало 27 установ виконання покарань, а також запланувало консервацію щонайменше ще 8 установ [2] та розпродаж установ виконання покарань, які не використовуються за призначенням, так як на їх утримання витрачається щороку близько 150 млн. грн. У планах Міністерства юстиції України на найближчі 3 роки – виставити на аукціон близько 30 закритих установ виконання покарань і щонайменше 6 з них – уже цього року [3]. Цю діяльність Міністерство юстиції України у засобах масової інформації назвало «великою приватизацією в'язниць».

Розпродаж установ виконання покарань за баченням Міністерства юстиції України буде виглядати наступним чином: 1) продаються установи виконання покарань, які не використовуються, але кошти на їх охорону витрачаються; 2) оптимізується мережа існуючих установ виконання покарань, консервуються і продаються ще до десяти поки що функціонуючих установ виконання покарань; 3) обираються міста, у яких слідчі ізолятори будуть виводитися із центральних частин міста у промислову зону або взагалі за межі міста; 4) проєктуються та будуються перші нові та сучасні слідчі ізолятори на околицях чи за межами міст; 5) вводяться в дію нові слідчі ізолятори і продаються існуючі слідчі ізолятори; 6) розпочинається будівництво або реконструкція існуючих установ виконання покарань [4]. Передбачається, що 70% надходжень від продажу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів будуть направлятися у спецфонд і використовуватися у подальшому на нове будівництво і реконструкцію старої інфраструктури, а 30% – у загальні доходи державного бюджету.

Реалізуючи ці наміри, на перший аукціон у 2021 р. Міністерство юстиції України виставило майно державної установи «Ірпінський виправний центр (№ 132)» (смт Коцюбинське Київської обл.) за ціною 220,2 млн. грн. Проте аукціон не відбувся із-за відсутності

покупців, у зв'язку з чим Міністерство планує виставити цю установу на аукціон повторно, але вже за ціною 101,1 млн. грн. [5].

На другий аукціон Міністерство юстиції України виставило двома лотами майно державної установи «Львівська виправна колонія (№ 48)» (м. Львів) за ціною 132,7 млн. грн. і 3,4 млн. грн. У продажі першого лота прийняло участь 7 покупців, його ціна виросла майже в 3 рази і він був проданий за 377,5 млн. грн. У продажі другого лота прийняло участь 9 покупців, його ціна виросла майже в 9 разів і він проданий за 30 млн. грн. [6]. В цілому майно цієї установи було продано за 407,5 млн. грн., що Міністерство юстиції України оцінило і розрекламувало як великий успіх і вже виставило на аукціон майно державної установи «Південна виправна колонія (№ 51)» (м. Одеса) за ціною 222,3 млн. грн. [7].

Але ж 405,7 млн. грн. на сьогодні – це лише 15 млн. дол. США. Для прикладу, нагадаємо, що взірцева для всієї Європи норвезька тюрма «Халден», яка була побудована у 2010 р. з лімітом наповнення 248-252 засуджених, обійшлась Норвегії у 252 млн. дол., така ж тюрма «Сторстрем», яка була побудована у 2017 р. з лімітом наповнення 250 засуджених, коштувала для Данії 160 млн. дол. Кошторис нової сучасної тюрми на рівні європейських стандартів у Латвії, будівництво якої повинно було розпочатись поблизу м. Ліспая з лімітом наповнення 1200 засуджених, у 2013 р. склав 74 млн. євро, але реальне будівництво цієї тюрми розпочалось тільки у 2019 р. вже з кошторисом 113,6 млн. євро і запрацює вона к найкращому випадку тільки наприкінці 2023 р. Будівництво нового слідчого ізолятора «Кресты-2» з лімітом наповнення 4 тис. осіб на околиці м. Санкт-Петербург, замість ще царського ізолятора «Кресты», який знаходиться у центрі міста, коштувало Росії 12 млрд. рублів. Його будівництво розпочалось у 2007 р. і повинно було закінчитись у 2013 р., але перших підслідних він прийняв тільки наприкінці 2017 р. Будівництво супроводжувалось низкою корупційних скандалів, шахрайством і навіть вбивством офіцера Федеральної служби виконання покарань Росії.

Тобто будівництво чи то слідчих ізоляторів, чи то тюрем – це досить дороге задоволення. І якщо ми будемо продавати установи виконання покарань по 15 млн. дол., то коштів вистачить хіба що на 2-3 тюрми, а цього замало для України, виходячи із реальної

криміногенної обстановки в країні. Можливо стартова ціна продажу установ виконання покарань є занадто низькою, а можливо вона штучно занижується. Незрозуміло у якому спецфонді будуть акумулюватися отримані від продажу кошти, хто і як ними буде керувати, коли почнеться перше будівництво і чи будуть на той час у цьому спецфонді необхідні кошти. Адже розпродаж державного майна – це «неоране поле» як для організованої економічної злочинності, так і для корупції. Вбачається, що відповіді на ці питання повинно надати новостворене Бюро економічної безпеки України, головним завданням якого повинна стати протидія правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Література:

1. Про порядок оптимізації діяльності слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та підприємств установ виконання покарань: постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 396. *Офіційний вісник України*. 2017. № 49. Ст. 1518.

2. Реформування пенітенціарної системи України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya> (дата звернення: 09.09.2021).

3. Велика приватизація в'язниць: навіщо продавати занедбані тюрми? URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/velika-privatizatsiya-vyaznits-navischo-prodavati-zanedbani-tyurmi> (дата звернення: 09.09.2021).

4. Денис Малуська: розпочинаємо великий розпродаж в'язниць. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-rozpochinaemo-velikiy-rozprodaj-vyaznits> (дата звернення: 09.09.2021).

5. Мін'юст переніс продаж Ірпінського виправного центру через неподання заяв. URL: <https://mind.ua/news/20223409-minyust-perenis-prodazh-irpinskogo-vipravnogo-centru-cherez-nepodannya-zayuav> (дата звернення: 09.09.2021).

6. Міністр юстиції повідомив про перший продаж колонії в Україні. URL: <https://www.dw.com/uk/ministr-yustytysii-povidomyv-pro-pershyi-prodazh-kolonii-v-ukraini/a-57770222> (дата звернення: 09.09.2021).

7. Мін'юст виставив на продаж комплекс Південної виправної колонії № 51. URL: <https://mind.ua/news/20226531-minand700yust-vistaviv-na-prodazh-kompleks-pivdennoyi-vipravnoyi-koloniyi-51> (дата звернення: 09.09.2021).

Лоскутов Т.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін, Донецький державний університет
внутрішніх справ, Україна, м. Кривий Ріг*

Городецька М.С.,

*кандидат юридичних наук, завідувачка
кафедри організації досудового розслідування,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, Україна, м. Кривий Ріг*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОГЛИНАННЯ ТА ЗАХОПЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ (РЕЙДЕРСТВА)

Розвиток соціально-економічних процесів, операції з приватною власністю, відносини між приватними підприємствами призвели до ситуацій, коли одне підприємство може поглинатися іншим. У розвинених країнах такий процес становить різновид бізнесу, у якому сторона, що проявляє активність має назву «рейдер». Причому злиття і поглинання підприємств (рейдерство) може бути повністю законним, закономірним та корисним результатом з точки зору розвитку економічних відносин, тому що внаслідок рейдерства «виживають» більш сильні підприємства, котрі спроможні здійснювати ефективну господарську діяльність. «Економічний відбір» підприємств сприяє розвитку економічних відносин та зміцненню держави в економічному плані для подальшого її процвітання та благополуччя.

Під впливом різних негативних явищ законний та суспільно корисний характер будь якої людської діяльності може змінюва-

тися та набувати незаконних, антисоціальних характеристик. Підтвердженням цього є існування «чорних ріелторів» або «чорних банкірів». Не є винятком і рейдерство, котре якщо здійснюється у протизаконний спосіб стає злочинною діяльністю. Незаконна діяльність щодо поглинання та захоплення підприємств не лише стоїть всупереч розвитку економіки, а й є суспільно-небезпечним явищем, що завдає значної шкоди конкретним особам, суспільству та державі, їхнім правам, свободам та інтересам.

На сторінках всесвітньої мережі Інтернет виокремлюються такі різновиди рейдерства: «біле рейдерство» (законне поглинання компанії); «сіре рейдерство» (неоднозначні ситуації, коли важко розібратися хто правий, а хто ні; часто пов'язано з недоліками законодавства, скориставшись якими активна сторона захоплює підприємство; може бути пов'язане з підкупом посадових осіб або з підбрюхою документів); «чорне рейдерство» (відверте силове захоплення, носить явний незаконний характер) (Вікіпедія – вільна енциклопедія). Наведені різновиди рейдерства відрізняються тим, наскільки виконується положення законодавства щодо поглинання (захоплення) підприємств. Вочевидь, «сіре рейдерство» та «чорне рейдерство» мають виключно протизаконний, злочинний характер. Тоді як біле рейдерство можна визнати повністю законним та доцільним економічним явищем для результативного функціонування економіки.

Особливою рисою української держави є те, що тут рейдерство не розглядається як законна та корисна економічна діяльність, змістом якої економічне та цілеспрямоване злиття і поглинання підприємств. В нашій країні рейдерством позначають насамперед незаконну діяльність стосовно поглинання та захоплення підприємств, котра пов'язана із вчиненням кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим, рейдерством будемо позначати злочинну діяльність щодо поглинання та захоплення підприємств. Саме у такому розумінні рейдерство має досліджуватися у царині кримінально-правової науки з метою протидії кримінальним правопорушенням стосовно незаконного поглинання та захоплення підприємств.

Рейдерство як незаконне поглинання та захоплення підприємств не становить один склад кримінального правопорушення, а може

охоплюватися різними складами злочинних діянь, наприклад, протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України), протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України). Окрім цих складів кримінальних правопорушень, рейдерство може здійснюватися шляхом скоєння інших кримінальних правопорушень, зокрема, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, проти правосуддя, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян тощо.

Аналіз юридичної літератури дає можливість визначити наступні обставини, які можуть бути характерними для рейдерського злочинного діяння, а саме: 1) захоплення через акціонерний капітал; 2) емісійна схема; 3) захоплення через кредиторську заборгованість; 4) захоплення через органи управління; 5) захоплення через оспорування підсумків приватизації; 6) захоплення через виконання ухвал суду про забезпечення позову; 7) захоплення через неправові судові рішення; 8) примушування до передавання майна, бізнесу і т.д. (Б.М. Грек, З.С. Варналій, І.І. Мазур, І. Швайка). Ці та інші обставини, котрі пов'язані з вчиненням незаконного поглинання та захоплення підприємств слід враховувати під час здійснення доказової діяльності у перебігу досудового розслідування та судового провадження. Оскільки вказані обставини можуть нести цінну процесуально значиму інформацію щодо встановлення факту рейдерства та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Для ефективної протидії рейдерству необхідно комплексне теоретичне опрацювання кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, які пов'язані з незаконним поглинанням та захопленням підприємств. Зокрема, потрібно виявляти та вивчати склади кримінальних правопорушень, що можуть бути пов'язані з незаконним поглинанням та захопленням підприємств. Окрім того, доцільно розроблювати моделі суспільно-небезпечних діянь, котрі можуть спрямовуватися на рейдерство, та за необхідності надавати пропозиції щодо їх криміналізації.

Також важливе значення має процес реалізації норм кримінального та кримінального процесуального законодавства у протидії з рейдерством в Україні. Від якості правозастосовної діяльності

правоохоронних органів залежить ефективність розкриття та розслідування незаконного поглинання та захоплення підприємств, покарання винних осіб, які скоїли відповідні кримінальні правопорушення. Тому практична діяльність щодо протидії рейдерству в Україні також має бути предметом вивчення та дослідження з метою подальшого удосконалення. Такий вектор досліджень сприятиме вирішенню нагальних проблем забезпечення протидії злочинності щодо незаконного поглинання та захоплення підприємств.

Мовчан Р. О.,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна, м. Вінниця

РЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ТОВАРНОЇ КОНТРАБАНДИ: PRO ET CONTRA

На сьогодні однією з найбільших загроз для національної безпеки України в економічній сфері є контрабанда. Зокрема, лише нещодавно Президент України В. Зеленський озвучив інформацію про те, що через контрабанду державний бюджет щорічно втрачає 300 млрд грн, що дало підстави для її порівняння з економічним тероризмом проти нашої держави.

Зважаючи на продемонстровані загрозливі масштаби досліджуваного явища, а також на те, що контрабанда набуває дедалі більш витончених та організованих форм, слід погодитись із фахівцями, які зазначають, що у сучасних умовах боротьба з нею є першочерговим завданням держави [1, с. 92]. Це усвідомлюється і в найвищих владних ешелонах країни, одним із свідчень чого є те, що 23 квітня 2021 р. у Верховній Раді України зареєстровано внесений Президентом нашої держави законопроект № 5420 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Криміналь-

ного процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів» (далі – законопроект № 5420), яким, серед іншого, передбачається доповнення КК України окремою статтею про контрабанду товарів.

Однак, навіть незважаючи на те, що 13 липня 2021 р. відповідний законопроект вже був прийнятий у першому читанні, у фаховому середовищі і досі не вщухають дискусії з приводу питання про виправданість рекриміналізації товарної контрабанди. Потребою отримання відповіді на останнє й обумовлена актуальність проведення пропонованого дослідження.

Товарну контрабанду в Україні було декриміналізовано на підставі Закону України від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон від 15 листопада 2011 р.). Необхідність ухвалення цього Закону його розробники пояснювали надмірним втручанням правоохоронних органів у діяльність суб'єктів господарювання, необґрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, невиправдано широким колом підстав для застосування покарання у виді позбавлення волі за вчинення злочинів в економічній сфері, що не сприяло відшкодуванню засудженими заподіяної ними шкоди, непоодинокими випадками зловживань правоохоронними органами під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності.

Проте автор цієї роботи вже писав (разом із О. О. Дудоровим), що здійснене відповідно до Закону від 15 листопада 2011 р. виключення з диспозиції ст. 201 КК України «Контрабанда» вказівки на товари було не на часі, а країна економічно не була готова до такого кроку. Фактично поставлену проблему було вирішено розв'язувати лише під кутом економічної рентабельності розкриття і розслідування порушень митного законодавства, а також наповнення державної скарбниці [2]. Приймавши відповідне рішення, законодавець не взяв до уваги ту важливу обставину, що декриміналізація товарної контрабанди означала, що викриття осіб, винуватих в її вчиненні, має здійснюватись у межах адміністративного провадження без застосування оперативно-розшу-

кових заходів, а тому в багатьох випадках не може розраховувати на успіх [3, с. 383].

Слід, однак, визнати, що існує чимало аналітиків, які не є прибічниками розглядуваної ініціативи. Зокрема, супротивники рекриміналізації товарної контрабанди інколи апелюють до того, що адміністративна відповідальність є більш ефективною за кримінальну, дозволяючи оперативніше розглядати справи про відповідні порушення митного законодавства [4]. Проте така позиція, як на цьому справедливо наголошується у пояснювальній записці до законопроекту № 5420, не враховує того, що: по-перше, значна кількість посягань, пов'язаних із порушенням митних правил, залишається безкарною, а застосування відповідних (адміністративних) санкцій не зупиняє правопорушників від подальшої неправомірної поведінки; по-друге, строки досудового розслідування кримінального провадження у разі, якщо не повідомлено особі про підозру, є значно тривалішими за строки адміністративного провадження, що дає змогу забезпечити більш якісний збір доказів.

Щоправда, окремі експерти не сприймають і такі доводи. Зокрема, критично оцінюючи превентивну роль кримінального закону в цій частині, вони посилаються на низьку результативність як досудового, так і судового розгляду справ про товарну контрабанду. Так, саме до цієї обставини апелюють: один з основних ідеологів Закону від 15 листопада 2011 р. А. Портнов, вказуючи на те, що за всі роки існування кримінальної відповідальності за товарну контрабанду майже ніхто не сидів за ґратами за її вчинення [4]; колишній Генеральний прокурор України (2019–2020 рр.) Р. Рябошапка, на думку якого, життя вже довело, що «кримінал» за контрабанду у нас не працює – справ відкривалось багато, а до суду надходили одиниці [5].

Вступаючи в полеміку з авторами наведених висловлювань, хотів б поцікавитись у них: з яких пір головним критерієм доцільності встановлення кримінальної відповідальності за певне діяння стала результативність як і досудового, так і судового розгляду відповідних кримінальних проваджень? І чи не призведе сприйняття такого сумнівного підходу, який явно ігнорує вчення про рекриміналізацію, до висновку про доцільність декриміналізації не лише більшості господарських, а й лівової частки інших кримі-

нальних правопорушень, передбачених КК України, ефективність протидії яким загалом корелюється із продемонстрованою в боротьбі з контрабандою?

Так, згідно з оприлюдненою Державною судовою адміністрацією інформацією протягом 2020 р. за вчинення господарських деліктів загалом засуджено 475 осіб, з яких 201 особу звільнено від відбування покарання на підставі ст. 75 КК України; щодо некваліфікованого умисного тяжкого тілесного ушкодження відповідне співвідношення склало 765 до 511; щодо умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження – 524 до 417; щодо кваліфікованого порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, якщо воно спричинило смерть потерпілого або заподіяло тяжке тілесне ушкодження, – 1008 до 749. Якщо слідувати озвученій вище хибній логіці, то виходить, що і всі згадані діяння мають бути декриміналізовані?

Найбільше ж дивують закиди деяких дослідників щодо малої кількості осіб, які свого часу «сиділи за ґратами» за вчинення товарної контрабанди, факт чого дозволив прогнозувати низький превентивний потенціал відповідної кримінально-правової заборони. Не маючи наміру доводити очевидну спірність використання як мірила ефективності кримінально-правової протидії тим чи іншим посяганням такого показника, як кількість осіб, засуджених до «реального» позбавлення волі, обмежусь наведенням інформації, отриманої експертами «Інституту економічних досліджень та політичних консультацій» за результатами опитування більш як тисячі експортерів та імпортерів. Це опитування засвідчило, що переважна частина стейкхолдерів (а ними, до речі, були не лише суб'єкти ЗЕД і споживачі відповідної продукції, а й представники державних митної та податкової служб, Мінфіну, правоохоронних органів) підтримала встановлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, проте лише за однієї умови – за це діяння (принаймні за його некваліфіковані прояви) має бути встановлено покарання, не пов'язане з позбавленням волі [6].

Отже, викладене засвідчує нагальну потребу відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, рішення про декриміналізацію якої в 2011 р. було передчасним і безпідстав-

ним. Основними аргументами на користь рекриміналізації товарної контрабанди є: масштабність останньої, яка призводить до ненадходження до бюджету величезних сум коштів; доведена часом неефективність інших, крім кримінальної, видів юридичної відповідальності за вчинення цього посягання, і складність викриття осіб, які скоїли вказану контрабанду, у межах адміністративного провадження без застосування оперативно-розшукових заходів; неможливість ефективного співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав тощо. До речі, необхідність ухвалення пропонованого рішення підтверджується і результатами вивчення відповідного іноземного досвіду, які засвідчили, що законодавством більшості європейських країн (насправді не лише їх) передбачено кримінальну відповідальність за такі дії.

Література:

1. Допілко В. О., Явдошук Р. В. Правові засоби протидії контрабанді та порушенням митних правил на транспорті: сучасний стан. *Lex Portus*. 2019. № 4. С. 90–104.

2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140.

3. Прокопенко О. С. До питання про криміналізацію контрабанди товарів. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 жовтня 2015 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 381–385.

4. Портнов А. Президент внес в парламент закон о криминализации товарной контрабанды. URL: <https://t.me/PortnovUA/2952>.

5. Експерти озвучили справжні наслідки криміналізації товарної контрабанди. URL: https://zib.com.ua/ua/147561-eksperti_ozvuchili_spravzhni_naslidki_kriminalizacii_tovarno.html.

6. Бутін А. Чи потрібна криміналізація товарної контрабанди? : аналітично-консультативна робота. Київ, 2020. URL: https://gpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/RR_Goods_smuggling_1.pdf.

Назимко Є.С.,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, перший проректор До-нецького державного університету вну-трішніх справ, Україна, м. Маріуполь
Купрієнко В.М., кандидат юридичних наук, адвокат, Україна, м. Київ*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Частка активів українського небанківського фінансового сектору становить 7% від загального обсягу активів фінансово-кредитних установ країни, однак негаразди у цьому секторі можуть створити проблеми для всієї економіки, у чому можна було переконатися під час останньої фінансової кризи. З огляду на це запровадження ефективного управління ризиками у цьому сегменті є вельми актуальним. Для небанківських фінансових установ – кредитних спілок, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів – ризик-менеджмент має слугувати своєрідним механізмом захисту інтересів клієнтів, власників та інвесторів, бути передумовою для ухвалення оптимальних, вмотивованих рішень [1].

Нинішній стан ризик-менеджменту у вітчизняних фінансових установах і методи регулювання їх діяльності не відповідають рівню реальних загроз. Нехтування сучасними способами управління ризиками спричиняє значні фінансові втрати. На жаль, доводиться констатувати, що в більшості вітчизняних небанківських фінансових установ управління ризиками взагалі не здійснюється. Імітується нагляд за дотриманням нормативів, розробляються якісь внутрішні документи, що, як правило, не виконуються, створюються служби безпеки, які контролюють в основному власних співробітників і контрагентів. Все це не має нічого спільного зі створенням повноцінної системи менеджменту ризику.

Необхідність вивчення зарубіжного досвіду регулювання ринків фінансових послуг пов'язана з тим, що в Україні модель регулювання ринків фінансових послуг нині перебуває на етапі становлення, а ті структури, що вже створено та функціонують,

потребують додаткових важелів для забезпечення інституційної, операційної та фінансової незалежності.

Порушення фінансового законодавства в більшості держав визнають правопорушеннями, керуючись актами міжнародного характеру. Зокрема, Конвенцією про захист фінансових інтересів ЄС (1995) запропоновано включити до національних законів низку шахрайських деліктів як «невігідних для інтересів ЄС». Так, у Рамковому рішенні Ради ЄС «Про боротьбу з шахрайством та підбрюхою без готівкових платіжних засобів» (2001) йдеться про те, що кожна держава зобов'язана визнати злочином умисні діяння щодо банківських платіжних засобів [2, с. 220–226].

На сьогодні у світі зареєстровано близько 53 тис. кредитних спілок, їх активи оцінюють приблизно в 1 трлн доларів США, а сумарна кількість їх членів перевищує 187 млн. осіб [3, с. 218; 4, с. 120].

Зарубіжний досвід діяльності кредитних спілок засвідчує, що весь спектр фінансових операцій, які вони здійснюють, не зводиться лише до кредитних і депозитних. Вони значно ширші й пов'язані з розміщенням цінних паперів на фондовому ринку, іпотечними операціями, емісією кредитних карток, довірчим управлінням майном тощо. Останнім часом привертають увагу операції з перерахування зарплати працівникам підприємств через кредитні спілки. Надання вказаної послуги є вигідним для всіх учасників. Світовій практиці регулювання діяльності кредитних установ відомо чимало методик оцінки їх фінансового стану та діяльності, які застосовують у різних економічних умовах.

Основою для побудови системи нагляду за діяльністю кредитних спілок є принципи Всесвітньої ради кредитних спілок (WOCCU) Базельського комітету з питань банківського нагляду та законодавство ЄС.

Особливий інтерес викликає аналіз законодавства США. Ця країна однією з перших розпочала боротьбу з фінансовими правопорушеннями, напрацювавши певний досвід щодо протидії цьому явищу. Лише за роки світової фінансової кризи в США було призупинено діяльність 560 кредитних союзів. Попри це, кількість їх членів збільшилася на 21,7 тис. осіб, а загальна сума внесків у країні становила близько на 100 млрд доларів США. Ця тенденція

пояснюється не лише підконтрольністю роботи кредитних спілок з боку наглядового органу (Національна адміністрація кредитних спілок – NCUA), а передусім прозорістю самого менеджменту. Унаслідок цього механізм здійснення кредитування членів кредитних спілок зводиться до мінімуму: оскільки платоспроможність учасників і цільове призначення кредиту враховується досить жорстко, кожен із членів кредитної спілки може отримати фінансові ресурси в тому обсязі, які безпосередньо є в розпорядженні кредитної спілки. Зазвичай фінансові ресурси передають на умовах строковості, платності й повернення на день подачі заявки до кредитної спілки, що, відповідно, збільшує переваги кредитно-кооперативних організацій порівняно з іншими фінансовими установами. Такий механізм кредитування суттєво знижує відсоток прострочених і неповернених кредитів, і навпаки, у США своєчасно та в повному обсязі повернуті кредити становлять 97 % від загальної суми [4, с. 121].

Кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності в США встановлено як на рівні федерації, так і в окремих штатах. Однак криміналізацію господарських правопорушень здебільшого передбачено федеральним законодавством, що пов'язано з потребами ефективного виконання США своїх зобов'язань стосовно забезпечення безпеки торгівлі, фінансової системи тощо [5, с. 10].

У США Досить зрілу та ефективну систему державного фінансового контролю сформовано. Тут система нагляду має доволі складну структуру. Зокрема, небанківські фінансові інститути можуть мати статус федеральних (загальнонаціональних) організацій та організацій штатів. Нагляд за їх діяльністю здійснюють: Федеральна резервна система та Федеральна корпорація страхування депозитів. Крім того, безпосередньо регулювання федеральних кредитних спілок у країні здійснює спеціально утворений урядовий орган – Національна адміністрація кредитних спілок. Остання стежить за дотриманням кредитними спілками Федерального Закону про кредитні спілки, Закону про справедливу депозитну діяльність, Закону справедливого кредитування та інших законодавчих актів, які регулюють їх діяльність [6, с. 123].

Перевагами Національної адміністрації кредитних спілок як інституту регулювання є: знання засад діяльності кредитних спілок;

відстеження останніх змін у сфері регулювання; постійний взаємозв'язок із кредитними спілками; допомога в здійсненні діяльності кредитних спілок; відповідальність перед громадою; підвищення довіри споживача; запобігання правопорушенням.

За потреби Національна адміністрація кредитних спілок може зажадати від кредитної спілки звіт незалежного аудитора, який складається за результатами щорічного аудиту. Федеральна корпорація страхування депозитів є незалежним органом, створеним Конгресом США, який опікується страхуванням депозитів та наділений повноваженнями щодо здійснення контролю за фінансовими установами, зокрема кредитними спілками [7, с. 127].

Слід відмітити, що у фінансово розвинених країнах світу система запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок є злагодженою, такою, що ефективно працює та охоплює всі аспекти діяльності установ. У менш розвинутих така система лише починає своє формування. До основних позитивних характеристик зарубіжного досвіду належать: здійснення оцінки ризиків як елемент пруденційного фінансового контролю; тестування та перевірка на компетентність керуючих осіб кредитних спілок; обов'язкова вимога щодо наявності в структурі кредитних спілок внутрішніх аудиторів; взаємодія регулюючого (наглядового) органу з внутрішніми службами аудиту й окремими відповідальними особами (менеджери, аудитори) кредитних спілок; наявність вимог щодо обов'язкового проведення незалежного аудиту діяльності та фінансового стану кредитних спілок; регулярне проведення наглядовими органами семінарів і тренінгів для відповідальних посадових осіб кредитних спілок; здійснення постійного моніторингу фінансових операцій кредитних спілок наглядовими органами або уповноваженими ним особами; наявність вимог щодо обов'язкового оприлюднення інформації про фінансовий стан кредитних спілок у визначених законом періодичних виданнях.

Дослідження зарубіжного досвіду щодо запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок визначає доцільність запровадження у вітчизняне законодавство певних елементів правової регламентації і практики розв'язання окремих проблем функціонування небанківських фінансових інституцій, зокрема кредитних

спілок, що надзвичайно важливо в умовах реформування правової системи України.

Література:

1. Купрієнко В.М. Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України. – Кривий Ріг, 2020. 245 с.

2. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України *acquis* Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Київ, 2004. 288 с.

3. Климко О. Л. Тенденції в діяльності кредитних спілок США в період кризи. *Міжнародний кооперативний рух: генезис та тенденції сучасного розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 16–17 лют. 2012 р.). Полтава, 2012. С. 218-221.

4. Леонов С. В., Олещук М. Г. Діяльність кредитних спілок: світовий досвід і перспективи їх функціонування на вітчизняному ринку кредитних послуг. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 39. С. 119-126

5. Черней В. В. Зарубіжний досвід запобігання фінансовому шахрайству. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 20 берез. 2014 р.). Київ, 2014. С. 9-12.

6. Хомутенко А. В. Міжнародний досвід організації фінансового контролю в системі кредитних спілок. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 11. С. 122-127.

7. Хомутенко А. В. Система фінансового контролю за діяльністю небанківських неприбуткових фінансових установ України : монографія. Одеса, 2009. 188 с.

Новіков О. В.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, НАПрН України Україна, м. Харків*

ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Дослідження соціальних наслідків кримінальних правопорушень є доволі складним завданням для кримінологів, адже офіційна кримінальна статистика містить відносно поверхневу й узагальнену інформацію, яка більше стосується наслідків злочинності в цілому. В цей же час, існують деякі непрямі показники, які дозволяють сформулювати віддалене уявлення про соціальні наслідки конкретних кримінальних правопорушень. Зокрема зазначене стосується кримінальних правопорушень проти безпеки руху і експлуатації транспорту в Україні.

В офіційній статистичній інформації Офісу Генерального прокурора України [1] у, а саме у єдиних звітах про кримінальні правопорушення (форма №1) у розділі «Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень» (розділ 7 звіту) можна знайти дані про кількість осіб, які потерпіли від дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП). Так, у 2013 р. таких осіб було 13610 (це складає 3,1% від загальної кількості потерпілих від кримінальних правопорушень за цей рік), у 2014 р. – 12430 (3,1%), у 2015 р. – 12430 (3%), у 2016 р. – 12833 (2,8%), у 2017 р. – 12088 (3,2%), у 2018 р. – 10260 (3%), у 2019 – 10408 (3,4%), у 2020 р. – 10130 (4,3%). Як можна побачити, відсоток потерпілих від кримінальних

правопорушень, що призвели до ДТП, серед зальної кількості потерпілих за період з 2013 по 2018 рр. коливався в межах 2,8-3,2%. У 2019 р. відбулося зростання цього показника, яке прискорилося у 2020 р.

До речі, цей тренд продовжився й у 2021 р. Так, станом на серпень 2021 р. вже було виявлено 6307 осіб, що потерпіли від ДТП (4,1% від загальної кількості потерпілих). Враховуючи, що за окремими дослідженнями майже 42% кримінальних порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), вчиняються у період з вересня по грудень [2, с. 49], то є підстави вважати, що тенденція щодо збільшення кількості потерпілих від ДТП у структурі потерпілих від кримінальних правопорушень буде продовжена й до кінця 2021 р.

Загалом, відповідно до офіційної кримінальної статистики, у період за 2013 р. й по сьогодні було обліковано 100496 осіб, що потерпіли від ДТП в Україні.

Більш детальна інформація про потерпілих від ДТП міститься у статистичній звітності про ДТП Патрульної поліції Національної поліції України. Ця звітність починаючи з 2017 р. знаходиться у публічному доступі у відповідному розділі сайту Патрульної поліції [3]. Далі буде проаналізована інформація, що міститься у цій звітності за відповідні періоди.

Так, у 2017 р. було обліковано 162526 ДТП (445 ДТП на добу), у результаті яких загинуло 3432 особи (в середньому 9 смертей на добу) та травмовано 34677 осіб (в середньому 95 травмувань на добу). У 2018 р. обліковано 150120 ДТП (в середньому 411 ДТП на добу), у результаті яких загинуло 3350 осіб (в середньому 9 смертей на добу) та травмовано 30884 особи (в середньому 85 травмувань на добу). У 2019 р. обліковано 160675 ДТП (в середньому 440 ДТП на добу), у результаті яких загинуло 3454 особи (в середньому 10 смертей на добу) та травмовано 32736 осіб (в середньому 90 травмувань на добу). У 2020 р. обліковано 168107 ДТП (в середньому 459 ДТП на добу), у результаті яких загинуло 3541 особа (в середньому 10 смертей на добу) та травмовано 31974 осіб (в середньому 87 травмувань на добу). Станом на серпень 2021 р. в Україні було вже обліковано 120209 ДТП (в середньому

497 ДТП на добу), у результаті яких загинуло 1914 особи (в середньому 8 смертей на добу) та травмовано 19309 осіб (в середньому 80 травмувань на добу).

Що стосується попередніх періодів, то зазначені дані публікувалися у засобах масової інформації. Так, у 2015 році в країні відбулося 134193 ДТП (в середньому 368 на добу. Внаслідок ДТП загинули майже 4 тисячі осіб, 31,5 тисяч людей зазнали травм. У наступному, 2016 році, кількість аварій різко зросла – до 158 тисяч 776, це 434 на добу. Але при цьому жертв було менше: 3,4 тисячі осіб [4].

Якщо підсумувати зазначені вище дані, то починаючи з 2015 р. по серпень 2021 р. в Україні було обліковано 1054606 ДТП, у яких загинуло 23071 особа та травмовано 214660 осіб. Такі соціальні наслідки у вигляді смертей та травмувань просто вражають. В середньому настання смерті в результаті ДТП складає 10,7-11,8% у структурі зовнішніх причин смерті (аварії, нещасні випадки, отруєння, вбивства, самогубства та ін.), а зазначена група причин смертності в Україні займає третє місце за поширеністю після хвороб системи кровообігу та злоякісних/доброякісних новоутворень [5]

Наприкінці хочеться зазначити, що хоча кримінальні правопорушення, у результаті яких спричинюються ДТП, є лише частиною усіх облікованих кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту в Україні, на їх прикладі вже можна побачити суспільну небезпечність злочинів та проступків у цій сфері.

Література:

1. Статистична інформація / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

2. Полтава К. О. Кримінологічна характеристика та запобігання автотранспортним злочинам, що пов'язані із загибеллю людей або із тяжкими тілесними ушкодженнями, в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2013. 243 с.

3. Статистики ДТП в Україні / Патрульна поліція. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka>.

4. В Україні за чотири з половиною роки сталося майже 693 тисячі ДТП / Слово і діло: аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/14/infografika/suspilstvo/ukrayini-chotyry-povolynoyu-roky-stalosya-majzhe-693-tysyachi-dtp>.

5. Какие болезни становились причиной смерти украинцев в 2015-2020 годах / Слово і діло: аналітичний портал. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2021/02/16/infografika/obshhestvo/kakie-bolezni-stanovilis-prichinoj-smerti-ukrainceev-2015-2020-godax>.

Оболенцев В.Ф.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права, Націо-
нальний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА РОЗРОБЦІ ЗАХОДІВ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ

У законодавстві України організована злочинність визначається як сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань[1].

Відповідно до даних Всесвітнього економічного форуму за 2017-2018 роки Україна посіла 113 місце серед 137 країн Світу за проблемністю та впливовістю організованої злочинності щодо бізнесу в країні[2]. Відповідно ж до інформації Офісу Генерального прокурора у 2020 р. кількість організованих груп та злочинних організацій, щодо яких розслідувано кримінальні провадження становила 377. З них в органах влади діяли 16, у бюджетній сфері – 28, у банківській 4. Осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованих груп та злочинних організацій було зареєстровано 1609. Вчинено ними було 2595 кримінальних правопорушень, з яких 1178 злочинів у сфері обігу наркотичних

засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (ст. ст. 307-327 ККУ), 17 – бандитизм (ст. 257 ККУ), 37 - легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом (ст. 209 ККУ), 123 - грабежів (ст. 186 ККУ), 55 - розбоїв (ст. 187 ККУ) [3].

Вказані відомості свідчать, що до цього часу організована злочинність являє собою суттєву небезпеку для українського суспільства та є вагомим фактором стримування економічного розвитку держави.

У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [4] (далі – Конвенція) «організовану злочинну групу» (далі – ОЗГ) визначено як структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду. Відповідно ж до теорії системотехніки системою вважається сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють єдине ціле і мають єдине призначення або мету [5, с.84]. Тож нескладно побачити, що у визначенні організованої злочинної групи, наведеному у Конвенції, закріплено усі обов'язкові ознаки системи.

1. Наявність структурних елементів. Структурними елементами організованої злочинної групи є їх співучасники.

2. Функціональна взаємодія елементів. Функціональна взаємодія елементів реалізується в узгодженій (організованій) злочинній діяльності осіб.

3. Мета функціонування. Йдеться про здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до згаданої Конвенції.

Відтак можемо стверджувати, що організована злочинна група являє собою системний об'єкт. А це у свою чергу дає підстави застосовувати системний підхід у її дослідженні та розробці заходів протидії.

Зокрема, на засадах системотехніки може бути розроблена **IDEFO**-модель організованої злочинної групи [6, с.121-139]. Відповідно методики побудови моделей такого роду [7, с. 57-75]

функції елементів модельованої системи (робота, ціль чи завдання) графічно зображуються функціональними блоками у виді прямокутників, відповідно до сторін яких вказують дані (величини, об'єкти) про елементи системи. Щодо лівої сторони відображають вхід (input) – вхідні величини, тобто об'єкти (матерію, енергію, інформацію), які поступають у блок (систему) і перетворюються в ньому на вихідні величини (об'єкти). Щодо правої сторони (вихід – output) вказують вихідні величини, результати діяльності функціонального блоку (елементу системи) з перетворення вхідних величин. Щодо верхньої сторони окреслюють керування (control) – конкретні керуючі дії, документи, правила, стандарти, обмеження та ін., що зумовлюють виконання блоком своїх функцій. Відносно нижньої сторони фіксують механізми (mechanism), якими є те, що в даній системі забезпечує виконання функцій (обладнання, спеціалісти, а також потрібні ресурси). Такий варіант зображення функціонального блоку найбільш повно відображає процес функціонування системи: виконання роботи над деякими вхідними об'єктами з перетворення їх на вихідні згідно з обставинами керування (регламенту) наявними механізмами.

Відповідно, у **IDEF0**-моделі організованої злочинної групи її основна системна функція (робота, ціль, завдання) графічно зображена функціональним блоком у виді прямокутника з текстовим наповненням «Вчинення злочинів» [8]. Біля лівої сторони відображаються суспільні відносини, щодо яких вчиняються посягання. Відповідно, права сторона – результати діяльності організованої злочинної групи, спричинена шкода. Щодо верхньої сторони моделі, то на ній окреслюються обставини кримінальної субкультури, що зумовлюють виконання злочинних дій [9, с. 37]. На нижній стороні вказуються злочинці – учасники організованих злочинних групувань.

Рис. 1. IDEF0-модель організованої злочинної групи

Вважаємо, що наведена модель не тільки наочно демонструє функціональні елементи організованої злочинної групи, без яких неможливе її існування як системи, але й орієнтує запобіжні заходи правоохоронців, спрямовуючи їх щодо кожного з цих елементів.

1. Запобігання взаємодії системи ОЗГ з об'єктами посягань. Йдеться про фізичну охорону соціальних цінностей, щодо яких можливий «інтерес» цих злочинних об'єднань.

2. Запобігання наслідків діяльності злочинних груп. Окрім своєчасного припинення діяльності злочинних угруповань та їх посягань йдеться й про перекриття шляхів збуту отриманих цінностей.

3. Запобігання щодо кримінальної субкультури як керуючої складової діяльності ОЗГ. Тут можливе застосування загальносоціальних заходів запобігання ідеологічного змісту.

4. Запобігання участі населення у діяльності ОЗГ – це вплив на свідомість потенційних учасників злочинних угруповань через суворість можливих кримінальних санкцій [10]. А щодо тих, що вже причетні до злочинної діяльності – шляхом притягнення їх до відповідальності.

Практичне значення запропонованої технології полягає в тому, що вона може бути застосована в якості орієнтиру у нормативно-

му регулюванні заходів запобігання організованої злочинності. З іншого ж боку, вбачається можливість її використання й у діяльності правоохоронних підрозділів задля впорядкування оперативної інформації щодо конкретних організованих злочинних груп. Використання ж програмного забезпечення, що підтримує формат моделювання IDEFO, значно спрощує таку роботу та дозволяє впорядковувати великі масиви даних [11].

Література:

1. Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю: закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>

2. Global-competitiveness-index-2017-2018. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/#series=EOSQ035>

3. Про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями за січень-грудень 2020 р.: звіт офісу Генерального прокурора України. URL: https://gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&_c=fo

4. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності: Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

5. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. К. П. Власова. Харьков : Гуманитарный Центр, 2002. 256 с.

6. Сорока К. О. Основи теорії систем і системного аналізу : навч. посіб. / 2-ге вид. Харків : ФОП Тимченко, 2005. 291 с.

7. Оболенцев В.Ф. Системний аналіз та моделювання системи запобігання злочинності. Харків: Юрайт, 2021. 190 с.

8. Шостко О. Ю. Сучасний стан організованої злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 136–146. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17143/1/Shostko_136-146.pdf

9. Соболев О.В., Ярмиш О.Н. Організовані злочинні групи як об'єкт соціологічного аналізу. *Український соціум*. № 1. 2002. С. 33-40.

10. Головкін Б. М. Превентивний вплив системи антикримінального законодавства України на злочинність. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. 2012. №4(71). С. 308–317.

11. Оболенцев В.Ф., Гуца О.М., Єрьоменко В.В. Досвід цифрового моделювання системи конституції України у нотації IDEF0. *Теорія і практика правознавства*. Том 2. № 18 (2020). DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2020.18.218892>

Остапко К.С.,

*кандидат юридичних наук,
старший лаборант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК НОВИЙ ОРГАН БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Слабка реалізація антикорупційної політики, а іноді і зовсім її відсутність в Україні, значно сповільнює економічне зростання нашої держави. Фінансове наповнення нашого суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, котрі найбільше набувають свого розповсюдження у період реформування економічної системи держави. Встановлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки та вжиття заходів щодо їх усунення, виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах – це є найважливіші цілі правової держави. Тому задля захисту економічної безпеки, для заміни податкової міліції та зосередження всіх повноважень із боротьби з фінансовими злочинами проти держави в «руках» одного органу виконавчої влади, в Україні було створено

зовсім нову службу – Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ України), а 28 січня 2021 року набув чинності Закон України «Про бюро економічної безпеки України»[1].

Ініціатор законопроекту «Про Бюро економічної безпеки України», Голова Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Д. О. Гетманцев зазначив, що «БЕБ України – це новий сучасний орган, який займатиметься розслідуванням всіх злочинів у сфері публічних фінансів – тобто економічних, фінансових і податкових. Раніше такі правоохоронні функції були в Податкової міліції, і в економічних підрозділах СБУ та МВС України. Але тепер вони не дублюватимуться. Це частина міжнародних зобов'язань України і одна з вимог Меморандуму з МВФ та Європейським союзом. Кожен з цих правоохоронних органів нарешті зможе сконцентруватися на своїх пріоритетних завданнях. А в разі порушення законодавства бізнес контактуватиме тільки з БЕБ України, а не з десятками інших органів, як зараз. Новий орган буде аналітичним і виявлятиме системні злочини, працюючи з базами даних, а не оперативно-розшуковими заходами чи проведенням обшуків в офісах бізнесу»[2].

Складна криміногенна обстановка в економіці зумовлена низкою політичних, економічних, організаційно-управлінських, правових, ідеологічних, морально-психологічних факторів. Створення нових підвідомчих органів, неодноразові здійснювані заходи щодо усунення правопорушень в сфері економіки ще досі не дали відчутних позитивних результатів у справі протидії злочинності. Тому у цьому сенсі створення БЕБ України як ще одного правоохоронного органу в системі органів правопорядку економічної сфери не повинно сприйматися як чергова популістська кампанія та замилювання очей громадськості. Дійсно нове, прозоре, чесне й політично не заангажоване правоохоронне відомство у сфері боротьби з економічною злочинністю повинно вже найближчим часом реально запрацювати [3, с. 81].

Відповідно до ст. 4 вищевказаного Закону основними завданнями Бюро економічної безпеки України є: 1) виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; 2) оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та

усунення; 3) надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; 4) забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; 5) збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; 6) планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; 7) виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; 8) складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки. Відповідно до покладених завдань БЕБ України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції[1].

Аналіз завдань БЕБ України дає зрозуміти, що перед новоствореною службою стоїть досить непроста робота в майбутньому. Наразі основною функцією цього органу повинно бути саме виявлення недобросовісних платників податків і вплив на них з метою виведення діяльності у правове поле.

На сьогодні БЕБ України перебуває у стані розвитку та становлення. З однієї сторони є Закон, який набув чинності, з іншої – на даний час відсутній конкретний інструментарій для реалізації всіх завдань новоствореного органу. На наш погляд, БЕБ України має стати дієвим саме аналітичним органом, на який повинні бути покладені завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Його щоденною роботою повинна бути системна протидія економічним правопорушенням в країні та зменшення тиску на приватний бізнес.

Література:

1. «Про бюро економічної безпеки України». *Закон України*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 04.09.2021).

2. Бюро економічної безпеки. Слуга народу. *Інформаційний портал*. Режим доступу: <https://sluga-narodu.com/beb/> (дата звернення 04.09.2021).

3. Пузирна Н. С. Правові аспекти створення та діяльності Бюро економічної безпеки України. *Juris Europensis Scientia*. 2021. С. 80-83.

4. «Про Бюро економічної безпеки України». *Проект Закону України № 3087-д від 02.07.2020 р.* Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331 (дата звернення 07.09.2021).

Радутний О.Е.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

КІБЕРЗАГРОЗИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗМІНИ В КК УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У доповіді Д. Коха (David Koh, Commissioner of Cybersecurity and Chief Executive, Cyber Security Agency of Singapore) та Н. Лукет (Nancy Luquette, Chief Risk Officer, S&P Global) «Як досягти успіху у все більш ризикованому кіберсередовищі» (How to succeed in an increasingly risky cyber environment) на Всесвітньому економічному форумі (World Economic Forum) 2021 р. зазначено, що лише з лютого по квітень 2020 р. кількість атак, спрямованих на фінансовий сектор, зросла на 238%, а за той самий період напади вимагачів зросли в дев'ять разів [4]. Тож, перехід до цифрової економіки (або API-економіки – application programming interface – економіки інтерфейсів прикладного програмування, яка разом з фіатними грошима та більшістю своїх послуг стає все більш віртуальною, ключовими факторами якої виступають цифрові дані та мережеві транзакції) спонукає середовище правопорушників опанувати

цифрову злочинну діяльність як нову форму реалізації власних антицінностних орієнтацій. З аксіологічної точки зору проявами останніх виступають насильство, обман, залежність, правовий та моральний нігілізм, прагнення протиставити внутрішню систему норм і правил поведінки загальноприйнятим тощо.

Окремі факти за 2020 – 2021 р.р. У 2021 р. Південна Корея стала світовим осередком цифрового секс-шантажу через використання таких технологій, як високошвидкісна потокова передача і зашифровані чати [3]. У парламенті Киргизії повідомили про злом свого офіційного сайту та вимоги хакерів The Black Pirate надати викуп. В кінці липня 2020 р. база даних GEDmatch, яка дозволяє користувачам шукати родичів по ДНК-даних, була зламана, профілі потрапили у відкритий доступ і стали доступні правоохоронним органам «за допомогою витонченої атаки на один з наших серверів через існуючий обліковий запис користувача» [2], отримані адреси електронної пошти хакери додатково використали для фішинг-атак на інший провідний генеалогічний сайт MyHeritage. Антивірусна компанія Eset випустила повідомлення про те, як кіберзлочинці у 2020 р. наживаються на коронавірусі: розповсюджують новини від імені Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) з некоректних адрес @who.com, @who.org або @who-safety.org, закликаючи користувачів перейти за шкідливим посиланням для отримання нібито секретної та вкрай важливої інформації про вірус, завдяки чому викрадають особисту інформацію та платіжні дані, отримують доступ до рахунків жертв; вдаються до фейкових благодійних акцій, створюючи розсилки із закликом відправити пожертвування на пошук вакцини від коронавірусу для дітей в Китаї; розміщують неправдиві оголошення про продаж медичних масок і антисептиків для рук, виманюючи дані кредитних карт користувачів тощо [1].

Основні види інтернет-загроз у 2020-2021 р.р. Дії *терористичної спрямованості*. *Шкідливий спам* та інші поштові повідомлення, що містять шпигунське програмне забезпечення або заманюють користувачів на сайти з шкідливим контентом. Дії з протиправним сексуальним підтекстом. Протиправні дії у соціальних мережах (trolling, mobbing, bullying, child grooming, flaming, harassment, denigration, impersonation, outing & trickery, остракізм та

ізоляція). *Хакінг* (hacking, software cracking) як злам та незаконне вторгнення в комп'ютерні мережі. Розповсюдження *програм-ви-магачів* (ransomware). Протиправні дії щодо *електронного ключа (підпису)* або з його використанням. *Цільовий фішинг*, безпосередньо націлений на вузькі групи користувачів і містить повідомлення з соціальним контекстом. *PDF-атаки*, збільшилося виявлення серйозних вразливостей в документах формату PDF. *Отруєння SEO* (Search Engine Optimization) у вигляді порушення оптимізації пошукової системи, коли сайти з шкідливими кодами займають більш високі місця в рейтингах пошукових систем при введенні запиту. *Втрата продуктивності* через залучення до виконання несанкціонованих програм, в тому числі майнінгу криптовалют. Протиправні дії, в яких криптовалюта виступає *предметом* або *засобом* вчинення кримінального правопорушення. Протиправне заволодіння та використання *даних користувачів*, їх *цифрового сліду* або інтелектуальної власності. Новацією є перенесення зусиль з інтернет-браузерів на *веб-додатки*, через які можна отримати доступ безпосередньо до баз даних. Відродження схеми шахрайства № 419 («листи з Нігерії») під гаслом «ФБР», коли правопорушник видає себе за співробітника Федерального бюро розслідувань (США), повернення старих *троянів* (вірусів, замаскованих у програмному забезпеченні), зокрема SASFIS, під новим виглядом. Збільшення потужності *DDoS-атак* завдяки використанню нових методів, зокрема, NTP Amplification.

Зв'язок між кіберзлочинністю та організованою злочинністю. Як тільки певна деструктивна діяльність стає більш вигідною у межах кримінального середовища, нею неодмінно починає цікавитися організована злочинність, яка розгортає таку діяльність у зростаючий сегмент власного бізнесу. Цьому сприяють нові технології (криптографія, неконтрольовані оверлейні мережі для спільного користування файлами та peer-to-peer з'єднання, відомі під загальною назвою Darknet, з програмами «цибулевої маршрутизації» (onion routing) для шифрування та забезпечення анонімності на кшталт Tor), високий рівень конспірації (члени можуть ніколи не зустрічатися особисто і знати один одного лише за нікнеймами (nickname) – вигаданими іменами), відсутність кордонів та спрощення координації на високій швидкості обробки інформації,

прогресивні методи ведення бізнесу (франчайзинг для поширення глобального бренду, корпоративна соціальна відповідальність для покращення іміджу серед місцевого населення, офшоринг – перенесення діяльності до країн з слабким урядом та вищим рівнем насильства, концентрична диверсифікація бізнесу – вихід на нові галузі з розширенням кола споживачів, горизонтальна диверсифікація – пропозиція нової продукції у межах тієї самої індустрії, наприклад, нелегальна торгівля біометричними даними поряд з інформацією, яка ідентифікує особу, запровадження монополії як різновиду монополії, коли один покупець диктує ціни на всю продукцію, яку пропонують до продажу на нелегальному ринку) тощо. В зазначену сферу все більше включаються види протиправної діяльності, якими раніше опікувалися лише хакери-одинаки (створення фішингових інтернет-сторінок або цифрових образів певної особи, нелегальне копіювання даних, підміна телефонного або іншого трафіку, несанкціоноване втручання до комп'ютерних систем тощо). Поширеною метою злочинних організацій стають кошти на банківських рахунках та криптовалюта.

Заходи проти кіберзлочинців. *Основні:* 1) двофакторна автентифікація; 2) стійкий пароль; 3) контроль публікацій; 4) уважний перехід за посиланням; 5) розділ поштових адрес на службову та приватну; 6) уважна робота з вкладеннями в електронну пошту; 7) оновлення програмного забезпечення; 8) цифрова гігієна; 9) обачність; 10) постійне навчання. *Додаткові:* 1) міжмережевий екран; 2) контроль доступу; 3) регулярні перевірки; 4) дійсні (валідні) сертифікати SSL з розширеною перевіркою та позначкою «green bar».

Зміни, на які чекає КК України для забезпечення економічної безпеки. Виключити голографічний захисний елемент з переліку за ст.199 КК України для усунення неприпустимого дублювання кримінальної відповідальності за ст.ст. 199, 216 КК України за ознакою предмету та окремими формами об'єктивної сторони. Повернути відповідальність за товарну контрабанду за ст.201 КК України. Декриміналізувати відповідальність за незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст.203-1 КК України). Декриміналізувати формаль-

ний склад кримінального правопорушення за ст.ст. 205-1, 220-1, 222 КК України за відсутність реальної істотної шкоди. Замінити з'єднувальну сполуку «та» на роз'єднувальну «або» у складі протидії законній господарській діяльності (ч.1 ст.206 КК України). Замінити текст «до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки» в ч.4 ст.212 КК та ч.4 ст.212-1 України, в яких передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) на формулювання «до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення» (як це недвозначно передбачено, зокрема, в ч.6 ст.255, ч.2 ст.255-2 КК України та багатьох інших). Виключити згадку про фінансові санкції та пеню з формулювання «відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)» в ч.4 ст.212 КК та ч.4 ст.212-1 КК України. Замінити у ч.1 ст.231 КК України формулювання «умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» текстом «збирання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю».

Законодавче регулювання. Сьогодні існує необхідність розглядати протидію організованій злочинності у кіберпросторі не тільки з позиції *de lege lata* (з погляду чинного права та закону), але й відносно *de lege ferenda* (з погляду права та закону, в якому існує потреба).

Література:

1. Anscombe Tony. Beware scams exploiting coronavirus fear / WeLiveSecurity by ESET, 13 Mar 2020. URL: <https://www.welivesecurity.com/2020/03/13/beware-scams-exploiting-coronavirus-fears/> (дата звернення 11.08.2021)

2. Aldhous Peter. A Security Breach Exposed More Than One Million DNA Profiles On A Major Genealogy Database / BuzzFeed News, July 22, 2020. URL: <https://www.buzzfeednews.com/article/peteraldhous/hackers-gedmatch-dna-privacy> (дата звернення 11.08.2021)

3. Clark, Erin. South Korea becomes a global centre for digital sex crimes / Report Door, June 17, 2021. URL: <https://www.reportdoor.com/south-korea-becomes-a-global-centre-for-digital-sex-crimes/> (дата звернення 11.08.2021)

4. David Koh, Nancy Luquette. How to succeed in an increasingly risky cyber environment/ World Economic Forum, 28 Jul 2021. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/07/how-to-succeed-in-an-increasingly-risky-cyber-environment/>(дата звернення 12.08.2021)

Романов М.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків*

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ, ЯК ІНДИКАТОР, ЩО СПРИЯЄ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Чинне законодавство розуміє під організованою злочинністю сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

Це явище вважається найбільш небезпечним і таким, що потребує особливих заходів реагування. Безумовним доказом цієї тези є наявність міжнародних документів, які спрямовані на запобігання, встановлення контролю та протидію організованій злочинності.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Конвенція ООН). Виходячи зі змісту цього акту, а також з загальних тенденцій розвитку організованої злочинності можна стверджувати, що це явище притаманне найбільш розвиненим країнам, а також країнам які швидко розвиваються і отримують доступ до світових ринків і фінансових потоків.

Зокрема, Конвенція ООН відносить до предмету свого регулювання та вимагає від учасників криміналізувати такі діяння як: участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупцію, а також передбачає умови і порядок настання відповідальності для юридичних осіб. Як видно, йдеться про такі форми протиправної поведінки, які можуть бути здійснені лише

за умови наявності найвищого ступеню організованості та системності такої поведінки.

Безумовно діяння, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями мають значну суспільну небезпеку, безумовно вони завдають значної шкоди іншим суб'єктам та суспільним відносинам, державі та міжнародному співробітництву. І саме ці ознаки та властивості організованої злочинності досліджені достатньо ретельно [1, 2, 3].

Але є в них й інший бік, який дуже рідко стає предметом дослідження та обговорення. Хотілося б звернути увагу на такі особливості організованої злочинності, як умови її виникнення та групи суспільних відносин де вона, зазвичай, формується.

Розкриваючи внутрішній зміст цих двох особливостей, маємо визнати, що питання про протидію організованій злочинності виникає тоді, коли суспільство починає відчувати негативний вплив і шкоду від таких злочинів, а це, в свою чергу, виникає в той момент, коли суспільство досягає певного рівня розвитку та упорядкування. Саме тоді, коли вимоги суспільства до своїх членів та до самого себе, як системи, виходять на високий рівень організації, організована злочинність набуває значних масштабів та заважає подальшому розвитку суспільства. Отже, організована злочинність вимагає достатньо «комфортних» умов.

І друга особливість, - групи суспільних відносин, де виникає організована злочинність. Як видно з національного та міжнародного законодавства, цими відносинами є фінансові відносини, управління та правоохоронна діяльність, а також міжнародні правовідносини, як сфера, що залишає простір для легалізації доходів, отриманих злочинними угрупованнями.

Наша гіпотеза полягає в тім, що саме організовану злочинність можна визначити як своєрідний індикатор розвитку суспільства. Існування феномену організованої злочинності беззаперечно вказує на те, що держава та суспільство стрімко розвиваються та виходять на такий рівень, де вони стають «привабливим» об'єктом посягань для злочинних кланів.

Крім того, сфери, в яких організована злочинність «почуває» себе найбільш комфортно, можна визнавати проблемними. Інакше кажучи, організована злочинність вказує на ті групи відносин, які

потребують вдосконалення, в яких організаційні заходи є невдалими та такими, що вимагають особливої уваги, регулювання та втручання. Вважаємо, що організована злочинність є своєрідним етапом розвитку суспільства, який, як свідчить історичний досвід (достатньо згадати часи «сухого закону» в США, апофеоз діяльності мафіозних кланів в Італії тощо), можна навіть назвати необхідним. Вона забезпечує зміцнення державних інституцій і сприяє колективній «рефлексії» суспільства.

Безумовно, висловлена гіпотеза є дискусійною і такою, що вимагає вивчення, але вона здатна допомогти передбачити та впровадити додаткові заходи контролювання та усунення умов та ґрунту для існування організованої злочинності.

Література:

1. Гвоздецький В.Д. Організована злочинність як об'єкт соціально-філософського аналізу [Текст]: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 – Соціальна філософія та філософія історії / Гвоздецький Віктор Демидович. – К., 1997. – 30 с.

2. Кримінологія. Особлива частина: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман; За редакцією І. М. Даньшина. — Харків: Право, 1999. - 232 с.

3. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / О. Ю. Шостко ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2010. – 38 с.

Сметаніна Н.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права, Націо-
нальний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

ДО ПИТАННЯ ЗВ'ЯЗКУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ І КОРУПЦІЇ

У сучасному суспільстві криміногенна ситуація із корупційними злочинами залишається складною, і питання посилення боротьби з корупційною злочинністю знаходяться у центрі уваги правоохоронних органів. Злочини корупційної спрямованості змінюють закони розвитку економічних відносин. Адже, як відомо, саме корупційні злочини детермінують економічну та організовану злочинність.

З середини 90-х рр. ХХ ст. на всіх рівнях українського суспільства, починаючи з вищих державних, різноманітних громадських об'єднань, у працях науковців, засобах масової інформації та численних опитуваннях громадян відзначається значне поширення корупції. Вказувалося, що вона охопила всі ланки апарату управління, судову систему, правоохоронні органи, установи та заклади, які покликані обслуговувати населення, задовольняти його життєво важливі потреби. На загальнодержавному рівні визнано, що корупція становить реальну загрозу національній безпеці країни, а протидія їй має бути віднесена до найвищих пріоритетів держави. Виняткова поширеність корупції в Україні, у тому числі на вищому рівні влади й управління, у ключових ланках економіки, відзначається міжнародними організаціями, авторитетними аналітичними центрами, в численних рейтингах сприйняття корупції підприємцями та інвесторами [1, с. 180].

Суспільна небезпека корупції у соціальному аспекті полягає в тому, що вона призводить до гальмування соціально-економічних реформ; збільшує соціальну напругу в суспільстві; істотно знижує рівень соціального захисту; формує протиправний спосіб життя та ін. Економічні наслідки корупції полягають у підриві економічної

системи держави; дискредитації економічних реформ; криміналізації та тінізації економіки; перешкоджанні розвитку ринкових відносин; монополізації економіки та ін. У правовому аспекті корупційні злочини дискредитують право як універсальний регулятор правових відносин, перетворюючи його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. Корупція негативно впливає і на формування міжнародного іміджу України; зменшує зовнішнє інвестування; унеможливує отримання кредитів [2, с. 46-54].

До головних непрямих економічних наслідків корупції О. Ю. Бусол відносить: неефективне витрачання державних коштів і ресурсів; неефективність корупційних фінансових потоків; нерівність при оподаткуванні; неправильний розподіл ресурсів та талановитих працівників; зміни у структурі державних статей видатків; зниження державних доходів від основних товарів та послуг; зниження активності інноваційного мислення; розширення тіньового ринку; додаткові перешкоди для експортерів із менш корумпованих держав на ринках корумпованих держав-імпортерів; банкрутство приватних підприємств; уповільнення економічного зростання [3, с. 353].

Основною детермінантою злочинності у сфері економіки слід визнати непослідовну, а часом і відверто суперечливу політику держави щодо регулювання економічних відносин. Останнє здійснювалося не в загальносуспільних інтересах, а в інтересах окремих корпоративно-бюрократичних структур (кланів), що по-суті монополізували національні ринки товарів і послуг, зосередили у своїй руці вирішальну масу активів та ресурсів і використовуючи корумповані зв'язки із держслужбовцями роками розкрадають бюджетні кошти, привласнюють національне багатство, ухиляються від оподаткування, легалізують отримані злочинним шляхом надприбутки у легальний сектор економіки з метою розширення виробництва, ринків збуту та примноження капіталів [4, с. 131].

Вимагає подальшого вдосконалення законодавство щодо запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність; виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих зло-

чинних угруповань, притягнення винних до відповідальності; протидії використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації; запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів. Зрозуміло, що без посилення міжнародного співробітництва реалізація зазначених заходів є неможливою [5].

Вважаємо, що зростання антикорупційного потенціалу суспільства, формування психологічної установки у населення щодо неприйняття корупції як способу розв'язання проблеми, роз'яснення найбільш важливих антикорупційних заходів, спрямованих на подолання пасивності суспільства щодо протидії корупції, залучення широких верств населення до активної участі в антикорупційній діяльності і проведення інформаційних кампаній сприятиме зменшенню корупційних практик [6].

Усвідомлення руйнівного потенціалу корупційних дій (зокрема, зростання вартості послуг при їх низькій якості, порушення конкурентних засад працевлаштування, складність розвитку власної справи, застарілі технології, посилення фінансової спроможності злочинних угруповань) стане дієвим заходом у реалізації антикорупційної політики держави.

Література:

1. Закалюк А. П. [2. Мельник М. І. \[217\]\(http://library.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Корупція – корозія влади \(соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії\) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.</p></div><div data-bbox=\)](http://library.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Курс сучасної української кримінології. У 3 кн. [Кн. 2]. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.</p></div><div data-bbox=)

3. Бусол О. Ю. [4. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128–133. URL: \[http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_24.pdf\]\(http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_24.pdf\) \(дата звернення: 05.09.2021\).](http://library.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.</p></div><div data-bbox=)

5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 06.09.2021).

6. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. № 4, ч. 2. С. 162–165.

2. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

3. Бусол О. Ю. [4. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128–133. URL: \[http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_24.pdf\]\(http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_24.pdf\) \(дата звернення: 05.09.2021\).](http://library.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.</p></div><div data-bbox=)

5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 06.09.2021).

6. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. № 4, ч. 2. С. 162–165.

Таволжанський О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права, Націо-
нальний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

Ганджа В. І.,

*аспірантка кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права, Націо-
нальний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

СУЧАСНІ ВІРТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ: ШАХРАЙСТВО, ВЧИНЕНЕ ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО- ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Поступальний розвиток процесів діджиталізації та інформатизації, які стали основою суспільної комунікації у XXI столітті, мають наслідком не лише створення нових специфічних форм розповсюдження та обміну інформацією, але й виникнення своєрідної основи для розроблення та використання принципово нових способів вчинення кримінальних правопорушень з безпосереднім використанням надбань технологічного прогресу з метою заподіяння шкоди інтересам особи, суспільства та держави. Наразі для України не вирішеною залишається проблема інформаційної безпеки, а також проблема формування політики (в тому числі й правової) протидії комп'ютерній злочинності та боротьби з кіберзлочинністю [1, с. 158].

Кіберзлочинність (або ще по іншому називають злочинність в сфері інноваційних технологій, комп'ютерні злочини тощо) є історично обумовленим і мінливим явищем. Цей вид злочинності поряд з такими поняттями як економічна злочинність, організована злочинність, корупція, легалізація злочинних доходів хоча і з'явилося нещодавно, але міцно увійшло у понятійний апарат кримінологів і практичних працівників. Не так давно злочинам в кіберсфері на національному рівні приділялась незначна увага, вважалось, що кіберзлочинність може представляти реальну загрозу лише в дале-

кому майбутньому, тепер майже ні в кого не виникає сумнівів, що частка кіберзлочинності в структурі злочинності України значно збільшилася. Таким чином, питання, пов'язані з «комп'ютерною» злочинністю, є актуальними не лише з точки зору захисту людини і громадянина від протиправних посягань з боку правопорушників, але й важливим аспектом національної безпеки України [9, с. 81].

Повертаючись до твердження про проблематику формування державної політики щодо протидії комп'ютерній злочинності, у якості наочного прикладу пропонуємо звернути увагу на позицію законодавця щодо дефініювання та викладення особливостей такого складу кримінального правопорушення як шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Найбільш актуальна наукова та практична проблематика вказаного питання полягає, зокрема, в наступному: чи можливо визнавати шахрайством, вчиненим шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, розміщення на Інтернет-ресурсах (веб-сайтах, соціальних мережах, спеціалізованих сайтах з продажу товарів та (або) надання послуг тощо) фіктивних оголошень про продаж товарів або надання послуг з метою отримання майна або придбання прав на майно потерпілого, які останній надає злочинцю з метою придбання неіснуючих товарів або отримання послуг.

Так, вищевказане кримінальне правопорушення передбачене частиною третьою статті 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Слід зазначити, що ця норма КК України перебуває у нерозривному зв'язку з нормою частини першої цієї ж статті, де надається загальна дефініція поняттю «шахрайство», а саме: «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [2]». Таке зауваження має значення для подальшого дослідження обраного питання, оскільки дає змогу оцінити недосконалість правового регулювання в кіберсфері.

Законодавець, формулюючи частину третю статті 190 КК України, не надав конкретного визначення ані терміну «незаконні операції», ані терміну «електронно-обчислювальна техніка». Наслідком цього є тривале неоднозначне правозастосування у кримінальних провадженнях і судових справах працівниками

правоохоронних органів та судами відповідно, а також існування низки досі не вирішених доктринальних питань щодо, наприклад, напрацювання загальносоціальних та спеціально-кримінологічних інструментів попередження і протидії вказаного виду кримінальних правопорушень, що створює перешкоди у процесі формування та ефективній реалізації державної політики щодо протидії комп'ютерній злочинності.

Під незаконною операцією розуміється операція, яка не відповідає вимогам законодавства. Однак з точки зору безпосередньо розглядуваного питання (розміщення особою оголошень на веб-сайтах з метою отримання майна або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою) ознака невідповідності вимогам законодавства відсутня, оскільки зовні сам факт використання особою Інтернет-платформ для розміщення оголошень про продаж товарів чи надання послуг не є незаконним.

Більше того, як зазначалося раніше, наразі українське законодавство не містить вичерпної дефініції терміну «електронно-обчислювальна техніка». Однак доцільно звернути увагу на напрацювання судових органів України, які в узагальненнях практики надають визначення суміжному до досліджуваного поняттю – «електронно-обчислювальна машина», вказуючи, що електронно-обчислювальна машина – це комплекс електронних технічних засобів, побудованих на основі мікропроцесорів і призначених для автоматичної обробки інформації при вирішенні обчислювальних та інформаційних завдань [3]. Очевидно, що згадані терміни не є тотожними між собою, однак у цьому випадку має місце термінологічна недосконалість законодавства, яка хоча й у певній мірі ускладнює оперативність правозастосування, однак не є нездоланою перешкодою для останнього.

Підтвердженням всього вищевказаного є деякі рішення національних судів: так, у вироку Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.07.2012 у справі № 0308/8267/12 вказано: «Органом досудового слідства дії підсудного ... кваліфіковані за ч. 3 ст. 190 КК України за кваліфікуючою ознакою – вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. На думку суду, вказане не знайшло свого підтвердження. Електронно-обчислювальна техніка

– це комплекс технічних засобів, призначених для автоматичної обробки інформації в процесі вирішення обчислювальних та інформаційних завдань. Операція з використанням електронно-обчислювальної техніки, має бути незаконною, тобто такою, що не відповідає вимогам законодавства. Зважаючи, що підсудним таких дій вчинено не було, оскільки перерахування коштів на рахунок через банківську установу або банківським переказом, не є незаконною операцією, тому дії підсудного ... по вказаних епізодах, підлягають перекваліфікації з ч. 3 на ч. 2 ст. 190 КК України, за кваліфікуючою ознакою – вчинення дій повторно» [4].

Продовжуючи викладені раніше думки, варто акцентувати на тому, що важливою умовою кваліфікації кримінального правопорушення за статтею 190 КК України є вчинення такого діяння шляхом обману або зловживання довірою у всіх без винятку випадках. Отже, способи вчинення шахрайства (обман та зловживання довірою) спрямовуються лише на людину, що витікає з його необхідної ознаки – добровільної передачі майна законним володільцем безпосередньо злочинцю [5, с. 201]. Як слушно зазначають з даного питання А. Васильєв та Д. Пашнев, обманути чи використати довіру інформаційно-телекомунікаційної системи неможливо [6, 137]. У такому аспекті варто також звернути увагу на п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності», де вказано наступне: «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовують винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього» [7].

Таким чином, складність застосування норми частини третьої статті 190 КК України у випадках вчинення шахрайства на веб-сайтах шляхом розміщення фіктивних оголошень про продаж товарів або надання послуг полягає в тому, що дії, пов'язані з публікацією вищевказаних оголошень зовні не є незаконними, а відтак відсутній критерій «незаконні операції». Крім того, слід вказати на ще один важливий аспект: електронно-обчислювальна техніка є «комплексом технічних засобів», а розміщення оголо-

шень про продаж товарів та надання послуг хоча і здійснюється з використанням комп'ютерної техніки, але опубліковується та стає доступною для всіх користувачів виключно в мережі Інтернет, яка у свою чергу є сукупністю територіально розосереджених систем опрацювання даних, засобів і (або) систем зв'язку та передавання даних, що забезпечує користувачам дистанційний доступ до її ресурсів і колективне використання цих ресурсів [8]. Отже, поняття «електронно-обчислювальна техніка» та «мережа Інтернет» не є тотожними та взаємозамінними, а відтак у випадках вчинення шахрайства через розміщення фіктивних оголошень про продаж товарів або надання послуг на Інтернет-платформах кваліфікацій діяння за частиною третьою статті 190 КК України є некоректною.

Література:

1. Попов К. Л. Некритичність і ризик як фактори підвищення віктимності при шахрайстві / К. Л. Попов // Вісник Академії адвокатури України. - 2015. - Т. 12, № 1. - С. 95–104. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_1_11.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Узагальнення судової практики розгляду Бориспільським міськрайонним судом кримінальних проваджень про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (розділ XVI Особливої част [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://court.gov.ua/userfiles/file/bor111/eom.pdf>.

4. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.07.2012 у справі № 0308/8267/12 // Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25437127>.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. Литвинова О. М. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 536 с.

6. Васильєв А. А. Особливості кваліфікації кіберзлочинів проти власності / Васильєв Андрій Анатолійович, Пашнев Дмитро Ва-

лентиневич // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2016. - № 4 (58). - С. 136-143.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.

8. Системи оброблення інформації. Основні положення. Терміни та визначення: ДСТУ 2938-94. (Чинний від 1996-01-01) – К.: Держспоживстандарт України, 1996.– 20 с.

9. Таволжанський О. В. Кримінологічні аспекти кіберзлочинності у сучасних умовах / О. В. Таволжанський // Журнал східноєвропейського права. 2016. № 31. С. 80-86. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17724/1/Tavolzhanskyi_80-86.pdf (дата звернення: 11.11.2020).

10. Kostyuchenko, O. E., Kolesnik, T. V., Bilous, Z. V., and Tavolzhanskyi, O. V. 2019. Robotization of manufacturing process: economic and social problems and legal ways of their solution. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice* 3(30): 454–462.

11. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології // Проблеми законності. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2020. № 149. С. 168–184.

Телійчук В.Г.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна, м. Дніпро

ЩОДО ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність розробки ефективних заходів оперативно-розшукової протидії організованій злочинності у кіберпросторі визначається стрімким розвитком нового виду протиправної діяльності – транснаціональних злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, різким підвищенням кримінального комп'ютерного професіоналізму, активної міграції злочинців і організованістю їх дій, що суттєво ускладнює криміногенну обстановку і є складним феноменом, що вимагає інтеграції багатьох галузей знань і, зокрема, юридичної науки для поглибленого дослідження природи цих злочинів, особливостей їх оперативно-розшукової та криміналістичної характеристик, тактики виявлення і запобігання з урахуванням сучасних досягнень вітчизняної й зарубіжної теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу та криміналістики.

З часу набрання чинності КПК України (2012), кожен службовий персональний комп'ютер (ПК) слідчого, з якого здійснюється доступ до Єдиного реєстру досудового розслідування (ЄРДР) має підключення до глобальної мережі Інтернет, що надає працівникам правоохоронних органів низку сучасних інформаційних інструментів для проведення слідчих (розшукових) дій, у т.ч. й негласних. Зростання кількості ПК та користувачів мережі Інтернет впливає на кількість злочинів, що дедалі частіше вчиняються із використанням інформаційних технологій [1, С.5]. Щороку кі-

берзлочинність завдає державам та приватним особам дуже великої шкоди. На 73-й сесії Генеральної асамблеї ООН генеральний секретар Антониу Гуттереш оцінив щорічні збитки від кіберзлочинності у світі в розмірі 1,5 трлн доларів. На жаль, прогнози експертів з кібербезпеки невтішні. В майбутньому кількість злочинів та збитків від кібератак лише зростатиме, адже зазвичай правопорушники йдуть щонайменше на крок попереду механізмів, які мають державні органи та приватні особи щодо запобігання і розкриття таких злочинів [2].

Завданий 2020 року хакерами збиток є на 50 відсотків вищим, ніж був ще два роки тому, у 2018 році, встановили дослідники. Таким чином збитки, завдані хакерами у 2020 році, становлять понад один відсоток світового ВВП, інформує агенція AFP. За даними авторів дослідження, відбулося зростання кількості випадків як використання так званих програм-здиричників, за допомогою яких зловмисники закодовують дані й вимагають відкуп за їх розкодування, так і кількості фішинг-атак, крадіжок Email-акаунтів, використання шпигунського програмного забезпечення та крадіжок криптовалюти. Одним з факторів, який посприяв збільшенню кількості кіберзлочинів, є той, що багато працівників 2020 року перейшли на віддалену роботу через пандемію коронавірусу, й мають віддалений доступ до робочих комп'ютерних систем. Дослідження базується на оцінці даних близько 1500 IT-фахівців з компаній, державних установ та різних організацій зі Сполучених Штатів Америки, Канади, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії та Австралії. Для оцінювання збитків враховувалися не лише втрати цифрової власності, але й втрати робочого часу, протягом якого не працювали робочі системи, а також іміджеві втрати компаній і установ, які ставали об'єктами хакерських атак. Є й інші приховані втрати від кіберзлочинності - зокрема, зниження рівня задоволеності працівників своєю роботою, вказують автори дослідження [3].

Протидія сучасній організованій кіберзлочинності є складовою протидії злочинності. Протидія злочинності – це діяльність держави, яка спрямована на напрацювання стратегії реакції суспільства на злочинність (загальносоціальний рівень) та профілактику злочинів, виявлення та запобігання (припинення) злочинним діям,

реагування на вчинений злочин кримінально-правовими засобами (притягнення винних до кримінальної відповідальності) (спеціальний рівень). Однією із складових спеціальної протидії організованих злочинності є оперативно-розшукова протидія [4, С.88]. Наші дослідження та результати аналізу матеріалів практичної діяльності свідчать про те, що слідчі, прокурори і судді, ще недостатньо використовують результати оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі доказування. Основною причиною цього є те, що питання використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів у кримінальному процесі недостатньо врегульовано в законодавстві, розроблено в теоретичній та методичній літературі, а тому закономірно, що для правозастосовної діяльності воно має певні труднощі, особливо це стосується питання використання матеріалів ОРД вербального походження у цьому напрямі кримінального процесу. Практичний досвід свідчить, що в умовах сьогодення найпоширенішим видом матеріалів ОРД вербального походження, які використовуються в інтересах кримінального судочинства, є повідомлення особи, яка перебуває в конфіденційних відносинах з підрозділами, що здійснюють ОРД. Вважається, що у більшості випадків інформація щодо обставин вчинення злочину, якою володіють оперативні джерела, може кардинально вплинути як на процес досудового слідства, так і судового розгляду справи. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває питання розробки та нормативного закріплення способів і форм введення такої інформації до кримінального процесу. У мережі Інтернет користувачі можуть залишатися анонімними, здійснювати свою інформаційну діяльність із будь-якої точки (пункту) світу, відправляючи й отримуючи будь-яку інформацію. Джерело походження повідомлення може бути прихованим або закодованим. Споживач мережі може мати псевдонім або електронну ідентифікацію особистості, відмінну від його реальної ідентифікації. Мережа Інтернет являє собою просторову структуру, яка включає ієрархію різних учасників: установ реєстрації доменних імен і безлічі посередників, розподілених асиметричним способом (операторів системи та інших). Усі вони забезпечують кінцевим користувачам можливість доступу до мережних протоколів і веб-серверів. Поширений у за-

рубіжній літературі термін «кіберзлочинність» охоплює будь-який злочин, що здійснюється за допомогою комп'ютера, комп'ютерної системи з використанням глобальної мережі Інтернет, або проти комп'ютерної системи чи мережі. Цей термін охоплює такі види діянь, що звичайно визначаються як протиправні або найближчим часом можуть бути віднесені до кримінальних діянь. Специфічна особливість глобальної мережі - відсутність кордонів. Обмін пропозиціями між членами злочинних угруповань можливий через анонімні поштові адреси, які закриваються після успішного завершення операції [5]. Законом України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”, який набув чинності 9 травня 2018 року, визначено, що кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – це суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України, а кіберзлочинність – сукупність кіберзлочинів. Водночас повного переліку злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, які слід вважати кіберзлочинами, на сьогодні поки що не існує. Кіберзлочини, на відміну від традиційних, мають низку характерних особливостей, серед яких слід зазначити такі:

місце вчинення кіберзлочину, на відміну від традиційних, може знаходитись в різних юрисдикціях – правопорушник активізує кібератаку, наприклад, з Інтернет-кафе однієї країни, бот-мережа знаходиться в іншій, а атакована інформаційна система – у третій; переважна кількість доказів кіберзлочинів існують в електронній формі (так звані “електронні” або “цифрові” докази). Вони, на відміну від традиційних, можуть швидко знищуватися чи модифікуватися. Для їх отримання, зберігання та аналізу необхідне спеціалізоване обладнання; внаслідок специфічної природи кіберпростору постраждалий не завжди обізнаний про вчинення кіберзлочину тощо. До кіберзлочинів слід віднести не тільки злочини, об'єктом яких є комп'ютерні дані інформаційних систем, але й інші злочини, які вчиняються з використанням кіберпростору. До таких, наприклад, слід віднести торгівлю наркотиками через Інтернет, поширення дитячої порнографії, протиправні дії з платіжними картками тощо. Ми цілком згодні з М.В. Гуцалюком, що посилен-

ню організованості кіберзлочинності в сучасних умовах сприяють дві взаємопов'язані складові: по-перше, організована злочинність намагається використовувати кіберпростір у своїх цілях, по-друге, складний характер кіберзлочинів змушує осіб, які спеціалізуються на вчиненні злочинів у мережевому інформаційному просторі, координувати свої дії, об'єднуватися і створювати організовані кримінальні співтовариства. Організовані злочинні угруповання у своїй діяльності часто використовують мережу "Даркнет" (англ. DarkNet) [6], веб-сайти якої не індексуються і на які неможливо потрапити через пошукові системи, такі, як Google чи Yahoo. У "Даркнеті" широко використовуються криптографічні технології мережевої анонімності і он-лайн-розрахунків, які дозволили злочинцям створити чорний ринок, де продають і купують наркотики, крадені і контрафактні товари, дитячу порнографію, зброю тощо. На даний час ця частина Інтернету ніяк не врегульована законодавчо, діяльність у ній майже неможливо проконтролювати, а тому організовані злочинні угруповання, використовуючи цю мережу, удосконалюють протиправну діяльність [6].

Отже, для оперативно-розшукової протидії організованій кіберзлочинності особливе значення має посилення і удосконалення міжнародного співробітництва в даній сфері, підвищення його ефективності. Протидіяти зазначеній злочинності в інформаційному полі поодинокими зусиллями лише однієї сили важко та неефективно, тому закономірно, що єдність потенціалів та можливостей оперативних підрозділів із провайдерами та операторами зв'язку позитивно впливатиме на ефективність боротьби з певними видами злочинів.

З метою підвищення ефективності оперативно-розшукової протидії цьому явищу необхідно також:

- законодавчо унормувати поняття "криптовалюта" для можливості притягнення до відповідальності осіб за вчинення злочинних дій з їх використанням; посилити державно-приватне партнерство у протидії кіберзлочинності, у тому числі при підготовці нормативно-правових документів у цій сфері [6];

- налагодити більш досконалий обмін інформацією з іноземними правоохоронними відомствами; враховувати власні позитивні зрушення у цій сфері, вивчати та запроваджувати досвід інших країн щодо протидії;

- поліпшення взаємодії між банками, комерційними структурами та правоохоронними органами з питань боротьби з фінансовими махінаціями, розробка та запровадження в банках України заходів щодо оперативного виявлення та попередження злочинних операцій з платіжними картками;

- створення Єдиної інформаційної бази банків з метою антишахрайства обміну інформацією (спільні дії НАБУ, НБУ та правоохоронних органів), що надасть можливість попередити типові схеми кібератак, мінімізувати наслідки виявлених нападів, відстежити слабкі та найбільш незахищені місця в системах інформаційного захисту банків [7].

Література:

1. Алгоритм дій працівників підрозділів карного розшуку під час розкриття шахрайств, вчинених через мережу Інтернет: методичні рекомендації / В.Г. Телійчук, Д.Б. Санакоєв, Я.М. Ковч, О.В. Козорог, Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 55 с.

2. Кібербезпека: вразливі моменти. Юридична газета. online. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kiberbezpeka-vrazlivi-momenti.html>

3. Кіберзлочинці у 2020 році завдали у світі збитків на трильйон доларів – дослідження/ URL: <https://www.dw.com/uk/kiberzlochyny-u-2020-rotsi-zavdaly-svitu-zbytkiv-na-trylion-dolariv-doslidzhennia/a-55857766>

4. Телійчук В.Г. Нормативно-правові акти підзаконного характеру як складова частина нормативного регулювання оперативно-розшукової протидії грабежам і розбійним нападам / В.Г. Телійчук // Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2017 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2017. – С. 87-91. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/954>

5. Телійчук В. Г. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинності в мережі Інтернет як стратегія протидії наркозлочинності в Україні / В. Г. Телійчук // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2018. - № 1. - С. 115-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdy_s_2018_1_22

6. Гуцалюк М.В. Сучасні тенденції організованої кіберзлочинності. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/15_9.pdf

7. Телійчук В.Г. Способи вчинення злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку та заходи протидії. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2014/8.pdf

Туманянц А. Р.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

Крицька І.О.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків*

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Перманентний розвиток суспільних відносин, а також наростаюча економічна криза, викликана, серед іншого, й пандемією Covid-19, поступово призводять до того, що економічна злочинність стає все більш проблемним, загрозливим та масштабно поширеним явищем для нашої держави. Наведене ставить на порядок денний пошук шляхів вдосконалення засобів та механізмів, спрямованих на запобігання вчиненню, а також на ефективне розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень економічної спрямованості. Це, зокрема актуалізується й на сучасному етапі

розвитку вітчизняного законодавства через наближення початку функціонування новоствореного органу досудового розслідування – Бюро економічної безпеки.

У контексті цього доцільно відмітити важливе значення компаративного аналізу сучасного законодавства зарубіжних держав з позиції протидії злочинності у сфері економічних відносин, а також дослідження окремих міжнародних документів з цього питання, що дасть можливість виявити деякі позитивні приклади, релевантні та корисні для запозичення у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство.

З огляду на зазначене перший аспект, на якому слід акцентувати увагу, – питання стосовно підслідності Бюро економічної безпеки, оскільки саме належне (з урахуванням принципу юридичної визначеності, що вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини) нормативне врегулювання предмету його віддання, чітке розмежування його підслідності з іншими правоохоронними органами, без сумніву, сприятиме його ефективній роботі. У світлі цього слід особливо наголосити на тому, що Бюро економічної безпеки має бути єдиним органом, що розслідуватиме економічні злочини, з огляду на встановлювану законом заборону на дублювання повноважень Бюро економічної безпеки, Служби безпеки та Національної поліції.

Водночас доцільно відзначити й те, що у сфері боротьби з економічними злочинами існують різні моделі взаємодії правоохоронних органів, а саме, наприклад: (а) спільні слідчі команди, що здійснюють спільну роботу над фінансовими розслідуванням; (б) міжвідомчі центри розслідувань, які створюються з метою централізації процесів для збору та аналізу інформації для низки відомств; (в) відрядження та спільне розташування персоналу з метою передавання знань і навичок при одночасній нагоді для співробітників встановити контакти зі своїми колегами з інших відомств [1, с. 23-24].

У ключі цього наголосимо на важливості у майбутньому розподілі повноважень між Бюро економічної безпеки та іншими контролюючими органами. Для прикладу, у Канаді, Німеччині, Швей-

царії, Великобританії фіскальна служба відповідає за керівництво і проведення розслідувань; у Нідерландах, Португалії, Швеції, Іспанії фіскальна служба відповідає за проведення розслідувань під керівництвом Генерального прокурора; у Грузії, Ісландії, Литві, Казахстані створений спеціалізований орган, що не входить до фіскальної служби, однак знаходиться під наглядом Міністерства фінансів і відповідає за проведення розслідувань; у Фінляндії, Франції, Японії за досудове розслідування економічних злочинів відповідають поліція або прокуратура [1; 2; 3]. Водночас в Італії повноваження з розслідувань економічних злочинів надані Фінансовій гвардії, яка, в тому числі, може проводити цивільно-податкові розслідування та перевірки у рамках своїх адміністративних повноважень [4, С. 169].

Другий аспект, який так само вартує увагу, – диференційний підхід щодо початку досудового розслідування, адже специфіка окремих кримінальних правопорушень економічної спрямованості (наприклад, передбачених у ст. ст. 212, 212-1 КК України) проявляється в тому, що криміналізація цих діянь наявна за умови умисної форми вини та лише при настанні певних наслідків, зокрема, фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів (фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування) коштів у значних розмірах. У зв'язку з наведеним правова кваліфікація цього діяння як кримінально караного (навіть на первинних етапах досудового розслідування) можлива лише за наявності необхідного документального підтвердження фактів такого ненадходження і по суті є неможливою лише на підставі заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, що не підкріплені, наприклад, відповідними податковими документами.

Цікавим у цьому контексті є досвід Казахстану, у законодавстві якого міститься уточнення про те, що не підлягають реєстрації заяви, повідомлення або рапорт про кримінальне правопорушення: «...в яких відсутні відомості про порушення чинного законодавства, про збиток, про значну шкоду чи незаконний дохід... підтверджені актами перевірок, ревізій, аудиту тощо, коли їх наявність є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення...». При цьому за відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки

кримінального правопорушення, заяви та повідомлення, які вимагають проведення ревізій та перевірок уповноважених органів для встановлення ознак кримінального правопорушення, без реєстрації в ЄРДР протягом трьох діб направляються для розгляду уповноваженим державним органам (ч. 5 ст. 181 КПК Казахстану) [5].

Третій аспект, що може бути проаналізований в рамках тематики, що висвітлюється – регламентація у законодавстві належних заходів та механізмів, релевантних для забезпечення ефективного досудового розслідування злочинів економічної спрямованості. У цьому ракурсі важливе значення має врахування міжнародно-правових документів, оскільки нерідко економічні злочини мають транснаціональний характер. Так, зокрема, Конвенція РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризмі (ратифікована Україною 17.11.2010 р. №2698-VI) [6] у ст. 11 передбачає наступні прелімінарні заходи (ті, що спрямовані на запобігання будь-якому використанню, передачі або розпорядженню власністю, яка пізніше може бути предметом клопотання про конфіскацію або яка може бути такою, що відповідатиме вимогам клопотання) – заморожування чи накладення арешту (якщо проводити паралелі з вітчизняним КПК, може йтися про тимчасове вилучення майна, арешт майна (в т.ч. попередній арешт)). Стаття 5 цієї Конвенції передбачає можливість застосування блокування, арешту та конфіскації – якщо не брати до уваги конфіскацію (яка, так само як спеціальна конфіскація, є заходами кримінально-правового впливу), то на рівні національна законодавства, так само може йтися про такий захід забезпечення кримінального провадження, як арешт майна (враховуючи те, що блокування передбачає, насамперед, обмеження прав клієнта фінансової установи щодо розпорядження своїм майном). Наступний захід, що закріплений у ст. 6 цього міжнародного документу – управління заблокованим і арештованим майном (у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві втілення цих приписів міститься у ч. 6-7 ст. 100 КПК – передача на певних категорій речових доказів для здійснення заходів з управління АРМА).

Також у Конвенції надається можливість (без уточнення конкретних видів та форм) вжиття «слідчих повноважень та методів»

(ст. 7), які «можуть бути необхідними для уповноваження її судів або інших компетентних органів видавати розпорядження про надання банківських, фінансових або комерційних відомостей або про їх арешт з метою здійснення заходів, зазначених у статтях 3, 4 та 5». У цій же статті підкреслюється, що застосуванню цих заходів не повинні заважати положення, що стосуються забезпечення банківської таємниці. При цьому, враховуючи аналіз положень вітчизняного КПК, може йтися про тимчасовий доступ до речей і документів і обшук. Зауважимо, що відповідно до приписів ст. 162, ч. 6 ст. 163 КПК, отримання в порядку тимчасового доступу до речей і документів інформації, що становить банківську таємницю, є можливим, але за умови, що сторона доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

У ч. 2 ст. 8 зазначеної Конвенції (пункти b-d) йдеться також про інші заходи, які можуть бути необхідними для уможливлення спроможності держави, зокрема, по-перше, отримувати дані зазначених банківських рахунків і банківських операцій, які здійснювалися протягом зазначеного періоду через один чи більше зазначених рахунків, у тому числі дані про рахунки відправника та отримувача (співставлення з вітчизняним законодавством засвідчує можливість говорити у цьому випадку про можливість застосування тимчасового доступу до речей і документів); по-друге, протягом визначеного періоду відстежувати банківські операції, які здійснюються через один чи більше зазначених рахунків, при цьому за умови неповідомлення банками відповідному клієнту банку або іншим третім особам про запитування або отримання інформації або про те, що зараз проводиться розслідування. Щодо другого заходу, то доцільним є його співставлення з таким різновидом НСРД, як моніторинг банківських рахунків. Водночас, як відмічалось раніше, повноваженнями проводити цю НСРД згідно з КПК наділено лише НАБУ, натомість досудове розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може проводитися й іншими органами досудового розслідування.

Література:

1. Долбнева Д. В. Шляхи трансформації системи боротьби з економічними злочинами в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. *Scientific Journal «ScienceRise»*. Економічні науки. 2019. №2-3(55-56). С. 21-27.
2. Токарчук О. Зарубіжний досвід боротьби з економічною злочинністю. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 1. С. 147-150.
3. Лепський С.І. Зарубіжний досвід використання фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 189-194.
4. Волощук Р. Є. Служба фінансових розслідувань в Україні: необхідність створення та організаційні моделі функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2015. № 1. С. 168-173.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.01.2021 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852
6. Конвенція РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризмі (ратифікована Україною 17.11.2010 р. №2698-VI). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

Харитонов С. О.,
*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
№ 2, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВOPУШЕННЯМИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблеми законодавчого забезпечення ефективної боротьби з економічною злочинністю є надто широкою за обсягом і надзвичайно глибокою за змістом. Висвітлити їх можливо лише шляхом виконання великих та комплексних досліджень зусиллями не одного, а багатьох наукових колективів. Ураховуючи це, слід зупинитися лише на окремих, найбільш важливих, як вбачається, цієї вельми широкої проблеми.

Нормативно-правовими засобами кримінальної охорони суспільних відносин в сфері господарської діяльності є система норм кримінального права, які передбачені в Розділі VII КК України. Ефективність дії цих норм залежить від певних об'єктивних та суб'єктивних умов, які відносяться, як, зокрема, до самого закону – його якості, так і до сфери його застосування. Дія кримінально-правових норм не може розглядатися у відриві від тих державно-владних механізмів, які її утворюють (законотворення), а потім реалізують в дійсності (правозастосування).[1, с. 123] Будь-яка норма кримінального закону може прийматися і існувати як така лише при наявності об'єктивних можливостей її реалізації. Це означає, що криміналізація того чи іншого діяння (вчинку особи) повинна відповідати не лише принципам криміналізації, а й розглядатися в площині її реалізації та ефективності.

Умови ефективності дії норми кримінального закону відносяться по-перше, до самої норми; по-друге, до діяльності правоохоронних органів та суду; по-третє, до особливостей правосвідомості та її розуміння громадянами. Кримінально-правова

норма повинна відповідати соціально-економічним, ідеологічним, культурно-психологічним та організаційно-правовим умовам життя суспільства в цілому. Це означає, в першу чергу, те, що підготовку, прийняття (зміну) цієї норми необхідно базувати на науково обґрунтованих підходах, які відповідають цілям розвитку кримінального законодавства та об'єктивним потребам суспільства. При цьому законодавцю слід вдало балансувати між стабільністю та динамізмом кримінального законодавства. Цей баланс забезпечує стійкість та рівновагу функціонування кримінального закону, реалізацію його основних, кардинальних функцій: охоронної, регулятивної, превентивної з одночасним послідовним розвитком, який гарантує усталене, адекватне, якісне і ефективне забезпечення його завдання -правової охорони суспільних відносин. [2, с. 910]

Друга група умов ефективності дії кримінально-правової норми відносяться до правозастосовної діяльності, які сформульовані, зокрема, в одному з принципів криміналізації діяння – принципі процесуальної здійсненності кримінально-правового переслідування. Кримінальний закон, що встановлює відповідальність за певний вид діяння, може практично функціонувати і бути досить ефективним лише в тому випадку, якщо всі передбачені нормою ознаки складу кримінального правопорушення можуть бути процесуально доказовими. Це означає, що будь-яка ознака цього складу повинна бути так сформульовано, що факт її існування в більшості випадків може бути виявлений і доведений з достатнім ступенем вірогідності і процесуально допустимими діями. При цьому службові особи правоохоронних органів (правозастувачі) використовують норми кримінального закону як засоби для досягнення цілей, які сформульовані в самому законі.

Третя група умов визначається рівнем правосвідомості громадян та характером їх поведінки. При цьому правосвідомість та поведінка членів суспільства знаходяться в тісному взаємозв'язку та багато в чому залежать від досконалості закону (наявності можливості його вірного та однозначного тлумачення) та його стабільності. Нормативно-правовий акт повинен бути доступним громадянину у якості орієнтиру правової поведінки. [3, с. 331] Лише об'єднання цих трьох груп умов воедино здатне забезпечити

належну ефективність дії кримінально правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинене.

Розділ VII Особливої частини КК України (кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності) містить 34 статті. На теперішній час цей розділ зазнав 127 змін. [4, с. 200] Цей розділ не має жодної статті, яка б не зазнала змін за двадцятирічний період чинності закону. Деякі статті змінювались понад 10 разів при відсутності об'єктивних умов в суспільстві для цих змін. При цьому деякі зміни взагалі не мають логічного пояснення. Наприклад, з'явлення в КК України в 2005 році ст. 212-1. Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, яка вже зазнала п'ять змін, не може бути ані усвідомлена, ані науково обґрунтована з наступних підстав. По-перше, внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за своєю сутністю є обов'язковим платежем, за несплату якого вже була передбачена відповідальність в ст. 212. КК України Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). По-друге, аналіз санкцій статей 212 та 212-1 КК України показує їх різницю (ч. 1 ст. 212 - *штраф від трьох тисяч до п'яти тисяч н.м.д.г.*; ч. 1 ст. 212-1 - *штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч н.м.д.г.*; ч. 2 ст. 212 – *штраф від п'яти тисяч до семи тисяч н.м.д.г.*; ч. 2 ст. 212-1 - *штраф від трьох тисяч до п'яти тисяч н.м.д.г.*), яку не можливо пояснити. Також, є малозрозумілим з'явлення статті 201-1 КК Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України, диспозиція якої змістовно дублює диспозицію ст. 201 КК Контрабанда (*контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю...*) з одним уточненням – різний предмет правопорушення. В першому випадку це лісо або пиломатеріали, в другому - культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї або

бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Виникає питання про здатність усвідомлювати не лише громадянами, а й навіть представниками правоохоронних органів такі регулярні та невинуваті зміни закону. Зрозуміло, що законодавець повинен прагнути до досконалості кримінального закону, проте цю досконалість необхідно базувати, перш за все, на об'єктивній потребі внесення відповідних змін та на науково вивірених доробках вчених криміналістів, що повинні мати важливе практичне значення. В цьому сенсі досить важливо систематично відслідковувати й усвідомлювати всі зміни закону як представниками кримінальної юстиції, так і кожним громадянином окремо. Держава, створюючи ту чи іншу кримінально-правову норму-заборону, ставить собі на меті не тільки охорону суспільних відносин, а здатність цієї норми ефективно виконувати превентивну функцію кримінального закону. Стабільність кримінального закону надає можливість не лише правоохоронним органам належним чином оволодіти його змістом: заборонами та приписами, що в подальшому позбавить можливість з'явлення помилок в практиці його застосуванні, а що більш важливо, вплине на формування правосвідомості громадян. Часті та інколи не зовсім виправдані зміни в Розділі VII Особливої частини КК України породжують як нестабільність всієї системи кримінального законодавства, слідчої і судової практики його застосування, так і недовіру з боку суспільства до законодавчої та судової влади України. Досить складно обґрунтувати необхідність існування конституційної презумпції знання законів (незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (ч. 2 ст. 68 Конституції України)) у випадках, коли навіть фахівці в галузі кримінального права не встигають реагувати на законодавчі нововведення. Вектор балансу між стабільністю та динамізмом кримінального закону в цьому випадку повинен схилитися в бік стабільності. Звісно, суспільство не стоїть на місці, та його відносини постійно розвиваються, проте ступень динаміки (стрімкість) їх розвитку має бути адекватними динаміці змін в кримінальному законодавстві. Тому ці, невинуваті та «супердинамічні» зміни не сприяють, а навпаки, заподіюють шкоду кримінальному закону, негативним чином впливаючи на його ефективність.

Література:

1. Кудрявцев В. Н. Закон, поступок, ответственность. Москва : «Наука», 1986. 448 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 17 : Кримінальне право. 1067 с.
3. Панов М.І. Вибрані праці з проблем правознавства / М.І. Панов; [упоряд.: В.І. Борисов, С.О. Харитонов, О.О. Володіна; відп. за вип. С.О. Харитонов; авт. вступ. ст. В.І. Борисов, С.О. Харитонов, О.О. Володіна]. – Харків: Право, 2020. – 1160 с.: іл.
4. Харитонов С.О. Проблемні аспекти кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності на прикладі аналізу ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України). Законодавче забезпечення діяльності бюро економічної безпеки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2021 року). – Харків-Київ С. 200-203.

Шепітько В. Ю.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України,
Україна, м. Харків*

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ІННОВАЦІЙНИМИ ЗАСОБАМИ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для України притаманний шлях до європейської інтеграції та перманентного реформування різних галузей суспільства. Сучасний етап розвитку державності в Україні характеризується прагненням до стандартів європейської спільноти, впровадження демократичних інституцій, удосконалення чинного законодавства. Суттєві зміни відбуваються і в кримінальному процесуальному за-

конодавстві, реконструюванні процесуальної форми, зміненні системи слідчих (розшукових) дій. Реформування стосуються, безумовно, й органів досудового розслідування, а також тих засобів, прийомів та методів, що ними використовуються. Демократичні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, мають стосуватися й забезпечення прав і свобод людини у галузі кримінального судочинства.

У сучасних умовах розвитку цивілізації, наявності глобальних загроз світовому співтовариству, трансформації злочинного світу змінюються підходи до засобів нейтралізації негативних тенденцій, використанню передових досягнень науки й техніки. Об'єктивні процеси у суспільстві і в усіх його сферах (інтеграція, урбанізація, технологізація, уніфікація, інформатизація, автоматизація та ін.) мають глобальний характер. Глобальні зміни відбуваються і в кримінальному середовищі – злочинність трансформується, інтегрується, набуває транснаціонального характеру [1, с. 15].

Організований характер злочинності передбачає, що вона діє на підставі певної єдності ідей (сімейних, зональних, національних, предметних, міжнародних та ін.) та зазвичай орієнтована на мету одержання прибутку злочинним шляхом [2, с. 314]. Організованими злочинними групами можуть вчинятися різні злочини. Залежно від сфери злочинної діяльності розрізняють злочинні групи: 1) з обмеженою сферою злочинної діяльності (наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами); 2) з універсальною злочинною діяльністю (кілька видів злочинної діяльності, пов'язаних між собою). Злочинні групи можуть відрізнитися вузькою спеціалізацією і зосереджувати свою діяльність на якій-небудь сфері; діяльність інших може поширюватися на кілька галузей, характеризуватися універсальністю [3, с. 289]. У Білій книзі про транснаціональну організовану злочинність вказано, що така злочинність «становить серйозну загрозу для глобальної безпеки і може спричинити значну соціальну і економічну шкоду» [4, с. 7].

Ефективність протидії транснаціональній організованій злочинності залежить від використання системи законодавчих, організаційних, науково-технічних та інших засобів. ООН пильну увагу звертає на проблеми вживання і пропонування наркотиків, їх зв'язок з корупцією, організованою злочинністю та тероризмом [5],

проблему вбивств [6], торгівлю людьми [7], міжнародний тероризм [8] та ін.

Формування криміналістичних знань є відповіддю на злочинну діяльність. Криміналістичні знання є динамічними, вони відображають стан розвитку суспільства, науки і техніки. Завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію.

У сучасних реаліях розвиток криміналістики обумовлено науково-технічним прогресом суспільства. Важливою тенденцією криміналістики є інтеграція знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності.

Розширення предмета криміналістики, змінення системи криміналістичних знань впливають й на ті завдання, які має вирішувати криміналістична наука. Вирішувані завдання криміналістики пов'язані із об'єктом, що нею досліджується, та його трансформацією. На сучасному етапі розвитку суспільства суттєво змінилася злочинність, її прояви та види. Необхідно констатувати – злочинність стає глобалізованою та транснаціональною.

У сучасних умовах відбувається змінення завдань, які постають перед криміналістикою. Можливо висунути припущення, що є завдання криміналістики на таких рівнях: стратегічному й тактичному; теоретико-пізнавальному та прагматичному (прикладному). Змінення завдань криміналістики обумовлено не лише трансформацією злочинності, а й запровадженням нових механізмів (європейських стандартів) у практику правозастосування, необхідністю використання криміналістичних знань у різних юрисдикційних провадженнях.

На сьогодні відбуваються докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи у криміналістичному забезпеченні органів правопорядку та застосуванні спеціальних знань. Важливим напрямом у криміналістиці мають постати захист інформаційних джерел та проблеми інформаційної безпеки. На теперішній час, фактично, можна констатувати й появу окремого криміналістичного напрямку – «*цифрової криміналістики*» [9, с. 148].

Впровадження інновацій в слідчу (детективну, прокурорську) діяльність може здійснюватися за такими напрямками: 1) розро-

блення та використання науково-технічних засобів для виявлення, збирання та дослідження доказів; 2) пропонування новітніх інформаційних технологій та їх використання в роботі слідчого (детектива, прокурора); 3) створення (розроблення) і пропонування до застосування нових прийомів, методів, методик проведення слідчих (розшукових) дій і розслідування злочинів у цілому [10, с. 831].

Інноваційним напрямом слідчої (прокурорської, судової) діяльності є її алгоритмізація та цифровізація – запровадження інформаційних технологій. Застосування новітніх інформаційних технологій безумовно сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування та рівня протидії злочинності в Україні [11, с. 920].

Використання інформаційних технологій у правозастосовній діяльності значно підвищує продуктивність роботи слідчих, детективів, прокурорів під час розслідування резонансних кримінальних правопорушень (злочинів), учинених організованими злочинними групами. Такі технології допомагають слідчому систематизувати події, упорядкувати їх за часом, типами і значущістю, визначити мету, мотивацію і структуру організованої злочинної групи та ін.[11, с. 923]. Прикладами впровадження інформаційних технологій у практику досудового розслідування є розроблення Автоматизованого робочого місця (АРМ) слідчого «Інсайт», системи «Слідчий прецедент», бази даних «Слідча практика», інформаційної системи «Профіль вбивці» та ін.[12, с. 53-64].

Певним інноваційним напрямком у криміналістиці є також розроблення та пропонування для практики правозастосування окремих криміналістичних методик. Досить важливими є типові криміналістичні методики, які враховують організований характер кримінального правопорушення.

Література:

1. Шепітько В. Завдання криміналістики в умовах глобальних загроз та еволюційних перетворень злочинності. *Criminalistics and Forensic Expertology: Science, Studies, Practice*. 2018. С. 14-25.

2. Кримінальне право, криміналістика, судові науки: енциклопедія / В. Шепітько, М. Шепітько. Харків: Право, 2021. 508 с.

3. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 328 с.

4. Белая книга о транснациональной организованной преступности / пер. с англ. на рус. И. А. Горшенева, Д. Д. Шалягин. 2015. 54 с.

5. Всемирный доклад о наркотиках, 2017. Резюме, выводы и политические последствия. 2017. 45 с.

6. Глобальное исследование по проблеме убийств, 2011. Динамика, обстоятельства, данные. 2011. 130 с.

7. Всемирный доклад о торговле людьми, 2012. Резюме. 2012. 13 с.

8. Доповідь Генерального секретаря ООН «Заходи по ліквідації міжнародного тероризму» (Нью-Йорк, 2 липня 2002). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k50#Text (дата звернення: 05.09.2021).

9. Шепітько В. Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матер. міжнар. «круглого столу»* (Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 147-150.

10. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т.: 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. 840 с.

11. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред.. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

12. Shepitko V. Introduction to Criminalistics. Kharkiv: Apostille Publishing House LLS, 2021. 168 p.

Shevchuk V.,

*Doctor of Law, Professor, Professor
of the Department of Criminalistics Yaroslav
Mudryi National Law University, Ukraine,
Kharkiv*

PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF CRIMINALISTIC INNOVATION IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME IN THE FIELD OF ECONOMY

In today's realities there are significant changes in society, people's consciousness, changing priorities and tasks in science and practice. In modern conditions, the epidemic situation in the country and the world has significantly affected not only the world economy, but also the way of life and coexistence of citizens. Such changes and processes have also affected criminal activity, the activities of law enforcement agencies and the national security of the state in the field of public health. These and other circumstances have led to the emergence of new challenges for both the scientific community and society. Under the restrictive measures introduced during quarantine in our country, aimed at preventing the spread of coronavirus Covid-19, all areas of human activity have undergone significant changes. The activities of criminal justice bodies are no exception, as criminal offenses continue to be committed, and pre-trial investigation and prosecutor's office bodies should counteract them as much as possible. Such processes also affected criminal activity, the activities of law enforcement agencies, national security of states in the field of economic security and health care, which led to the emergence of new tasks and functions of criminalistics [1, p.5–7], the need to develop innovative products and their effective implementation in law enforcement practice [3, p.17–183].

In the context of the coronavirus pandemic, the number of criminal offenses committed by organized criminal groups related to the use of Internet technologies has sharply increased. Various types of fraud in all its forms, committed by organized criminal groups with a certain «criminal specialization», an international level of connections and a clear division of functions in the mechanism of criminal activity, have

become widespread. Criminal elements use the situation of coronavirus infection, fear and existing problems around the pandemic to carry out active criminal activity, which is aimed at obtaining «criminal profits».

Based on the information provided by EU Member States, which is contained in the published situation report of Europol (Pandemic profiteering: how criminals exploit the Covid-19 crisis), in our opinion, we can identify four most common areas of modern organized crime: cybercrime, fraud, falsification and illicit trafficking in falsified medicines, crimes against property.

Cybercrime in new manifestations has recently become widespread, and in modern conditions there is a tendency to increase the number of cyber attacks against organizations and individuals, their growth is predicted, widespread and some modifications. In such circumstances, criminals, using a situation of fear of Covid-19, have significantly intensified the conduct of social engineering cyberattacks on the pandemic, to spread various malware packages, to spread fake information about the coronavirus.

In a pandemic, fraud has become widespread. Under such circumstances, the perpetrators, given the psychology of the victims, their fears and anxieties during the crisis, quickly adapted the long-known schemes of fraud under the conditions of the coronavirus. The most common are: attackers impersonate medical personnel to gain access to the premises; criminals first offer help or rather favorable terms of the agreement, and then, having received the money, disappear; offer quite favorable conditions for the purchase of scarce sanitary and hygienic products, and then, after extorting money, do not answer phone calls; counterfeiting and falsification of «anticoronavirus» products are widely used, etc. There are various versions of adapted versions of telephone fraud schemes, fraud with the supply of products, medicines, various pseudo-vaccine options, and so on. Various forms of Internet fraud are expected to intensify.

Organized criminal activity on falsification and illicit trafficking in falsified medicines has become widespread. Since the beginning of the epidemic crisis, counterfeiting and sale of counterfeit medical and sanitary products, as well as personal protective equipment and counterfeit pharmaceutical products has increased tenfold. Organized crime has quickly adapted to the conditions of the coronavirus

pandemic, in particular, criminals are developing and implementing various websites to sell fake Covid-19 blood tests, substandard face masks, antiseptics and more.

Organized crime groups are quite active in committing criminal offenses against property, which involves the use of various schemes related to theft, which are adapted by criminals to the current situation in a pandemic. Such criminal schemes include various forms of fraud involving the identification of government officials and the use of their capabilities to carry out criminal intent. Commercial premises and medical facilities are expected to be increasingly the subject of organized theft. Using various forms of manipulation, criminals gain access to private and public premises, posing as medical personnel who allegedly provide anti-epidemic assistance or information materials or hygiene products, while committing thefts and other crimes against property.

Recently, the activities of organized criminal groups have become significantly more active in Ukraine, related to the illegal movement across the customs border of medical masks, counterfeit medicines, falsification of medicines and their illicit trafficking, etc. For example, the number of cases of smuggling with counterfeit rapid tests for coronavirus and cancer drugs is increasing. Such counterfeit drugs are shipped to other countries through close links to international organized crime.

In this regard, one of the priority tasks of criminalistics in modern conditions is the study and development of the scientific concept of *criminalistic innovation* [3, p. 178], which now, as practice shows, has a lot of hidden, unused reserves and promising practical opportunities that can optimize the activities of law enforcement agencies in the field of combating organized crime. Such a scientific concept has a pronounced synthetic character, and its creation is the result of the law of integration and differentiation of knowledge in criminalistics. Criminalistic innovation should be considered as a scientific field, as well as as a specific activity of legally authorized entities.

Today there is a tendency to expand the possibilities of using criminalistic innovation in various areas of law enforcement. Problems of innovative forensic support of various types of activity, including innovative bases of criminalistic support of counteraction to organized crime in the sphere of economy, become actual. In such conditions,

one of the priority tasks of criminalistics is to develop the principles of criminalistic support of the BES of Ukraine [2], which currently has a lot of untapped reserves and practical capabilities that can optimize the activities of this body. It is seen that a comprehensive solution to this problem involves taking into account in criminalistics three areas of such activities – technical criminalistic, tactical criminalistic and the direction of ensuring the formation and improvement of criminalistic methodics of investigating criminal offenses of economic orientation, including the activities of organized criminal groups in the economy.

In the field of criminalistic technology, it is necessary to intensify research on the creation and implementation of innovative criminalistic products aimed at optimizing the fight against organized crime. These include new developed or adapted to the tasks and needs of combating the coronavirus, new criminalistic tools, information technology, electronic knowledge bases, methods of recording, analysis, evaluation and collection of evidence, etc. [5, p. 11–24]. Prospects for the development of this industry are related to the further improvement of existing criminalistic tools and the creation of new such tools, innovative technologies, as well as taking into account the positive foreign experience. It is seen that it is necessary to intensify work on the use of artificial intelligence to ensure the solution of practical problems in combating organized crime.

The tactical criminalistic direction should include the development of recommendations on the tactics of individual investigative (search) and covert investigative (search) actions aimed at solving important tasks of investigating such criminal offenses. This necessitates the development of new tactics for gathering evidence, reviewing the possibilities of conducting tactical combinations (operations), creating and using algorithms for detectives and analysts in certain investigative situations.

In turn, the methodical criminalistic direction involves the need to develop a comprehensive methodics for investigating such criminal offenses, the formation and improvement of certain criminalistic techniques. They should be aimed at conducting research on methods of detecting and investigating new types of such criminal offenses, using the latest approaches and relying on the recommendations of specific recipients – detectives, analysts of the BES of Ukraine and other actors

in this process. The introduction and application of modern information technologies contributes to the further development of algorithmization of the process of investigation of such criminal offenses [4, p. 519–603].

Thus, in modern realities, criminalistics must activate its powerful scientific potential and modern capabilities and use them in technical, tactical and methodical and criminalistic areas to ensure effective prevention and fight against organized crime in the economy. Therefore, criminalistic science now faces new important tasks aimed at studying and taking into account modern advances in science and technology, their impact on the formation of modern criminalistic knowledge, which in today's conditions can be effectively used to combat organized crime and provide criminalistic recommendations urgent needs of practice.

References:

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія / Володимир Журавель. Харків: Право, 2021. 448с.

2. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

3. Shevchuk V.M. Methodological problems of the conceptual framework development for innovation studies in forensic science. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. Vol. 27 (2). Pp. 170-183.

4. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. Харків : Право, 2020. 1280 с.

5. Shepitko V. Y., Avdeeva G. K. Problems of use of scientific and technical means and innovative products in the activity of law enforcement agencies. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv, "Pravo", 2019. 20th Issue. Pg. 11-24.

Papusha Igor,
*Candidate of Legal Sciences, PhD,
Military Academy, Odessa,
Honored Lawyer of Ukraine, UKRAINE*

PROBLEMS OF CONSTRUCTION AND IMPLEMENTATION OF CRIMINALISTIC METHODICS OF INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY

The process of building a democratic, social and legal state in Ukraine requires overcoming certain difficulties associated with the negative trend of rising crime, a characteristic feature of which is its acquisition of an organized and latent nature. Practice shows that among the criminal manifestations that are especially dangerous in today's realities, a special place is occupied by organized criminal activity, which significantly undermines the economy of the Ukrainian state and poses a threat to the national security of our country. It is seen that the significant growth and prevalence of such criminal manifestations of organized crime are largely due to current socio-economic and political problems in society, the imperfection of domestic legislation and improper organization of the judiciary and law enforcement agencies in the fight against organized crime.

The study and analysis of forensic practice, official statistics shows the significant prevalence of such criminal acts in Ukraine, and there is a tendency to increase, despite their high latency. Characteristic of such criminal offenses is that it is committed in various spheres of public relations, in particular, in the banking, financial, credit and budgetary systems of the state, its agro-industrial and defense-industrial complexes, in the field of health care, etc. Recently, such organized criminal activity acquires the features of a certain «specialization» and «professionalization», latency, secrecy and riddle [1, p. 34].

In this regard, now there is an urgent need for criminalistic counteraction to these criminal manifestations, the need for theoretical developments on the formation of criminalistic characteristics and the main provisions of criminalistic methodics of investigating organized crime. At the same time, the scientific basis for the study of this issue

should be the works of criminalistic scientists, which are devoted to the development of current problems of criminalistic methodics [5], including methodics of investigating organized crime, through scientific developments of criminalistic scientists: V.M. Vartsaba, V.A. Zhuravel, V.O. Konovalova, H.A. Matusovsky, V.Yu. Shepitko, M.P. Yablokov etc.

It is seen that one of the most promising areas of counteraction to criminal offenses related to organized crime, in our opinion, today acquires adequate criminalistic support to combat such criminal acts, which has a complex nature and covers technical-criminalistic, tactical-organizational and methodical criminalistic areas of research and analyze. These and other important practical tasks can be solved comprehensively and systematically, in particular, by improving domestic and foreign legislation and developing theoretical and methodological foundations and scientific and practical recommendations for the investigation of organized crime.

Among the areas of criminalistic support in the fight against such criminal manifestations, the most effective is the formation and improvement of criminalistic methodics of investigation of this category of criminal offenses, which requires the construction and implementation of: 1) a comprehensive criminalistic methodics for investigating organized crime; 2) development and application of innovative technologies and criminalistic innovations aimed at optimizing the detection and organized criminal activity; 3) creation and implementation of innovative criminalistic products, which contributes to the further development of algorithmization of the process of investigation of such criminal offenses; 4) intensification of scientific and practical developments on the use of artificial intelligence to ensure the solution of practical problems in combating organized crime, etc.

In this context, the priority task, in our opinion, is the urgent need to clarify and unify the concept of organized crime and create a scientifically sound criminal law classification of such criminal offenses. It's seen that the solution of these problems would make it possible to make the necessary changes in the current criminal legislation of Ukraine, as well as would allow to form a criminalistic knowledge of organized crime and accordingly build a criminalistic classification of criminal offenses.

Solving these problems will improve the quality of current legislation in this area, will not only form a clear system of such criminal offenses, but also clearly address the issue of their jurisdiction, as well as improve the efficiency and quality of pre-trial investigation and trial of this category of criminal offenses [6, p. 26-29]. This approach will serve as a foundation for the construction of a criminalistic classification of these criminal offenses, the development of which is important given the problem of forming theoretical and methodological foundations and scientific and practical recommendations for criminalistic investigation of organized crime and building a system of criminalistic methodics of investigation organized criminal activity in Ukraine.

The study and generalization of practice shows that today most of the theoretical and practical aspects of the investigation of such criminal offenses remain unexplored, in particular, such as criminalistic characteristics and correlations between its elements, features of identifying signs of such criminal offenses, criminalistic and organizational-tactical problems proceedings, typical investigative situations and algorithms for their solution, organization and planning of investigations, tactics of individual investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, problems of development and application of tactical operations and tactical combinations, features of application of special knowledge by means of criminalistic prevention. Therefore, the development of the foundations of a comprehensive criminalistic methodics for the investigation of such criminal offenses in modern conditions is relevant and necessary.

In the study of criminalistic methodics of investigation of organized crime, along with the analysis of investigative and judicial practice should be guided by the provisions on criminalistic characteristics of such criminal offenses, which is a system of information (knowledge) on criminalistic features of crimes of this type, reflecting the natural links between them and serves to build and verify investigative versions in the investigation of specific criminal acts. In practical terms, the criminalistic characterization of criminal offenses contributes to the correct choice of investigators (detective, prosecutor) the most optimal areas of investigation as a whole and at its individual stages, ie is seen as a kind of benchmark to be followed when solving specific tasks, putting forward investigative versions [2, p. 268-276].

Criminalistic characteristics of organized criminal activity is the information basis for the construction and formation of optimal criminalistic methodics of investigation of this type of criminal offenses [7, p. 108]. In turn, the criminalistic characterization of such criminal offenses as systemic formation presupposes the obligatory establishment of relations between its elements, which exist not in isolation, but in an inseparable relationship and depend on each other and are the basis for the formation of typical investigative situations and investigative versions [3].

One of the ways to improve the methodics of investigation of organized crime, in our opinion, is to identify and study typical investigative situations and investigative versions of such criminal acts. In our opinion, the most optimal information sources for typifying investigative situations of the crime in question are the source of information about the fact of organized crime, the method of committing a criminal offense and the presence or absence of information about the identity of the offender. Investigative situations that arise at the beginning of the investigation are characterized by information uncertainty. Successful resolution of such investigative situations involves conducting an optimal set of investigative (search) and covert investigative (search) actions, tactical combinations and tactical operations [4], effective involvement of a specialist, forensic expert and application of special knowledge.

Thus, in modern conditions, the problem of reliable criminalistic support, formation and implementation of an effective mechanism for combating organized crime is relevant and urgent. The creation of such a mechanism involves the introduction of an effective system for combating these criminal manifestations, reforming criminal and criminal procedure legislation, taking urgent measures to improve investigative and judicial practice, based on the latest advances in science and technology. Therefore, in order to optimize and increase the effectiveness of combating organized crime, it is appropriate to develop and form an appropriate comprehensive criminalistic methodics of investigation and its implementation in the practice of law enforcement agencies.

References:

1. Варцаба В. М. Розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (тактико-психологічні основи): монографія; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Гриф, 2004. 111 с.
2. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448с.
3. Коновалова В.Е. Версия концепция и функции в судопроизводстве. Х.: Консум, 2000. 176 с.
4. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.
5. Shevchuk V. Problems of criminalistic methodics: modern understanding of the concept and innovative approach to the formation of the system. *Science and Practic: Implementation to Modern Society: Proceedings of the 5 International Scientific and Practical Conference (June 26-28, 2020)*. Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2020. Pp.125-135.
6. Шепітько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 2000. 88 с.
7. Яблоков, Н. П. Расследование организованной преступной деятельности: практ. пособие. М.: Юристь, 2002. 172 с.

Parfyo I.,

*Postgraduate Student at the Department
of Criminalistics at Yaroslav Mudryi National
Law University*

INVESTIGATION PROBLEMS OF FALSIFICATION AND TURNOVER OF FALSIFIED MEDICINES COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

The organized nature of crime is one of the most common trends in the modern period of development of society, first of all, it becomes relevant in the study of economic crimes [1, p. 154]. The commission

of falsification and turnover of falsified medicines by organized criminal groups significantly affects for the whole process of pre-trial investigation, causing the specificity of constructing a criminalistic methodology for investigating this category of crimes, the specifics of determining methods of tracing down of criminals, putting forward and checking investigation leads [7, p. 139]. As practice shows, in modern conditions, the emergence of the need to study, research and criminalistic analysis of the problems of investigating the falsification and turnover of falsified medicines committed by organized criminal groups is primarily due to the increased complexity of their investigation [6, p. 33-34].

According to the official statistics of the General Prosecutor's Office of Ukraine, in 69.2% of cases, falsification and turnover of falsified medicines is committed by a group of persons. As Shepitko V.Yu. rightly pointed out, a necessary sign of the stability of an organized group is the stability of its composition (difficulties for persons wishing to leave the group; quick replacement of accomplices who dropped out), as well as the use of a protection system against exposure [5, p. 25]. Kostenko M.V. also notes that the investigation of these criminal offenses is more complicated than the investigation of "unorganized" criminal offenses, including due to the need to prove a wider range of circumstances included in the subject of proving such criminal proceedings [3, p. 148]. Agreeing with this claim, it should be stated that the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups should be carried out taking into account the stable structure of relationships between members of a criminal group and information about the factors that determined the role of each participant of group in the commission of criminal offenses.

In this way, the above determines the existence of certain features in the formation of the personality of the criminal, as an element of the criminalistic characteristics of the investigated criminal offense and the methods of investigating the falsification and turnover of falsified medicines in general. The composition of the members of an organized criminal group can be conditionally divided into the following categories: 1) organizers, 2) active participants, 3) supporting (spin-off) participants.

The organizer is a key figure in a criminal group, because, as noted in special literature, regardless of one or another criminal orientation

of an organized criminal group and the criminal offenses they commit, they have generalized signs of a leader, which come down to the fact that this is a person who: a) is able to unite around itself members of a criminal group; b) directs the actions of members of a criminal group; c) plans such measures that are most effective in achieving a criminal outcome; d) organizes and acts on the basis of certain rules by members of a criminal group to achieve a criminal result; e) has an impact on members of a criminal group and is able to mobilize them to commit any criminal acts [4, p. 159].

Analysis of the practice of investigating falsification and turnover of falsified medicines shows that the identity of the organizers of the investigated criminal offenses is characterized by: sociability, a high degree of self-organization, ability to manage people, caution, determination, entrepreneurship. As part of the activities of a criminal group, the organizers, as a rule, perform the following functions: a) personally manage the group; b) determine the value of falsified medicines and independently enter into contracts for their sale; c) ensure the activities of the organized group by financing it and providing it with equipment and raw materials from which made falsified medicines, and also giving it with premises and transport; d) organize the supply of illegal products to the location of the wholesaler; controlled the proceeds from this type of criminal activity; e) decide on the amount of monetary remuneration of members of the group, distributing among them the funds received from illegal activities; e) manage the activities of creating commercial structures to cover up illegal activities, in some cases personally lead such commercial structures.

Active participants are characterized by existing of a clear specific role in accordance with the position of its member or the ability to manage certain illegal operations, identify ways to commit and conceal this category of criminal offenses. Among the executors-active participants are characterized by the technical division of functions according to which each accomplice of this criminal offense carries out the role assigned to it is characteristic: one person can carry out production of falsified production, another - their storage, the third - their distribution among consumers. It is logical to divide the roles depending on the professional affiliation skills of the performers. A person who has the relevant knowledge and skills in the technical field, as a

rule, carries out the direct production of falsified medicines for example by the production of mixtures; provides debugging and operation of equipment; packs products. Another person who has the necessary knowledge and skills in the field of printing carries out the production of printed products for further use in the production of falsified medicines. It is not uncommon to involve people with knowledge in the field of accounting, entrepreneurship, etc. For example, in 2015, an organized group of criminal offenses was exposed in Kharkiv, which, acting as part of an organized criminal group, carried out, among other things, the production of falsified medicines [5]. Analyzing the group membership, it is necessary to pay attention on the one hand, the existence of technical knowledge in individual members of the group, or skills for operation and maintenance of equipment for mixing and drying mixtures, and on the other hand the existence of group members with knowledge and skills in printing. Thus, in this case, the distribution of participants depending on the available knowledge, skills, abilities are clearly traced. To this end, active participants often acquire the status of a private entrepreneur to facilitate illegal activities.

Supporting (spin-off) participants have their own features and characteristics that are important for the putting forward and checking investigation leads. Usually, such criminals indirectly contribute to the commission of falsification or turnover of falsified medicines. Moreover, the mechanism of their criminal activity depends on many objective and subjective factors and is a determined object of encroachment, the manner of committing and the situation of this criminal offense. A large number of such criminals have previously been prosecuted or administratively prosecuted. Typically, they do not have permanent registration, do not live in the area of the crime, and came there in search of work, where they met the organizer. Most of them do not have a permanent job, and therefore enter into contracts for work related to the production or sale of falsified medicines. Generally, such persons are characterized by lack of official employment, have a difficult financial situation.

To sum up, today the especially significant of investigation of falsification and turnover of falsified medicines committed by organized criminal groups really important and relevant. The specifics of the mechanism of committing such crimes are significantly complicated by

the distribution of roles and functions according to professional criteria and accordingly affect the definition of effective ways and methods of identifying persons involved in this category of offenses, as well as the role of each participant in such organized crime. The above indicates the need to further develop the problems of criminalistic methods of investigation falsification and turnover of falsified medicines committed by organized criminal groups, which are an important area of improvement and optimization of investigative and judicial activities.

References:

1. Volobuev, A.F. (2018). *Kriminalistyka v umovakh reformuvannia kryminalnogo sudochynstva*. *Pravovyi chasopys Donbasu*. Issue 3. 153–157 [in Ukrainian].
2. Judgment of the Moskovskiy District Court of Kharkiv of 16.09.2015 in case 643/15936/15-к [in Ukrainian].
3. Kostenko, M.V. (2017). *Shchodo osoblyvosti rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh orhanizovanymy hrupamy*. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina*. “PRAVO”. Issue 24. 148-150 [in Ukrainian].
4. Servetskiy, I. V. (1999). *Deiaki oznaky lidera orhanizovanoho zlochynnoho uhrupuvannia*. *Visnyk Luhanskoho instytutu vnutrishnikh sprav MVS Ukrainy*. Luhansk. Issue 3. 151 – 160 [in Ukrainian].
5. Shepytko, V. Yu. (2000). *Taktika rassledovaniya prestuplenij, sovershaemykh organizovannymi gruppami i prestupnymi organizatsiyami: monografiya*. Kharkov. Page 88 [in Russian].
6. Shevchuk, V.M. (2020). *Kryminalistyka: tradytsii, novatsii, perspektyvy: dobirka naukovykh prats/ [ordered by Chmutova N. A.]*. Kharkiv: Pravo. Page 1280 [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. M. (2013). *Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannia ta praktyka realizatsii: monohrafiia*. Kharkiv “Apostil”. Page 440 [in Ukrainian].

Наукове видання

ЗАХИСТ ЕКОНОМІКИ ВІД ВПЛИВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

*Збірник тез панельної дискусії
V Харківського міжнародного юридичного форуму*

(м. Харків, 20 вересня 2021 р.)

Відповідальний за випуск проф. Головкін Б. М.

Видано в авторській редакції
Відповідальний за випуск Н. М. Ярошенко
Коректор В. В. Лук'янчук
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до друку 13.09.2021 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 15,11. Обл.-вид. арк. 11,89.
Наклад 100 прим. Зам. № 3009/1

Надруковано з оригінал-макета,
виготовленого Видавництвом “Юрайт”
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності:
серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.),
в друкарні ФО-П Дуюнової Т. В.